

15376

Николаевъ в.

Бухгалтерскій

расчетъ за 1919

1919

059

П-48

15376

ԳԱՐՏԻՐԱՅ ԸՆԿԵԱՆ

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ

ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ

* 1919 *

ԴԱՅՐԱԿԻԸ Ս. ԾՏԵՓՈՂՆԻ

Տպագրութիւն Արամ Կեօքաճեան
ԱՂՆԻՔԱՆԻԿՈՒ

ԵԳԻՊՏԱԿԱՅ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ

059
Ո-48

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՈՍԿԵԱՆ

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ

ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ

* 1919 *

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ՝ Ա. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

15376

Տպագրութիւն Արամ Ստեփանեան
ԱՂԵՔՍԱՆԳԻԻԱ

1465-2002

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

ԵԳԻՊՏԱԶԱՅ ՏԱՐԵՅՈՅՅԸ

Նորութիւն մը չէ ան մեր մէջ, որպէսզի մենք փորձուինք, այստեղ, անոր՝ դրական ու գեղարուեստական հոգին վրայ՝ կատարած ու կատարելիք գերին օգտակարութեան ու գեղեցկութեան մասին խօսիլ :

«Եգիպտահայ Տարեցոյց»ը այն միակ ովաւիսը եղաւ՝ այրող աւազի սա ամուլ անապատին մէջ, ուր՝ տարին զէթ միանգամ՝ մեզի տրուեցաւ ժամագրուած տեսնել եգիպտահայ շատ մը մտաւորական նուիրագործուած արժէքներ, որոնց կողքին նորաբոյս դրական բողբոջներու ծլարձակումը իրական վայելք մը կ'ընծայէր գիտողին աչքին :

Եթէ չափազանցութիւններ, խոշորացուցական տեսարաններ և՛ նայն խոկ՝ Տարեցոյցի մը նպատակին գէժ մեղանշումներ սպրդած էին անկէ ներս, ստոր պատճառը ուրիշ տեղ փնտռելու չէ եթէ ոչ այն ժլատ ու գաժան անտարբերութեանը մէջ ժողովուրդին՝ որ ցոյց տուաւ հանգէպ արուեստի գործի մը՝ որ իրն էր, և որ, սակայն, ըստ արժանւոյն չի գնահատեց, չի քաջալերեց :

«Արուեստը Արուեստին համար» .— Շատ յեղյեղուած այլ շատ Քիչ ըմբռնուած ասութիւն

Կառնի տ. Տրոստ

մըն է ասիկա մեր մէջ . և ով որ յանդգնու-
թիւնը ունեցած է այլ ուղղութեամբ դործի ձեռ-
նարկելու՝ կէս ձամբան մնացած է, աւա՛ղ, այն-
տեղ թաղելով իր խոհալին, իր երազներուն զե-
ղեցիկ այլ թօշնած ծաղիկները:

Գեղապաշտական ամէն ձեռնարկ, Արուեստի
ամէն գործ, դժբախտաբար, մեր մէջ առաւելա-
պէս իրեն յենարան ու նեցուկ ունի նիւթը: Ա-
ռանց անոր չապրիր, չի բարգաւաճիր Բե-
զիպտահայ Տարեցոյց»ին մեծանուն հեղինակը որ-
քան ալ իր անունին հմայքը, իր շունչին բոցը
դրած ըլլար իր Գործին մէջ, դարձեալ չէր կըր-
նար բացառութիւն կազմել այդ դժնդակ օրէն-
քէն և յաջողութեան շատ քիչ հնարաւորութիւն
կ'ունենար՝ եթէ Արուեստի կալուածէն դուրս
պղտիկ շեղումներ, թեթեւ շահասակութիւններ
ի գործ չի դնէր:

Սոյն տողերով, սակայն, մեղի չի վերագրուի
Արուեստին դէմ գործուած կամ գործուելիք ու է
մեղանչում արդարացնելու անխառունակ ճիգը:
Մերինը մերկ իրականութեան առջև սրտցաւ
տրտունջ մըն է, զոր կը բանաձեւենք, Եզիպտա-
հայոց մէջ Արուեստը և Արուեստագէտը քիչ մը
աւելի մարդկայնօրէն յարգուած, գնահատուած,
ըմբռնուած տեսնելու փափաքէն մղեալ: Վասնզի
Քաջալերութիւնն է, — ինչպէս բարոյական նոյն-
պէս և նիւթական — որ կ'ստեղծէ, կ'արտադրէ և
Արուեստը կը ծառայէ՝ իր իսկական ազնուա-
ցուցիչ նպատակին . անկէ դուրս ան կը դառնայ

տժգոյն, վատոյժ, սողոսկող հիբուսթիւն մը որ խաթարիչ է և փնասակար :

«Գլխաթեան թեին տակ»էն ազատագրելու է Արուեստը . «Բարերարութիւն»ը պէտք է նոր գլխուն տնօրայ իր նիւթեղէն ճնշող տափակութեամբը : «Ռէֆլամ»ի ծարաւը պէտք է մօտեցընէ մեզ անոր :

Արուեստը սուրբ է . նուիրական և վսեմ է անիկա — Երկիւղած պաշտումով մը պէտք է մեր ձենանք անոր , երկնային յախշտակութիւն մը պէտք է աւելցած , համակած ըլլայ մեզ անոր հանդէպ :

Ու այս տարի «Եգիպտահայ Տարեցոյց»ը հրատարակելու ձեռնարկելով՝ մենք՝ մեր միջոցներուն ներած չափով՝ ջանացած ենք զայն ընծայել՝ գրականօրէն՝ գեղեցիկ, ճոխ և հաճելի : Ինչպէս արդէն գիտեն մեր ընթերցողները , «Եգիպտահայ Տարեցոյց»ը այս երկրին մէջ առաջին անգամ հրատարակողը եղաւ Տիար Սուրէն Պարթեւեան :

Այս տարի ալ, ինչպէս նախորդ տարիներուն, ան արդէն գործի սկսած էր, բայց զբաղումներու անակնկալ բարդութիւն մը կ'ստիպէ զինքը՝ այս տարուան համար՝ ընդհատել անոր հրատարակումը : Ասիկա, անտարակոյս , ոչ առանց ցաւի վարպետին համար, որուն կեանքը նուիրում մը եղած է հայ գրականութեան ու արուեստին : Ասիկա պաշտօնայ մըն էր որ չափով վրիպէր իր կրտսերներուն ուշադրութենէն . և յե-

տոյ՝ «Եգիպտահայ Տարեցոյց»ը այլևս դարձած էր հրատարակութիւն մը որուն պակասը զգալի պիտի ըլլար, եթէ ոչ ժողովրդային լայն՝ գէթ գրասէր նեղ շրջանակի մը համար։ Ուստի, որոշեցինք մենք մեր ուսերուն առնել բեռը՝ զոր վարպետը վար կը դնէր պահ մը։

Յաւակնութիւնը չունինք կատարեալ գործ մը հրատարակելու։ Մեր գրական մեծերուն և եղբայրակիցներուն անվերապահ աջակցութիւնները սիրտ կուտան մեզի։

Գիտենք թէ հրատարակութիւն մը ինչ կ'արժէ ներկայ պայմաններուն մէջ, բայց մենք՝ ձեռնարկին գեղեցկութենէն տարուած՝ պիտի գրուին հանենք զայն։ Գրականութիւնը այն նուիրական մարդն է, որուն մէջ աշխատիլը, յոգնիլը, տառապիլն ու զրկուիլը հաճոյք մըն է մեզի համար. վասնզի մենք հաւատացած ենք թէ՛ այնտեղ է, անոր մէջ է որ ցեղին հոգին երեւան կու գայ իր բովանդակ մեծութեամբը, իր բովանդակ շքեղութեամբը։ Այս նկատումով, ուրեմն, մենք՝ իբրև Արուեստի ամենայնախնայն ու խոնարհագոյն սիրող մը, պիտի սիրով տանինք «Տարեցոյց»ին մեզի առթելիք ծանրութիւնն ու տաղտուկը։

Այս ամենէն վերջ, և որպէսզի զերծ ըլլայինք իրաւագրկումի և ստանձգումի մեզի առթելիք բուր խղճահարութիւններէն, գիմեցինք «Եգիպտահայ Տարեցոյց»ի յարգելի հեղինակին՝ անոր թոյլտուութիւնն ստանալու մեր հրատարակելիք համանուն գործին համար, որը պիտի ըլլայ իրենին մէկ ուղղակի շարունակութիւնը։

Մեր դիմումին իբր պատասխան ստացանք հետեւեալ նամակը, զոր հաճոյքով կը տեղաւորենք այստեղ .

Սիրելի Ոսկեան,

Թոյլտուութիւն կը խնդրես ինձմէ «Եզրպատահայ Տարեցոյց»ը այս տարի որդեգրելու, քանի որ ուրիշ զբաղումներ զիս կ'արգիլեն անով շահագրգռուելէ :

Գիտես արդէն թէ «Տարեցոյց»ը սրտիս ո՛րքան քիչ մօտիկ հոգեզաւակ մը եղած է ինձի, իր ապերախտ խորթ հայրը, որուն համար ճշակտոր եղած, հոգին բերանը եկած է, խեղճը :

Այս անգամ դուն տիրութիւն ընել կը փորձուիս անոր: Բարի՛ յաջողութիւն: Կը մաղթեմ սրտապին որ աւելի երախտահանաչ ըլլալու զբաղան պատճառներ ձեռք բերես իրմէ, առանց զիս բոլորովին մոռցնելու, խտակի դարձնելու իրեն: Գոյգ սիրով

ՍՈՒՐԷՆ ՊԱՐԹԵԻԵԱՆ

Զայլուած արդար տրտունջի մը ցաւոտ արտայայտութիւնը կայ այս տողերուն մէջ, չի գնահատուած, չի քաջալերուած աշխատանքի մը աւաղումը, յուսավրիպումի տեսակ մը դառն խտտովանանք՝ որ հոգիդ կը խռովէ, մտածումիդ կը չոքի . . . :

Այս բոլորէն վերջ, անտարակոյս, կէս հեղնանք կէս լուրջ, հարցնողներ պիտի ըլլան մեզ թէ՛ «եթէ զբաղան անդրանիկներու համար այդ հոգը յուսավրիպումներ, դառնութիւններ ունի, հապա ո՞ւր կը մնան կրտսերները՝ որանք կը յամառին տակաւին նոյն շաւղէն քալել» :

կը պատասխանենք. — նիւթականէն աւելի բարոյական գոհացումն է որ մեզ կ'ողեւորէ: Մեր լեզուէն, մեր երազներէն ու յուզումներէն հասկցող քանի մը ցանցառ հոգիներ՝ բաւական են մեզ մոռցնել ապաւ ըտլոր այն զրկանքն ու նեղութիւնը զոր յանձն պիտի առնենք այս առթիւ:

Աւրեմ, դէ՛պի գործ, այն ուղղութեամբ՝ որ մեզ կը թելադրէ «Արուեստը Արուեստին համար» սկզբունքը:

Տ Ա Ր Ե Կ Ա Ն Տ Օ Ն Ա Յ Ո Ւ Յ Ա Կ

(Ըստ նոր Տոմարի)

- ՅՈՒՆՎԱՐ՝ 11 կիր.՝ Բարեկ. Ծննդեան: 19 կիր.՝ ԾՆՈՒՆԻ:
Միջոց ուսիք աւուրք 22:
ՓԵՏՐՎԱՐ՝ 9 կիր.՝ Առաջ, Բարեկենդան: 15 ԵՐ.՝ Ս. Սարգիս:
27 ԵՇ.՝ Տեառնընդառաջ:
ՄԱՐՏ՝ 2 կիր.՝ Բուն Բարեկենդան:
ԱՊՐԻԼ՝ 20 կիր.՝ ԶԱՏԻԿ ԵՒ ԱԼԵՏՈՒՄ:
ՄԱՅԻՍ՝ 29 ԵՇ.՝ Համբարձումն Քրիստոսի:
ՅՈՒՆԻՍ՝ 8 կիր.՝ Հոգեգալուստ:
ՅՈՒԼԻՍ՝ 20 կիր.՝ Բարեկ. Վարդավառի: 27 կիր.՝ Վարդավառ: Միջոց Վարդավառի Եօրնեակք՝ չորս:
ՕԳՈՍՏՈՍ՝ 24 կիր.՝ Բարեկ. Ս. Ասուածամնայ: 31 կիր.՝ Վերափոխ. Ս. Ասուածամնի: Միջոց Վեր. Եօրնեակք՝ երեք:
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ՝ 21 կիր.՝ Բարեկ. Ս. Խաչի: 28 կիր.՝ Խաչվերաց:
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ՝ 5 կիր.՝ Բարեկենդան Վարազայ Խաչի: 12 կիր.՝ Վարազայ Խաչ: Միջոց Ս. Խաչի Եօրնեակք՝ եօրն:
ՆՈՅԵՄԲԵՐ՝ 9 կիր.՝ Գիւտ Խաչ: 30 կիր.՝ Բարեկ. Յիսնակաց:
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ՝ 7 կիր.՝ Յիսնակ: 21 կիր.՝ Բարեկ. Ս. Յակոբայ:
27 ԵՐ.՝ Ս. Յակոբ: Միջոց ուսիք աւուրք՝ 14:

ՆՈՐ ՏԱՐԻ

Կաղանդ, Նոր Տարի...

Սիրո մնաց ոգեկոչելու դայն, մանուկներու այդ ալեւոր բարի պապան, որ իր ձեռնեղէն լայն կապարով, լայնչի ծանր կօշիկներով, հաստ ու մեծղի ճոկանով ամէն տարի այս գիշեր, ամէն դռնէ—հիւղի թէ պալատի—ներս կը մանէր իր բիւրասեսակ նուէրները շալկած...: Երկինք օրհնենք կ'անձրեւէր այդ օրը, և հողը իր սյծքերէն երջանկութիւն կը բլլսէր...:

— Ո՛ւր է ան հիմա:

Մարդիկ արիւն հեղեղեցին անոր ճամբուն վրայ և դիակներ՝ անոր յոգնած պարտատուն քայլերուն առջև:

— Կաղանդ, Նոր Տարի...

Օտար գիշերներու ծանրաթախիծ մենութեան մտունոս մեր սրբ հոգիները մէյ մըն ալ կուլան դառնօրէն, բոլոր բացակայ հմայքներուն, բոլոր խուսափուկ անուշ պատկերներուն առջև, որոնք մեզի կուգան յիշատակին ու երազին մշուշազօծ ճամբաներէն՝ մեր հոգիները խռովել և մեր սիրտերը լեցնել յուզումով ու կարօտով...:

Հայրենիքը կը յիշենք. անոր Կաղանդի իրիկուան աւանգական մրգածոխ սեղանը, ուր թուզն ու չամիչը, բնկոյզն ու կաղինը, չոր թութն ու մենէնկիչը, ծիրանն ու նուռը գիրար կամբողջացնեն, իրարու կը մրցին...: Անոր շուրջ, այդ սեղանին, բուրգէ մինտէրներու վրայ, բարձր ի գլուխ՝ ծալապատիկ նստած են դառա՛մ հանին և ալեւոր պապիկը՝ զաւակներով ու թոռներով շրջապատուած: Երեսնույոյզին մէջ կաղնիի չոր աստը կը ճարճատէ՛ կայծկլտուք և ջերմութիւն նետե-

լով չորս գին... Տան մեծ հարսը գրազ է ներսը, իսկ փոքրիկը՝ հողէ փարչը ձեռքին՝ գէմքի քողը մինչեւ ծնօտը իջնցուցած գինի կը մատուակէ, պղինձէ խոչոր գաւաթներով կարմիր անուշ գինի, հայ հողին խազողէն քամուած անարատ գինի, զոր կ'ըմպեն ամե'նն ալ, ամե'նն ալ՝ կարգաւ:

Տան ազջիկները աւելի աննդուտ են այդ գիշեր: Անոնք իրենց դոյլերը կը պատրաստեն, հաւախօսին, երբ գեղին գետակը քնանայ, երթալ անկէ իրենց ետին համար բախտ գողնալու կամ իրենց լախտին համար ետ...:

— Փակէ՛ այդ էջը, Հա՛յ մարդ, ու քալէ՛, անցի՛ր այն ճամբայէն ուրկէ, օր մը, Տաւապանքն ու Զուլու՛մը անցան թե թեի...:

Մի՛ սարտար, եթէ Ոճիրը ոտքից տակ գերեզմաններ է փորեր և շէն ու շէնութիւն աւերակին ու մախնրին տակ կը պատկին, եթէ ճայն շիկայ շուքից արուխերիկներ շէն ծխար այլեւ...:

Տո՛ւն մնաց, երկի՛ք մնաց, շէնութիւն մնաց՝ կէ կործանուածին ու եղեւնին ոգին չանցնէր... Անոնք քան մեռաւ, ամէն քան լսեց, ու ձիւնի համապայ՝ ոչ ձերմակութիւնը կարմիր լայն բիծերով կէտնիտացաւ...: Միսի և արխնի հոծ նեխարութեամբ մը պատուքի մթնոլորտին մէջ: Կեղտուած հասաչ մը կայ հաս, կոխտուած կեանք մը նսն, քղքտուած երազի մը անդո՛շը անդին ու դաշունուած անէծքի մը խոովքը նեռուն, և այս ամենուն վրայ Մոլեռանցութեան սե ոգին որ հողաթե կը շրջի՝ խաւարին մէջ ոճիրը երկնելով...:

Կազանդ, Նոր Տարի՛...

Ո՛ւր են մանուկներու երբեմնի զուարթ երամուտքը, ո՛ւր՝ զեղաւոր ազջիկներու անվերջ պարերգները, որոնք մեր երկնքին տակ խինդ ու կենդանութիւն կը դնէին...: — Զի կա՛ն...:

Անհո՛ւն մեռելատան մը, հիմա, հայ աշխարհը, ուր նոճի մը իսկ չկայ մեր մեռելներուն վրայ լացող...

չնազայլեր կ'ունան հեռուն՝ արիւնոտ պինչերնին լըզ-
ուըռտելով գոճունակ... :

Քալէ՛, հա՛յ մարդ, կաղանդի ծառը մ'ի որոներ հայ-
րենի յարկէդ ներս. անոր բունին տակ, հիմա, բորենի
մը կը պատկի՛ եղբօրդ արիւնով յըփացած... :

Կաղանդ, Նոր Տարի՛... :

Երկրագունդիս վրայ մնա՞ց արդեօք վայր մը, քա-
ղաք կամ գիւղ, ուր մարդիկ կարենային անխառն հաճոյ-
քով անձնատուր ըլլալ Ամանորի խրախճանութեանց... :

Կաղանդ մնաց, Նոր Տարի՞ մնաց, ՚էք մարդ, որ
կարենար տակաւին մտածումիդ ժպտիլ... : Կաղանդը...
Ան, հիմա, իր ուրուային սիւռէթը կը փախցնէ աւեր-
ուած քաղաքներու մոխրակոյտներուն և յուռթի դաշ-
տերու զարճուրատեսիլ ամայութիւններուն մէջէն, ուր
մարդկային արիւնատենջ փառասիրութեան անթիւ ան-
մե՛ զոհերը կը հոնդան... :

Կլանարէն մինչեւ Մակեդոնիա, Մակեդոնիայէն
մի՛ Միջագետք, մինչեւ Կովկաս, Կասպեան ավերէն
մի՛ Արջային, մինչեւ Խաղաղական՝ մարդկութիւնը
դի՛ յոտով կատաղանքի մը մէջ՝ մահ կ'երկնէ, մահ կը
դա՛ նէ, մահ կը սպռէ... : Ո՞վ, արիւնի այս արձաւրա-
կոծ փոթորիկին մէջէն՝ ուր աշխարհը յորձանապատ
կը թաւալի, պիտի յամենար քչիկ մը յիշատակ, երազի
սարսուռ մը, օ՛, պատրանքի ծիլ մը ծաղիկ որոնելու... :

Մարդիկ ամէն բան քանդեցին, ամէն բան խոր-
տակեցին ու արիւնի մէջ խեղդեցին... :

Լսէ՛, ՚էք մարդ, հազարաւոր մահաբերաններ շուր-
ջը մահ կը փսխեն ու սուրիներու յարաշարժ անտա-
ռացում մը զեռ Լոյսին ու Խաւարին մեծ պայքարը
կը յաւերժացնէ... : Լսէ՛, հովը, վառօղի մահահոտ ամ-
պերուն մէջէն՝ Արդարութեան և Իրաւունքի արիւնա-
թաթախ գրօշներուն կարմիր խորհուրդը կը շշնջէ...
Ու հօղը, վայրագօրէն կ'ըմպէ յորդակոհակ աւիշը խոր-
տակուած բիւրաւոր կեանքերու որոնք կը շեղջակուտ-
ուին քիչ մը ամէն գի... :

Քալէ՛, հէք մարդ, երազ չի՛ մնաց որ չի բզբուէր, ծագիկ չի մնաց որ արիւնտով ու արցունքով չոտոգուէր... Քեզի գլացուեցաւ սիրուածի մը ակնարկին մէջ՝ կազանդչէքի մը առթած բոպէական երանութիւնն իսկ ըմպել... Սեւա որ մայրերու և իրենց սիրոյն մէջ անակնկալօրէն զարնուած անհամար կոյս հոգիներու սպառնալի պատկերը կը յաճախէ այս գիշեր մտածումիդ, գիտե՛մ... :

Կազանդ է այսօր, վաղը՝ նոր Տարի. չէ՛, սուգ է այսօր, սուգ է, կործանում է վաղը... Ամանորի արևը անգամ մըն ալ, ու հինգերորդ անգամը, պիտի բարձրանայ թագակիր սճրագար գանկի մը երկնած անծայրափակ սպանդին վրայ: Գիշերը արդէն խորունկ անդոհի մը մէջ կը գալարուի. օրնասական հանդիւններ երկնքին գթութեան կը հայնոյն... Ոսգմադաշտը՝ մեռելներու սուգովը լեցուն՝ մեծ Ագիտին երգը կ'ոռնայ...

Քալէ՛, մա՛րդ, յուսահատութեան ու լքումի սև ծագիկներ փետտելով հոգաբամբաններու վրայ, զորոնք անկուշտ հրէշութիւն մը ցանեց երկրագնդի անասման տարածութեանը վրայ... անոնց մէջ մարդկային ազատութեան մեծ խտէալին զոհուողները կը պատկին, ինչպէս անոնց մօտ կը պատկին խաւարի մոռայ ոյժերը, նոյնքան անթիւ, նոյնքան անհամար... :

Քալէ՛, մա՛րդ, ասկէ Արդարութիւնն ու Անիրաւութիւնը անցած են՝ զիրար խոշտանգելով: Տե՛ս, այստեղ, ամէն ծառ, ամէն թուփ, ամէն կոշկոռ, անոնց գերագոյն գօտեմարտին անեղ զրոյցը կը պատմեն... :

Քալէ՛, դեռ վա՛ղ է շուրջդ Ամանորի քաղցր պատկերներ որոնելու համար այսօր: Պիտի գայ սակայն օրը: Արդարութեան և իրաւունքի զինակիր ասպետները պիտի պարգեւեն գայն մարդկութեան: Հեռուէ՛ն, գիշերին մէջէն, պայծառափողերը անոր գալուստը կ'աւետեն: Եւ ես, քեզի՛, հա՛յ մարդ, հա՛յ կիւն, հա՛յ աղջիկ, այժմէն իսկ վստահօրէն կը մաղթեմ «Շնորհաւոր նոր Տարի և Բարի Կազանդ»:

ԹՈՐԳՈՄ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ

ՅՈՒՇՔ ԵՒ ՓՈՒՇՔ

Առ Պ. Վաղարշակ Գալստանեան
ի Կալկաթա

Տեսի զԱլիւս ի Սեբաս, զիա՛րդ աննունը՝ յամբարաց
Սահեալ ընդ դաւսքս, գոռայր ապա ի խոր ծոցս հովսաց,
Ո՛չ ապարանք հոյսեցնէ, ո՛չ բուրաս սնն ծաղկագեղ
Յաւելուին յամայի յափունս իւր փայլ ինչ շքեղ.
Այլ ժիրաժիր մբուակաց էրսունք յերկիր հեղեալ անդ,
Զարեւակեզ արտուայսն գործէին արգաւանդ.

Եւ ի քաղաքս եւ ի շէնս շուրջ բազմանայր զարմ Հայկայ,
Հարեալ հրոչակ համբաւուն մինչ ի սահմանս հեռակայ.
Վարժոցք մանկանց՝ վսնորայք՝ աւանդք նախնեացն սրբոց
Զանանցականն ի հոգիս արժարծէին զյուսոյն բոց.

Ո՛վ երջանիկ որերոյն
Ի հայրենին քաղցր ի բոյն...

Տեսի զԵրասխ յԱյրարատ, գեհանոսեա՛լ արսասու՛ք...

՛Իամբանս՝ աւերս համակեալս յեզերս նորս ի խոր սուգ.

Վքսեմականքն Մասիս, ժամանակաց իշխեցող՝

Զադամանդեայ արսասուաց հեղոյր զնոֆ ջինջ ըզցող,

Եւ ծիածան երփներփեան, ի սուրբ կայից սապանին

Կամարանայր գեղափայլ, մինչ անոր ուր էջք են Բանին:

Սակայն, եհե՛, յայսպիսեաց աւերակացն ի միջի

Տեսե՛ք, զիա՛րդ Արամայն անկորուս նեք բողբոջի.

Քնար երբողին զուռենուոյն կախեալ կողերց թրբոայ անդ,
Ի շունչ քաղցրիկ ապառնեացն ըղձից՝ ուխտից երկնաւանդ.

Ո՛վ սուրբ յուսոյն անմահի,
Որ անդ յաւերսն պահի...

Ես զԱխուրեան տեսի անդ, ուր քաղաքաց մայրն Անի
Յեղերական ի սուրբսն հոծ խրնկէ զմահուն հովանի-
Հաննար նախնեացն Հայկազանց, նարարութիւնք արուեստից,
Զարմանահրաւո՛ւ առ մարդիկ, նախանձելիք հնոցըն դից,
Ընդ խաչանիւ ճափորսիւ՝ անընչացեալք անդ դրնին:
Ո՛հ, մինչ մարնչէր զեսն անեղ առ պարբսպո՛ք ոսանին,
Յաղեկքսուր ձայն նորա ծանեայ զլալիւն դառնանեծ
Հայաստանեայց հաւորեն, եւ մինչ զզլուխ ի ձեռն յեց՝
Պէտ կայի, շունչ իմն ուժգին, յաներեւոյթ տեղուոչէ
Ազգեաց ի սիւք իմ մեղմիւ. «Զե՛ մեռեալ սա, այլ նընջէ».

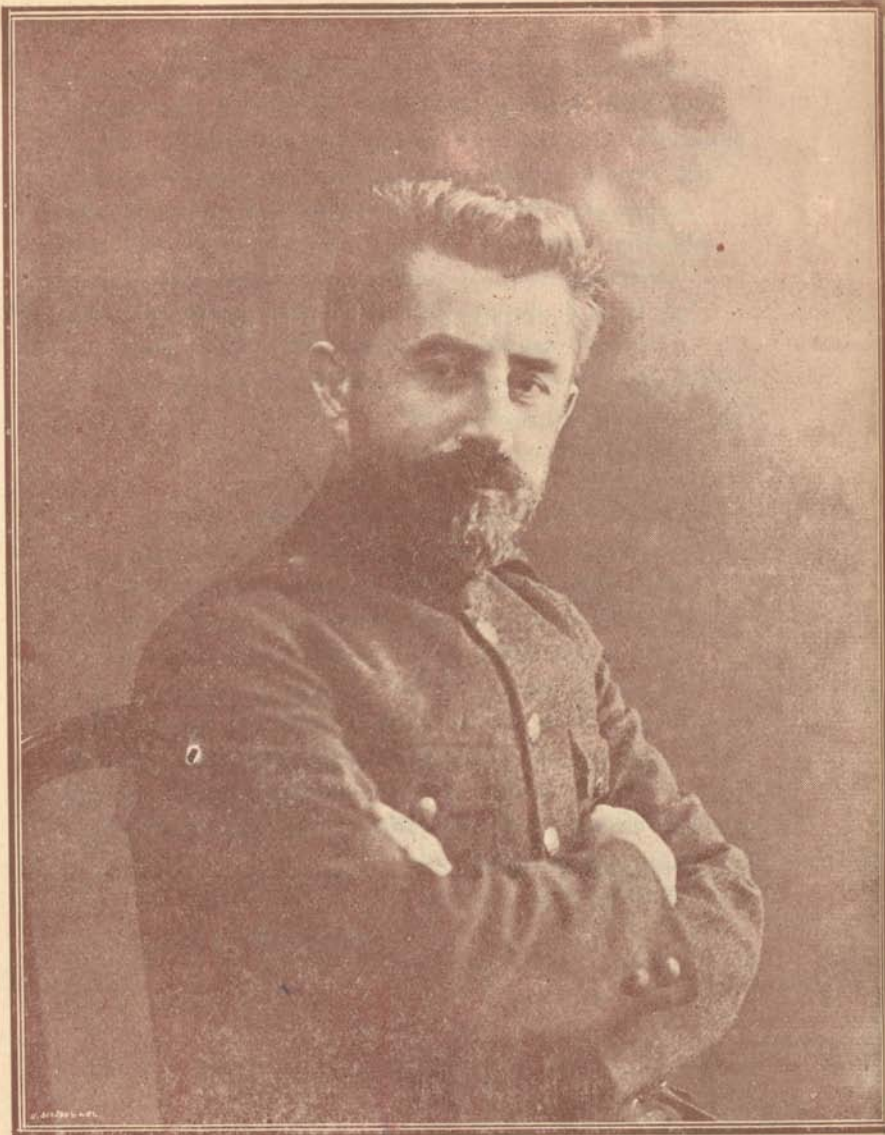
Ո՛վ անկորուս զու փառաց
Հանդիսարան անմոռաց . . .

Եւ այժմ ի Բոյլ եկեալ տես, նըւիրակա՛նրդ Քանգես,
Զաղերսանաց, թէ կամիս, ցանկաւ խօսել բանս առ քեզ-
Որ զերկնաբերձ կասարացն ի քեզ հոսեալ ըզձիւն սուրբ
Խառնես ի գայր եւ ի սիւմ, ընդ արեգին լուծեալ հուրք,
Ծանի՛ր զի են սաս բեկորք ազգի փո՛ւռ այլ արգոյ,
Հողմավարեալք ի բախտից երբեմն այսպէս յեզերս Բոյ,
Ի Բուրայիցըն Մասեաց, զորս Երասխայ բանան ջուրք,
Սովփերք ոսկւո՛յ են նո՛ւա, քաջագանց նե՛ս, երկնից տուրք,
Մի խառնեացես ըզնոսս ընդ այլ ազիւնս, ըզնո՛ւք
— Քանգի են «ազգ սեփական» — ընդ միտ կալցին երկին հոգ:

Ո՛վ մաղթանացըդ բարի,
Իցի՛ւ քո ուխտ կասարի . . .

(Գրուած ի Կալկաթա)

ՄՈՒՇԵՂ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԾՈՒՇԵՂ, ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ Է

Հ Ո Վ Ի Ն Չ Ա Յ Ն Ը

Շոգեհաւը կը սուրբար Միջերկրականի ծոցը, իր երկու կողերուն եզերքն ի վեր փրփուրներու հերմակ ծաղիկներ բուսցընելով:

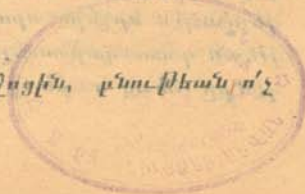
Անցորդներու հոծ բազմութիւն մը կամրջակին վերայ կանդնամ, հիւսցիկ նայուածքով մը կը դիտէ ծովը, որ իր զմբուխտ ծաղիքերովը կը վէտովէտի, և իր կապոյտ չզարշէ թեւերը յայցած կը թռչկոտի կարծես ջուրերու անտառատին վրայ: Մերթ աչքերը նայուածքի զուգահեռակաճութեամբ մը կ'երկարին, ծովուն վրայէն, գէպի աւելի հեռուն, հեռեւելու համար, հորիզոնի ստուերներու անորոշութեան մէջէն սահող առագաստանաւերու, որոնք մոլորած արագիւլներու պէս կը յառաջանան, իրենց թեւերը պարզած հովին: Կղզիներու տարածուն մարմինը, ձիթեհիներով ու թաւ կանաչութեամբ մը եզերուած, հիւսցումի ժպիտներ կը բուսցընէ զամաքին կարօտակիզումովը տրորուած աչքերուն խորը:

Պիտի կարծուէր, թէ նաւը տասպանակ մըն էր, որ իր գրկին վրայ կը կրէր բիւրեղ սէրերու, վճիտ երջանկութիւններու հմայքովն ու սախնքումովը հիբնատայած հարսնեւորներ, որոնց կեանքին վրայ ցաւի ու տառապանքի սև դիշեր մը իջած չբլլար բնաւ, եթէ այդ երջանիկ բազմութեան մէջ սև ու մուգ կէտ մը դիտողին աչքին չզարնէր:

Թերուսի մըն էր անիկա:

Ամբողջ համարողութեան միջոցին, բնութեան ո՛չ

1465-2002

մէկ հրապոյցըն ազգուած էր, ո՛չ արեւալոյսի այն հը-
րաշտաբառ խողուններէն, որոնք բիւրաւոր գոյներ կը
հալուէին փոփուրներուն գիրկը, ուր ծխածաններ կը
յօրինէին, ո՛չ հեռաւոր ակերտ մորճութիւններէն, և
ո՛չ ալ նաւին նուազախուփըին յօրինած բանաստեղ-
ծական երգերէն, որոնք ծովուն ծփանքները կ'օրօրէին:
Իր գէմքը ախուր էր մամուռ կազած գերեզմանի պէս,
ախուր փոթորկոտ մութ գիշերի մը նման, իբր թէ
անանկացած խոհալիմը, մարսած հրապի մը կամ քան-
դուած հաւատքի մը կմախքն եղած ըլլար:

Իր գեղջկական, գաւառացիի տարազէն դասելով
կարբերդի կողմերէն կուգար ձերուկը, իր հետն ունե-
նալով թոռնիկը:

Ջարտուղութիւնները, ուր որ ալ ըլլան, մասնա-
ւոր ինքնայատկութեան մը ցուցադրութիւններն են,
որոնք հանրային ուշագրութիւնը իրենց վրայ հրաւի-
րելու արտակարգ ոյժը ունին: Այդ զարտուղութիւննե-
րը նշաններն են կա՛մ յօրաւոր նկարագրի մը, և կամ
անանուան վիշտերու, որոնց փորսած անդունդը աննըչ-
մարելի յատակով մը եզերուած է:

Ծերուկին գէմքը զիս իրեն կը քաշէ: Հայ մըն է,
ինքը, Աւետ Ամու: Կը խօսիմ իրեն հետ, կը ջանամ իր
սրտի գերեզմանին վրայ ժպիտ մը բուսցընել, բայց իմ
ջանքերս ապարդիւն կը մնան: Շարաթուան մը մեր
ճամբորդութեան միջոցին իմ շուրջս, ծովին վրայ ու
երկինքին երեսը տեսայ երջանիկ փոխխութիւններու
շարունակական հանգոյցներ, ժպիտներ, որոնք կը մա-
րէին նորէն ծագելու համար, ալիքի ժանտակներ, ու-
րոնք կը խորտակուէին նորէն հիւսուելու համար, սաս-
ղեր որոնք կը ծագէին, նորէն մարը մտնելու համար,
վերջապէս երգեր, որոնք կը թրթռային, նորէն լու-
թեան դատապարտուելու համար, բայց Աւետ Ամուի
գէմքը մնաց ու մնաց անփոփոխելի կրանիթ ժայռին

պէս, զոր կայծակն անգամ չկրնար ակօսել, անսիրտ-
խելի իր նաշուածքը՝ ուրիշ յուսահատութիւնը կը կա-
թի, դէմքն ու սիրաբը, որ մարած արեւի մը տպաւո-
րութիւնը կը թողուր վրայ:

Մեր առաջին հանդիպումին կը զգուշանամ զինքը
հարցախորձելէ, վախնալով թէ մի՞ գուցէ իմ հետա-
քըրքութիւնս պատռէ իր վիշտին երակները, և խեղ-
ղէ զինքը տառապանքին կարմիր ճիրաններով: Բայց
հետաքրքրութիւնը զիս կը կրծէր, կ'ուզէի կարգաւ իր
հողիին նշանագրերը, մօտենալ այդ լուռ և անսիրտ-
խելի տառապանքի ակերտուն: Վերջապէս առաւօտ մը
կը մօտենամ իրեն՝ ճիշդ այն երկիւղով և սարսուռովը,
որով քրմապետ մը պիտի մօտենար կայծակնաձար մե-
հենի մը ատուածներու սեղանին:

— «Աւետ ամու, կ'ըսեմ իրեն, ի՛նչ ունիս, ինչո՞ւ
չես վայելէր զեզեչէ՛կ օրէնու ծովային համբորդու-
թեան մը հրապոյրները: Եթէ ցաւ մը ունիս ծովը թա-
փէ, և ուրախ զուարթ եղիր սա շուրջիններուդ պէս»:

Ծերուկը արգահատանքով մը նայեցաւ վրաս, ժը-
պիտ մը բուսցուց իր չորցած այտերուն վրայ, զերա-
գոյն հեզութեան մը ժպիտը, որ փոթորիկի ու անձրե-
ւոտ օրերուն ծագող արեւին կը նմանէր, քանի որ այդ
ժպիտին կ'ընկերանար աչքերուն խորէն ծլոզ արցուն-
քը, ու խորունկ հասաչանքէ՛ մը վերջ, քիչ մը աւելի
մօտեցաւ ինձի, ու ըսաւ.

— «Տղաս, մեր մէջ ուրախութեան ակերբ ցամ-
քած են, ու արմատները չորցած: Տեսե՞ր ես ծառ մը,
որուն չորցած արմատներուն վրայ ծաղիկ մը, կանաչ
մը բուսնի: Եօթանասուներեւթ տարիներ ապրեք եւ
աշխարհս վրայ, ու ամէն օր մահը միայն մեր դուռը
ափ առաւ մեր կեանքերուն, մեր ուրախութեան այ-

գեղութքին համար: Ամէն տարի դազազներ գուրս եւ
լան դուռնէս, և ամէն տարի ստուերի մը պէս մեռե-
լաթափորներու հետեւեցայ զէպի գերեզման: Զառակ
մը ու թոս մը մնացին ինծի: Լեւոն ինծի հետ է հաս,
ու գառակս Ամերիկա, երկար ատենէ ի վեր: Տառա-
պանքը, ալբուկի մը պէս ծծեց երակներուս արիւնը,
հոգիս ժպտաները, և ես սարիներու ընթացքին ա-
նէծքին փրփուրները և մազձին լեզին խմեցի միայն:
Ինչ կարծէ այս ծովը մեր ծովերուն բազրատմամբ:
Այդ ծովերը մեր սրտերուն մէջն էին, մեր լացերէն,
մեր արիւններէն շինուած, և մեր հառաչանքները ա-
ւելի կատաղի էին քան այս ծովերուն փոթորիկները:
Հազար անգամ ուղեցի որ կեանքիս խարխլած նաւը
ընկղմէր ու անդունդուէր մեր լեռներու կողերուն դար-
նուելով, քանի որ մեր ճամբուն եղերքը լուսուարող
փարոս մ'ալ չկար, բայց մահը, այդ ազատարար ու հա-
մայնակեր գազանը քանի մը անգամներ եկաւ հոտուը-
տաց գիս, շօշափեց միտերս, ու հետացաւ գնաց, իմ մէջս
չգտնելով գոհացուցիչ սնունդ մը իրեն համար: Ուղեցի
մինչեւ վերջին օրս, այդ ծովերուն մէջ լողալ, քանի
որ տակաւին արցունք ունէի աչքերուս մէջ, բայց վեր-
ջապէս գաւկի սէրը յաղթեց հայրենիքի սիրոյս և զիս
արցունքով բաժնեց իմ տատապանքի աշխարհէս, իմ
գիւղէս, իմ գերեզմաններէս, խղեց զիս իմ հոգէս, ար-
մատէն փրցուած կաղնիի մը պէս, և հիմա կեանքիս
խլակը գրկած իմ դարաւոր ցաւիս ու տատապանքիս
հետ զէպի օտարութիւն, զէպի Ամերիկա կ'երթամ վեր-
ջին անգամ գոնէ գառակս համբուրելու համար...
Տղա՛ս, չեմ ուզեր, որ իմ կեանքս սպրիս, բայց միւ-
նոյն ժամանակ չեմ ալ ուզեր, որ օտարներ փորձեն
դարձարկ տատապանքիս փշեմիները, օտար ծաղկնե-
րով, կամ բռնապրօսիկ դուարթութիւնով մը: Իմ կեան-
քիս բաժակին պարապութիւնը, լեցուն է միայն ա՛յն

մբռւններով, զոր նոն քամած է, իսակ սկզբով մը հիւ-
թին պէս, առնին ու հայրենիքիս տառապանքը, իր
արիւնտս ձեռքերով)։

Ծերուկը ինծի նեա խօսած միջոցին, դիտեցի, որ
քանիցս հրամաններ կ'արձակէր իր թոռան, և ամէն
անգամուն, պատուէր մըն էր միայն տուածը.

— Լեւոն, հոգ ասը ծրարին։

Ծերուկն ու ես, ախինքով մը պէս լուս էինք դէմ
դիմաց։ Պատմուած սղբերչութիւնը անգամ մըն ալ
զգրդած էր երկուքնիս ալ։ Միեւնոյն հոգեկան տա-
ռապանքն էր որ հազած էինք մեր վրայ, սա տարբե-
րութեամբ միայն, որ ծերուկին տատապանքը զագաղի
մը սեւ ծածկոցն էր եղած իր վրան, մինչ իմս, դեռ իր
վրան կը կրէր յոյսի ու կեանքի աստղերուն նշողում-
ները, անորոշ բայց ո՛չ անյոյս ապ սրայի մը ճամբա-
ները լուսաւորելու համար։

* * *

Մտածումս եր չլանքի մը կարճ իր հորիզոնը կը
բանար իմ սաջեզ։ Կ'երեւակայէի հազարաւորներ, Ա-
ւետ ամուին նման, որոնք այս ծովերը կը ձեղքէին
չարթէ շարթի, տարուէ տարի, որոնք իրենց յայտնի
կամ անանուն ցաւերը շարկած, ու իրենց արցունքին
աղին խառնելով ծովին ու ակիթանտին, դէպի օտարու-
թիւն, դէպի Ամերիկա կ'երթային, նոն իրենց աչքերը
փակելու համար։ Եւ ինքնիրենս կ'ըսէի.

— «Միթէ մարե՞ր է Հայրենիքի հողին ձայնը»։

Խորհուրդիս փոթորկումին մէջ, ալ անկտրելի եւ
զած էր ինծի համար նստիլ տեղ մը, ու բնութիւնը
գիտել։ Ծերուկին հոգէնախառնեմէն վարակուած էի
Եւրոպայ ամէն անգամ, իմ երթեւեկներուս միջոցին, երբ
կը տեսնէի Լեւոնին ոտքի ելնելը, անոր պատանեկան,

անհանդարտ շարժումին համընթաց կը լսէի ձերուկին պատուէրը.

— Լեւո՛ն, հոգ տար ծրարին:

Եւ, սկսածայ, ուշադրութիւնս այս անգամ դէպի այն կողմը դարձաւ:

Աւետ ամու և թուր գոյքեր չունէին իրենց հետ իյուրձ մը միայն կար, ուր դրած էին իրենց քանի մը օրուան պաշարը, և անոր մօտ պատուաճ շորերու մէջ փաթթուած ծրար մը, որուն վրայ ա՛յնքան կը գուր-գուրար Աւետ ամու:

Այդքան ջերմեանոյ հոգացողութեան տակ ան պատճառ գազանիք մը կայ, կ'ըսէի ինքնիրենս:

Եւ կը խորհէի, թէ այդ պաշտուած ծրարին մէջ պահուած կար կամ Աւետ ամուի դրամական հարստութիւնը և կամ մաքատունդու հսկողութեանէն փախ-ցուած թանկարժէք հնութիւն մը: Որովհետեւ այդ ծրարին պահպանութեան անմիջական պէտքէն էր, որ կը ծնէր, թէ՛ ձերուկին անգաղղում խոտվըր, և թէ իր թուսն մանկական վայելքէ մը զրկումը:

Վերջին օրը, երբ մեր նաւը Մարսիլիոյ ափերուն կը մօտենար, երբ ամէն մարդ գոհունակութեամբ իր գոյքերը կը հաւաքէր վայրկեան մը առաջ դէպի ցամաք նետուելու համար, Աւետ ամու, մէկ խօսք, մէկ պատուէր, մէկ հրաման միայն ունէր իր թուսն.

— Լեւո՛ն, հոգ տար ծրարին:

Ալ համբերութիւնս հասած էր. մօտեցայ ձերուկին, ու ըսի.

— Նուանանդիստ եկանք. հիմա մեր գոյքերը պիտի յայտարարենք. եթէ կ'ուզես կրնամ օգնել քեզի. բայց նախ ըսէ ինձի, թէ ի՞նչ կայ ծրարիդ մէջ:

— «Տղաս, ըսաւ Աւետ ամու, կը տեսնես թէ ձեր եմ, ու դէպ ի Ամերիկա կ'երթամ. ու կ'երթամ լալով, ակամայ: Գիտեմ, թէ ալ պիտի չկրնամ վերադառնալ

Հայրենիք: Օտարութեան մէջ մեռնիլը ծանր է պատու-
հասի մը, անէծքի մը պէս: Հայրենիքիս հողը նուիրա-
կան է ինձի համար, և քաղցր անոր ձայնը: Այդ հո-
ղէն չէի կրնար բաժնուիլ: Երբ մեկնումիս նախընթո-
րին գերեզման դացի սիրելիներուս հողին վրայ քամե-
լու աչքերուս և հոգիիս արցունքը, Հայրենիքիս և ա-
նոնց գերեզմաններու հողէն հող առի քիչ մը, և ինձի
հետ կը տանիմ այդ ծրարիս մէջ, որուն վրայ կը գուր-
զուրամ, որպէսզի երբ օտարութեան մէջ մեռնիմ, Հայ-
րենիքիս հողը փոխել տամ գերեզմանիս տակ, անոր
գիրկը շանդչած ըլլալու համար: Մեր հողին ձայնը ա-
նուշ է վերջապէս և նուիրական:»

* * *

Նայեցայ ձերուկին, քարացած արձանի մը պէս:
Հողիս յուզումներու ալեծփանքին տակ կ'ուռէր, կ'ու-
ռէր, և հիմա իմ աչքերէս էր որ արցունքը կը հոսէր:
Շօշափեցի ծրարը, համբուրեցի զանի երկիւղածու-
թեամբ, և տուի ձերուկին:

Այդ ծրարին ընդ մէջէն կը լսէի, յախտե՛նական
մեղեգիի մը, երկնային երաժշտութեան մը պէս, Հայ-
րենիքիս հողին ձայնը...:

ԱՐԻՄՏԱԿԻՍ ԴԱԶԱՐԵԱՆ

Աղեփանգրիտ, Մեկլար Մօմամէտ, քիւ 1

Կաշեղէն և կոշիկի վերաբերեալ ամէն տե-
տակ ընտիր ապրանքներ, փոքրաքանակ և մե-
ծաքանակ: Գիներու գիւրամատչելութեան տե-
տակէտով անմրցելի:

Ա Ռ Ա Ջ Ն Ո Ր Գ Մ Ը

Մ ՈՒՇԵՂ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՆՐՈՅԵԱՆ

Ձէ՛, չեմ ուզեր ետ նայիլ, անցեալին և ո՛չ խակ երէկին՝ անոր զիմաստուերը գծելու համար այստեղ: Ասիկա շատ հետուները պիտի տանէր զիս: Եւ յետոյ, ի՛նչ հարկ արդէն ատոր:

Մեր մէջ ո՛վ չի ճանչնար զայն, Մուշեղը, որուն զէմքը՝ իր երևումէն ի վեր հայ կղերական սրբաորոհին մէջ՝ աննուազ ու յարածուն շատախալ մը փայլած է:

Ձինք անձամբ չի ճանչցողները, իր անունը լսած են, ապանովարար, իր գործերուն տեղեկացած, և այդպէս իրենց մտքին մէջ յորինած են պատկեր մը՝ որ եթէ իրը չէ ճիշդ, գոնէ իրեն արժանի է:

Անոր երգող արձակին հոյակապ կշռայթը, անոր փրական ոճին սահուն գնացակերպը (allure), անոր ուժեղ բասերուն հերարձակ անկեղծութիւնն ու հնչականութիւնը իրենց մէջ լիովին կը սրտակերպենն արդէն բանաստեղծ-ծիրանեւորը իր վճիտ ու յանկուցանող զիմաստուերին տակ:

Ասիկա՛ Գուշակեան և կիւլէսէրեան Սրբազաններու և քանի մը հատ մատի վրոյ համուռոզ Արմաշական վարդապետներու հետ ամենապատկասելի զէմքն է որ ներկայիս գոյութիւն ունի ամբողջ հայ կղերական նուիրապետութեան մէջ:

Մուշեղը, անսպառ կորովի և մշտանորոյ խանդի այս տիպար մարդը՝ չէ՛ն ու չէ՛նութիւն կը փոռէ իր անցած ճամբուն վրոյ: Իրմով՝ ուղղաչին կեանքը՝ իր

ամէն մարդին ամէն կալուածին մէջ տենցառ ու ներ-
ոյժ դորժունէութեամբ մը կը յասկանչուի:

Անիկա սճճ մըն է, և նահայ սճճ մը, որ գիտէ նուա-
ճել ամենէն դատան չկամութիւններն իսկ, հաւասար
ներչնչել բոլոր վճատող հոգիներուն, պրկել բոլոր զան-
դաջող կամքերը, համարել, լարել բոլոր անտեսուած
սրայք-սրայ կտրուիկեր և ամէնէն անասրերը և ուժա-
ցած խղճմտանքները ազգասիրութեան ինքնարեք զե-
ղումով մը պատուասել:

Կիլիկիոյ անասր եղեսնէն ի վեր, ան ինքզինքը
անտակ մը կատար արտորանքի էր ենթարցելը: Հազիւ
երբեմն իր ձայնը կ'առնէինք հետուէն:

Տիեզերական մեծ համախառնումն է... — Շուրջերնիս
անձրագին մարդեր կը փնտտենք, մարդեր՝ որոնք ձե-
ւականութիւններէ և երեսութապաշտական ամպուկ
կեցուածքնէրէ ազատ իրոնց անձին որինակովը՝ մեզ
խորախուսել, մեզ սղեւորել ու վերագոյն զոնողութիւն-
ներու մզել գիտնային. մարդեր՝ որոնք «արաշտօնա-
կան» ձեքձնքումներու և խորհրակցական կանանց սե-
ղաններու շուրջ — ուր իբրև հոսանքի ներկայացուցիչ-
ներ կանչուած հաշիչամով և գինարբու անբանութիւն-
ներ բան մը չի հասկնալնուն համար ձանձրոյթէ կը յօ-
րանջեն — չի յամենային ընկերկար և իրենց ձայնը հըն-
չեցնէին արիական ազդութեամբ մը, խօսքէ ու խոր-
հորդակցութենէ զուր՝ կենդանի դորժով մը խանդա-
վատէին մեզ:

Քիչեր գտնուեցան, սակայն, աւագ, այդ Փեթիին,
այդ կեցուածքին ընդունակ: Ու Մուշեղը, անա՛, այդ
հոյակապ քիչերէն եղաւ:

Մըրկածուն էր ան, թեւամիտի թաւած՝ այնտեղ,
Ատլանտեանի միւս ափին, սպասելով փութորիկին:

Ու փոթորիկն է. զէպի աչն կը խոյանայ անա ան, անոր յորձանքին գլուխ բռնելու, անոր կատաղանքին զէմ մտրանչելու, անոր ալիքները պատտակելու իր հով-կու թեւախումներով...:

Իր անցքին վրայ, տիեզերքի լոյս-սասանին՝ Բա-րիզի մէջ՝ իր քանի մը շարթուան կայքքը, քնացող ճա-հիճի մը վրայէն թաւալող մրրկահողմի մը ազդեցու-թիւնը ըրաւ:

Ու եգիպտոսը դաչն վայելեց քանի մը կարճ շա-բաթներ՝ որոնց ընթացքին իր խօսած երեսունէ աւելի քարոզները կրօնական գրականութեան ամենազմայլելի էջերը պիտի կազմեն, ապահովաբար, եթէ, օր մը, հա-տորի մը մէջ ամփոփուած լոյս տեսներն անոնք:

Ու մեկնեցաւ ան, իր շունչին կենսատիւտ ջեր-մութիւնը տարածելով Ապու-Տարտարի և Պէյն-էլ-Սու-րէնի շրջափակներէն ներս, որոնք երկալ առեն թա-փուր մնացած էին՝ իրենց վիճակաւորին բացակայու-թեամբ:

Գնաց ան, Աղէտին զէմ. թշուառութիւնն ու տա-ռապանքը գիմազբաւելու, զուլումի կարաւանին խառ-նուելու, անոր ցաւերովը հնչնալու, անոր արցունքովը լալու, անոր սուգովը խոտվելու գալարուելու ու անոր վիշաք բաժնելու:

Ու հիմա, ան, Յուի այդ հեղեղին առջեւ հսկայօ-րէն կանգուն, իր ձեռքերը՝ արիւնի ճենճերումներուն և հրեհի ծուխերուն մէջէն՝ աղետահաճար եզբայրնե-րու և քոյրերու կ'երկարէ...:

Ահա՛ Մարգը, ահա՛ Գործիչը, ահա՛ Ասաջնորդը:

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷՆԱՆԵ

Մ Ո Ւ Ք Ժ Ա Մ Ե Ր

—*—

Ո՞ր խորունկ ողբը երբեք պիտի կրնայ արձագանգ
Տալ խորհակուած ու լուած մեր սիրտերուն խեղճութեան.
Այսուհետեւ մենք ի՞նչպէս պիտի, Ասուած իմ, կրնանք
Մըսաբերել միմիայն, խորհիլ, յուսա՛լ Ապագան...:

Տարիներով՝ հեռաւոր, անմասշեղի, ցանկալի,
Ան մեր երազն էր եղած, որ խաւարին ներքեւ լոյս
Եւ անպունդին վրայ երկիւնք եւ մեր պատճառն էր կեանքի,
Որ այսօրուան մեջ Վազն էր, մի՛՛ջ գեղեցիկ եւ մի՛՛ջ կոյս...:

Ո՞ր գիշերին մեջ յանկարծ, անեութեան նրման մութ,
Երբ մարեցան դրժոխի ջահերն անգամ սոսկումէ,
Մարդապետեր յրկացան սալ այս հարուածը անգութ,

Ո՛վ դժբախտ Ազգ, այս հարուածն որ Քեզ արեղ կը զարնէ,
Որ կ'սպաննէ սալմերն իսկ ամէն յոյսի, հաւասքի,
Եւ կը բոլոր մեզ երկրի վրայ մեռե՛լ կենդանի...:

1916

Յ. ԱՅԹԵԱՆԷ

ՆԵՐՔԻՆ ՊԱՅՔԱՐ ԿԸ

Ա

«Բայց եթէ ինքը յայտնէ ինծի թէ չի կրնար աւանց ինծի ըլլալ, թէ այսչափ աղետաւոր բաժանում մը գուցէ պիտի վտանգէր իր կեանքը... Այն ատենն Ո՛հ, այն ատենն պիտի պատահի այն բանը որ շատերուն պատահած է և կրնայ պատահիլ. Չախջախումը, կործանումը, ամէն բանի մտացումը: Ո՛հ, չեմ կրնար, սաի իմ սթեքըս վեր է: Հրաժարիլ. էնոր աչուընեւրէն, որ բարեգութ Աստուծոյ մը հաւատալ տաւա ինծի, էնոր խօսակցութենէն, որ արեղերքի բովանդակ մեղեգիներէն աւելի քաղցր է և որ ամէն բան հասկընալու համար արծիւի թևեր տաւա հողիս, էնոր խորհուրդներէն որ կզկաթ կաթողի մօր մը խորհուրդներուն կը նմանին և որ վիճերով և անդունդներով լեցուն աշխարհն անուշութեան և կրանութեան գրախումը դարձուցին ինծի համար, այս ամենէն գուցէ յաւիտեան, հաւանօրէն յաւիտեան գրկե՛լ զիս... Տկա՛ր եմ:»

Երբաստա՛րդ, երբաստա՛րդ, պարտականութեան հանդէպ տկարացումը վատութիւն է: Մտացա՛ր ուրեմն ինչ որ եղաւ: Զարհուրելի կերպով դանաղէտ պատկերը, քու եզրայրներուդ, մօրդ, քրոջդ կոչկոճաման վախճանը, արիւնը ստեցնող և երակներուն մէջ սոնաակ տուող վայնասունները, քաշկասեղով առնել տանելնին մանկամարդ հարտերը և ծաղկատի աղջիկները, կացիններով, բիրերով Չախջախուած մանկական դանկերը, աստնք բոլորը Չնջուեցա՞ն ուրեմն յիշողութեանդ մէջ: Երբումդ, ահաւոր երբումդ մեռա՞ւ: Ասողբը սասանե-

ցընոյ վրէժի շեռայլը, որ բռնկեցաւ նայուածքից մէջ կայծակի մը պէս որ կը վազէ, մարեցաւ արեւին Ո՞վ մալեց անտեղիտալի մոլորացոյ Սիրոսած, պաշտուած աղջկան մը, խօսեցեալիդ աշուքնէրը: Եւ միթէ նշա- նածդ արժանի է քու պաշտամունքիդ, եթէ վրիժառու քինախնդիր թեւեզ բռնէ կաշկանդէ:

«Կեցէք, միտքս բան մը եկ ու: Նամակ մը Ա՛լ չերթամ զինքը տեսնելու, ա՛լ չերթամ ննաս բարովի: Նամակ մը, ամեն բան բացասարդ, պաշտապին, ա- զերսական, յախտենութեան չափ բաներ իրեն ըսող նամակ մը. և ամեն բան կը բննայ:»

«Չեմ գիտեր. չեմ ուզեր գիտնալ:

«Ինչո՞ւ Ան ալ անպօրութեան վայրկեան մը ու- նեցաւ, Ան, Մեծը, Հզօրը, Երկնաւոր վարդապետը: Ինչ- չո՞ւ Ան ալ այն աղեճմէլի սպաղակը արձակեց: «Է՛լի, է՛լի, լա՛մ սարսքեթանի»: Միթէ ևս անկէ աւելի՞ ճը- զօր եմ, աշխարհի Տիրոջմէն աւելի՞ աննկուսն ի՞նչ տեսան անոր նուալած շիջեղտիս աշուքները վախ- ճանին ստուերին մէջ, որ կը մօտենար իրեն փոթ- թուելու, կը մօտենար գողի մը պէս որ ստքին մաս- ուքներուն վրայ կոխելով կը մօտենայ անկողինիդ, և պոսալ կ'ուզես ու չես կրնար ի՞նչ նշմարեց այն ստուերին մէջ, ու վախցաւ:»

«Ա՛խ, աշխարհը սիրեց, սիրեց մարդերը, և ա՛յնչ- չափ սիրեց՝ իր երիտասարդ հասակը պոստորագ հանեց անանց փրկութեանը համար: Ու գրաւումին մօտ, վախցաւ:»

«Ես ալ կը վախնամ, ոչ թէ մահէն, ոչ. այլ անմա- յութեան վրայ պայծառ շտտակ գաղտնար մը: Ինծի պարզեւոյ, այլ անմահութեան անտաճման բաղձանքը ինծի ներշնչող միակ էակէն բաժանումէս: Ո՞վ չպիտի ներքէ ինծի:»

«Ո՛հ այս մ'ըճաւաճնջը, Ե՞րբ պիտի վերջանայ:»

Ահա այս բաները կը խորհէր, աւելի մանաւանդ կը խօսէր ինքնիրեն Արամ Արթուրեան:

Կէս գիշերէն երկու ժամ ետքը. այն պահուն ուր բոլոր կենդանի էակները խոր քունով կը ննջեն. Աղօտ կերպով լուսաւորուած սենեակի մը մէջ, ուր մահճակալ մը, հայլիով հեշտադարան մը և սեղան մը լուսու մունջ անկարեկիր վկաներն էին իրենց ասջեւ տեղի ունեցող այս հոգեկան շարժարանքին, այս նորանշան Գողգոթային:

Երկու օր անաջ, Արամ խոստացաւ երթալ մտնալ կամաւորներու շարքին մէջ: Վաղը կամ միւս օր պիտի մեկնի:

Պիտի մեկնի: Բայց կայ մէկը որ չզլտի համոզուի, չզլտի ուզէ վարժուիլ այդ մեկնումի գաղափարին: Շատ սիրեցին զիրար:

Սեղանին ասջեւ կը նստի. տող մը կը գրէ. կ'աւրէ. չէ, այսպէս բսելու չէ: Ուրիշ տող մը: Արցունքի տաք տաք կաթիլներ կ'իյնան գրածին վրայ: Գրածը կը ծրի. պզտոր նայուածքը չի կրնար կարգալ: Նորէն կը փորձէ: Նամակ մըն է զոր մեկնելէն անաջ պիտի գրկէ նոր:

Ոտք կ'ելլայ, քանի մը անգամ կ'ընէ սենեակին շրջանը քայլերով որ անհաւատար են և զողոջուն: Բաց պատուհանին ասջեւ կ'երթայ. զուրաբ կը նայի, աստղերուն Աստղերը գթութեան արցունքներ կը թըւին իրեն՝ թախիզ իր տանջուած սրտին մեռելութեանը վրայ, և ծանր ծանր կաթկթող իր գերեզմանին վրայ զոր ինքը ձեռքովը կը փորէ:

Դէզի հեշտադարանը կը քալէ. զզրոց մը կը թանայ, ծրար մը ձեռքը կ'ստնէ. չրթունքներուն կը տանի: Պիտի բանայ. չէ, չուզեր չի կրնար բանալ. պէտք չէ որ բանայ: Ծրարը անոյշ բոյր մը ունի. հալուէ՞,

զմո՞ււս, հուսած՝ կիրնամո՞ն, ո՞վ գիտէ: Մէջը կայ բան մը որ մետաքսի կակղութիւնը ունի:

Ծրարը կը փակէ: Հասուհանք մը՝ նորէն սեղանին սաջուան է: Կը գրէ քանի մը սող:

«Պիտի ներես ինծի քեզի չիմացնելա. երկիւղ ու նեցալ որ չպիտի ուզես. գուցէ անիրաւ եզայ քու նըկատմամբդ. չեմ գիտեր: Ինչ որ է, գիտես թէ ի՞նչ է սէրս քեզի համար: Ծո՞խ է, այնպէս չէ՞, սիրականս: Հիմա գուցէ ցաւիս. ես գիտե՞մ: Բայց վերջը, խորհրդաձեւով, պիտի եզրակացնես որ քեզի անարժան պիտի ըլլայի, եթէ չերթայի: Տարակոյս հունիմ որ պիտի մտածես թէ, որովհետեւ չարչարուած քոյրերուս, մայրերնուս, քու քոյրերուդ, քու մայրերուդ համար է, ազէկ կ'ընեմ որ կ'երթամ...: Յաւիտեան է սէրս քեզի»)

Քաջասիրտ Արամ, գնա՛, գնա՛ քու կտրիճ համարզներուդ չարքերուն մէջ խառնուելու: Աչքդ հաիդ թող չմնայ: Այսօրուան նշանածները չեն լար իրենց հոգեհատորներուն համար որ կը մեկնին: Անոնք գիտեն յուսալ և սպասել:

Մ. Ա. Ի. ԵՏԻՍ (M. AVATIS)

Անգլիական մեծագոյն գրավաճառը Եգիպտոսի մէջ

Գլխաւոր վաճառատուներն են. ԳԱՀԻՐԷ՝ Մադրապի փողոց, Շեփրսա Օրելի առջեւ, և Քասր-էլ-Նիլ փողոց: ԱՂԵՔՍԱՆԻՐԻԱ՝ Շեփիֆ փաւս բիւ 17, Անիէն Պուրս բիւ 2:

Ամէն տեսակ անգլ. և ֆրանս. գրքեր, հանգէսներ և նորագոյն հրատարակութիւններ կը գտնուին:

Ներկայացուցիչ՝ ՀԱՅԿ ԱԾԻԿՅԱՆ:

Հանգ. ԳՍՄԻՆԻԿ ՊՕՏՈՒՌԵԱՆԵ

«ՏԱՐԱԳՐԻ ՅՈՒՇԵՐ» ԳՐԻՆ ՅՈՒՌԱՅՈՒՐԱՆԵ

Այնպիսի երկրի մը և այնտեսակ ժամանակի մը մէջ կ'ազդինք որ մտքդ վստահ չկրնար ԸՆՍԱԼ թէ վազը ոչ չ պիտի մնայ: Վազը լատը, հոս, իր ըսյն առաւմով չենք գործածեր. հինգշարժին ազդող մը իրաւունք չունի յուսայու թէ ուրբա՞ծը պիտի անցընէ ողջամբ:

Աքսոյակա՛ւ Հայերը այս աշտը փորձառութիւնը շինեցին, համեարայական սրտերազմին առիթով Թուրքիոյ հրատարակած սեփեպիւրկէն չուրջ մէկ տարի վերջ:

Այս սողերը գրողը՝ իրրեւ արտրական և իրրեւ վտարանդի վստահ չէ թէ վազը ոչ չ պիտի մնայ: Առանց յանցանքի և առանց դատապարտութեան ընտանեկան օճախէ ժո՛ւտուած, չի հուսանար թէ սո զուլումի օրերը շուտ պիտի անցնին, ու ինք յախտը պիտի ունենայ վերստին գանելու իր տունը, իր ընտանիքը, իր գաւակները օյնպէս, ինչպէս ձգել տուած էր թուրք կրասովարութիւնը: Զի հաստար թէ օր մը կենդանի խօսքով պիտի կարենայ սրտամեղ իրեններուն այն ա՛մէնը սրուն սկանասես ու ակունջալուր եղաւ:

Թինք՝ մեր հայերը, մեծ հայերը ականաք իրենց ընտանեկան յարկերուն տակ, իրենց աշխատանքին մէջ, իրենց արախտութեան օրերուն, իրենց օճախին օղջեւ, և ըսեցինք մեր մտթիկներուն ու սրտթիկներուն հեթեմութիւնը, կրցինք նոյն թուրք քանի մը սերունդներու ազգաբանական առխտակը կազմել: Սա

ԳԱՌՆԻԿ ՊՕՏՈՒՆԸՆ
(Նախի սարազուկ)

կայն մեր զաւակները այդ երանութիւնը պիտի չունենան: Անոնք ի զուր պիտի փնտռեն իրենց ազգաբանութիւնը ցոյց առող ծառը: Ի զուր պիտի սրտնեն իրենց ազգականները, ու գանելու պարտաւային ալ պիտի լսեն սեւ ու դաժան լուրեր միայն: Քանի՛ քանի մայրեր պիտի ողբան իրենց զաւակներուն կորուստը, քանի՛ քանի յախտու հուած այրիներ պիտի երազեն իրենց սղաճարգերը ու ի՞նչ զաւակներ գտն իրականութիւնը պիտի ունենան զգալու թէ իրենք ի մօրէ Հայ են միայն:

Եթէ շարունակուին ներկայ կեանքին պայմանները՝ պայմաններ որք չբարեխոյաւեցան մէկուէկէս ասորիէ ի վեր՝ թուրքիոյ մէջ հայ սղաճարգ մը պիտի չմտայ: Ահաւելի չարիքէն սա ու նա ձեռով ազատուողներն ալ պիտի լսեն նախորդներուն ճամբան: Կայծերով ու կայծակներով լեցուն անսպասի խորշակը պիտի սրբէ նոյն իսկ կրօնափոխ եղող Հայերը, պիտի հատցնէ ամէլէ քաղաքիներու մէջ ծառայող անօթի ու մերկ հայ զինուորները, և թուրքերու, քիւրտերու, չէրքէսներու, արաբներու, երիւկներու քովը գանուող կենճ ու կանանչ հայ կիներն ու սղծուած ազջիկները արցունք ալ պիտի չունենան իրենց սիրելիները մտաբերած ասեմնին, ու երեքէն աօսը տարեկան անթիւ մանուկներ պիտի օտարանան, պիտի մոռնան իրենց մայրն ու մայրենի լեզուն:

Իսկ եթէ մի օր, խաղաղութեան մը բարի արշալոյսը ծագէ... շատ զաւակներ պիտի հետաքրքրուին թէ ո՞վ է իրենց հայրը, ո՞վ է իրենց մայրը, թէ ո՞ւր է իրենց ծննդավայրը և կամ ի՞նչ աւանդութիւններ ու յիշատակներ կային իրենց հայրենի տան մէջ: Եւ շատերու նման իմ զաւակներս ալ պիտի փափաքին լսել իրենց տան ու ծնողքին յիշատակները:

Այս պատճառաւ է որ կը փորձեմ ՏԱՄԵՂԻ ԶՈՒ-

Շեքիս գրի սաները Ընտանիքիս անդամներէն մնացողներուն ուղղուած ընդարձակ նամակ մ'է ձեռնարկու, ուղջ մնացող զուակներուս աւարտին կտակ մը լսելու ներպատակ չունիմ Թուրքիոյ Հայաբնական գլխուն Եկեղծ շարիքին պատմութիւնը գրելու, աստիկա ձեռնածառութիւնէս շատ վեր է ու միակ անձի գործ չէ: Ժամանակը երբ հասնի կարող գրիչներ պիտի կարենան լոյս աշխարհ հանել Թուրքիոյ հայերուն բնաջնջումին և տանկական աներեւակաքելի գոյգանութեանց լիակատար պատմութիւնը:

Այդ անտելի պատմութեան մէկ էջը գրած ըլլալու յուակնութիւնն ալ չունիմ, վասնզի բերաւ որ ընտանիքներու հետի կարած հարարաւոր քիլումէթը ցաւի, արցունք-արիւնի ճամբուն մէկ մասը միայն տեսնոյ: Քողցածներու բանակին մէկ փոքրիկ մասը և անթաղ փռուած զիակներու քիչ շատ քիչ, մէկ տեսարանը զիտելու գործախառութիւնը ունեցոյ: Բիւթանիայէն մինչև Կիլիկիա, Եփրատէն մինչև Յորդանան, քսան ամիսներ, 2500 քիլումէթրէն աւելի կարած ճամբաներս չեն համեմատուիր այն խաչի ցաւագին ճամբուն որուն վրայէն անցան Հայաստանի վտակասուն տիկիւնները՝ ցմբուր քամելով գասնութեան բոժակը: Այսու հանդերձ իմ զուակներուս պատմելիք շատ ու շատ պատմութիւններ ունիմ, ականատեսի տխուր շատ տխուր պատմութիւններ:

Եթէ օր մը, սիրական Սարգոս՝ զոր չորս տարեկան անուշիկ հասակին մէջ թողուցի և վշտածին Մաքրիկոս՝ որ հայրիկին ոքսորէն վեց ամիս վերջ Գորաս Հրաարի բերդին մօտ, բարկ արևի ու վրանի տակ բացատ իր աչուկները, այն, եթէ օր մը նարագատ զուակներս Սարգոս ու Մաքրիկ բախան ունենան իրենց յօր ձեռագիրը վերձանելու՝ թող զխանուն թէ իրենց մանկութեան ժամանակ երկրագունդը միլիոնաւոր

մարդոց դիակներ կուլ տուա, պատերազմի ճակատներուն վրայ՝ Գաղափարի մը և Նպատակի մը համար ինկողներու և թուրքիայ անջրջի անապատներուն մէջ մոխրանոց բարբարոսութեան ենթարկուող անթիւ անմեղ Հայերու դիակները... :

28 Հոկտ. 1916, Երուսաղէմ

ԵՐԿՈՒ ՍՈՒԳ

Գեղամ, Գամնիկ...

Երկու անուն, երկու սուգ:

Ձեմ գիտեր, ինչո՞ւ, երբ սղբացեալ Գամնիկ Պատուհանի ցատոտ յիշատակին քանի մը տող նուիրելու երկիւզած ազատաստանքովը սեղանին առջև կ'անցնիմ, ինքչինքս, սկսածս, գրաւուած կ'զգամ նայնչտի ցաւոտ, նայնչտի վշտազին ուրիշ յիշատակով մընալ... :

Երկու երկուքուկէս տարի մը կա կ'երթամ. Գեղամը կը մտաբերեմ, անուշիկ ծաւի աչքերով աղան, որ հետուէն կուգար, հայրենի նոր սերունդին տարաշխարհիկ, քիչ մը յանգուզն երազին և հերարձակ Գաղափարապաշտութեան կազմուրիչ շունչը բերելով մեզ... Ո՛ւ տառ վտարեմքն՝ մեր արեւէն քիչ մը կեանք, քիչ մը սթ, քիչ մը կենսաւիշ մուրալու իր արդէն հիւժուած, հնճած մարմնոյն համար... :

Աշխանահամբ զայուկ տերեւ, զար Եգիպտոսի արեւը փոխանակ վերատեղծելու, վազածամօրէն խանձեց զբաւեցուց... հետտոր, գիւթազեղ աշխարհի մը՝ Պարտիզակի՛ բուրաստանէն խլուած այդ

չքնադ ծաղիկին խամբած շափրակները իր հողին մէջ պահելու, անհոսիելու փութկատ ագահութեամբը կարծես:

Գեղամ Գուշակեան, Գառնիկ Պտուրեան. — քնար-
դի, քնար... Անոնք հիմա քով քովի կը սրակին Մար-
մինայի մէկ անկիւնը, ուր հայրենի հողմիկը չի գար
իրենց յախտնական քունը օրօրել, ո՛չ ալ ծիծառ մը
կը թափ անոնց հողապառանին վրայ՝ կարօտի և սի-
րոյ բառ մը մրմնջելու անոնց ականջին...:

Գեղամ, Գառնիկ... Երկու սուգեր են անոնք, օ-
տար աստղերու ցուրտին տակ լքուած երկու անշուք
դամբաններ, զբոնց շուրջ, երբեմն միայն, մոռալ գի-
չերներու թնիթնի մէջէն, սրբաշունչ Քերթովի մը
արտում երազը կ'երթայ յամիլ՝ իր լսիկ արջուն-
քին հետ՝ իր տեղծագործ մտածումին ծաղիկները թա-
փել անոնց վրայ:

Գեղամ, Գառնիկ... Մին եղբորորդին, միւսը մեր-
ձառոր ազգականն է Եգիպտոսի Գերաշնոր՝ Առաջնոր-
դին թորգոմ Եգիպտոսի, սր հալիւ անոնց ներկա-
յութեան խինդը ըմբռնինամ, անոնց առաջար շիջու-
մին սուգովը կը լեցուի յանկարծ:

Ու կը խորհիմ թէ, տարիներ յետոյ, երբ ամէն
ինչ մշուշով ու մոռացումով լեցուի, Մեծ կղերականը,
իր անցեալին մէջէն, աղեխարչ վերյուշումով մը պիտի
սգէ Եգիպտոսը, ուր կը մնան իր սրտին երկու սրի-
ւազոյն էակները, երկու սուգեր եղած...:

* * *

ԳԱՌՆԻԿ ՊՏՈՒՐԵԱՆ, Գարսիպակցի, ծնած է 1883ին:
Իր նստակայան ուսումը առած է Գարսիպակի վարժարա-
նին մէջ, յետոյ Օրմուկեան-Գուրեան շրջանին, շարս սարի ա-
շակերս: Է Արմաշի գաղթականին:

Եղած է պարկեօս, խլիմափս ու իր պատճենին գիտա-

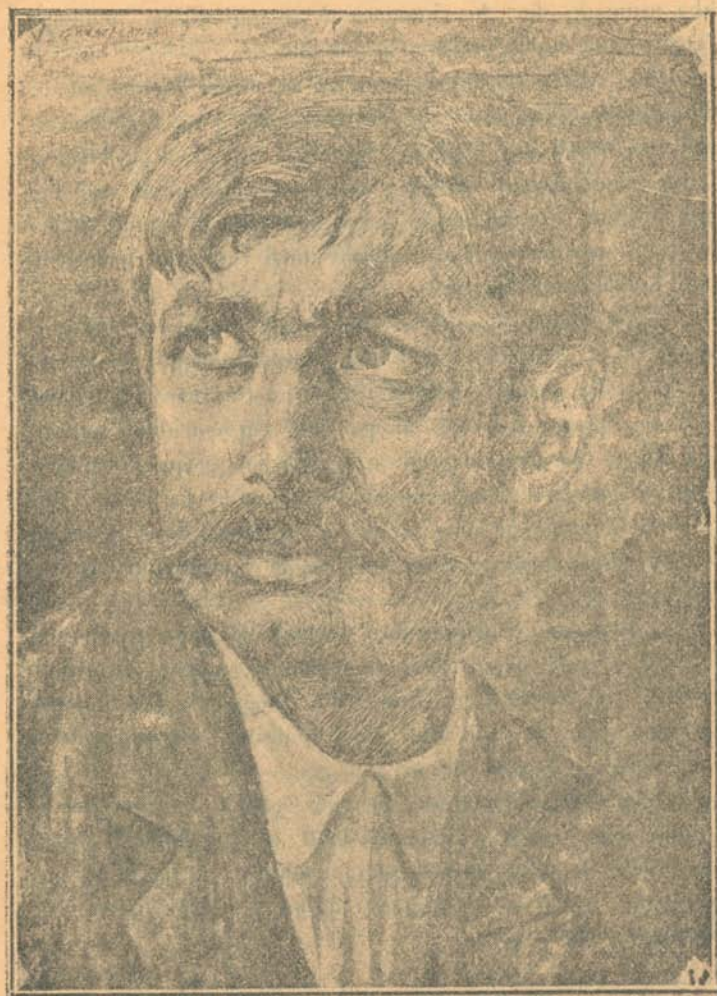
կից ուսուցիչ մը: Իր հասցուցած առօրեաները հեմարիս
Հայեր եւ հեմարիս յարգեր եղած են:

1914-1915... Եղբրական քուսկան, — Պաստրալզ...
Տեղահամարիւն...: — Հայ մտաւորական փառանքին առա-
ջին օտրերուն մէջ իննի ալ կը բռնի կը սարսի, Գոնիա-
Հալեպ-Իսթանպուլ, եւ վեց ամիս սարսգութեան ամբողջ
զրկանքն ու դաւանութիւնը ընդգլխէ յետոյ կը հասնի Երու-
սապետ, ուր եւ կը մնայ մինչեւ նոյն հալածին գրաւութի
անդիացիներուն կողմէ:

Հ. Բ. Ընդհ. Միութեան հրաւերով Եգիպտոս կուգայ՝
us սնունելու համար Բոր-Մաիսի Արեւաստանցիին սփոթնու-
թիւնը: Այլ աւել, պօթիսի մասը իր հալերուն կը հետե-
ւեր... Եւ առաւօտ մը, սեպտ. 6ին, սպասութեան ապուս-
կին վրայ, հիւանդանոցի մը մասը մէկ անկիւնը, դէմը պա-
սին՝ ան կը սիր սպետի մասեն... , իր կնոջ եւ իր զաւակ-
ներուն չի յագեցած սերը արտին ու աչերուն մէջ, եւ անուց
համբոյրին տալուով կ'արօք իր շոքած դալկամար օրուս-
կին վրայ...:

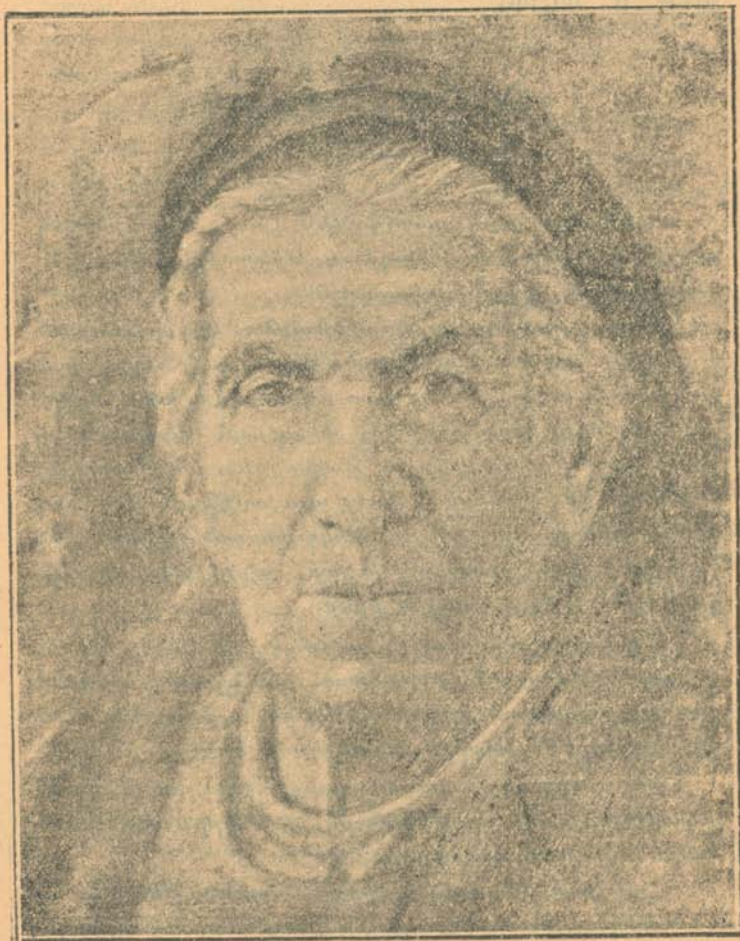
Հանգուցեալը ընդարձակ հասարի մը մէջ գրի առած
է՛ իր համբուն վրայ՝ տեղահամարեան ամբողջ զարնու-
րանքը, զոր ձօնած է իր ՎՆՏԱՄԻՆ զաւակին: Ան այսպէս
անուսնած է իր զաւակը, իրմէն հետեւ, սարսգութեան
մէջ ծնած ըլլալուն համար:

Մենք այդ հասարը տեսնիմ Աստուծոյ Թարգմ Սքա-
զանին մօտ, որ մեր բախաննագին սիւղաւմներուն վրայ
մեզի շնորհեց նեկ Պօտուրեանի պատկերն ու գրին յառա-
ջութանը, որուն մէջ յատկօրէն կը ցոյցայ անոր պարզ այլ
զգայուն հոգին...:

ԱՅՈՒՆԻ ՄԸ ԳԼՈՒԽԸ

Նկար՝ եր. Գառգարեանի

ԳԻՐՈՒՅՑԻ ՀԱՅ ՄԱՐԻԿ ՄԸ,

Նկար եր. Կապուրեանի

ՏՕՔԹ. Ը. ՍԱԼԲԻԷ

ԽԱԶԻ ՀՈՎԱՆԻԻՆ ՏԱԿ

Իրենց նոր տան պատշգամին վրայ—մեր շատ նեղ զինքը կը տեսնա՞ր — խեղճուկ թիկնաթոսի մը վրայ ընկողմանամ՝ միշտ կը կարգար:

Թերևս լուսինը օր մը նախանձամ էր իր հմայլին և գէմքին թուրուռն զեղեցկութեան վրայ՝ եթէ շափազանց գունատ չըլլար ան: Շատ սպասած էր խեղճ ազգիկը, երեսները հիւանդութենէ՛ փոսացած, այտուկրները ցցուն. շրթները կաշոյս ու թափանցիկ, տենդերու մէջ մշտապէս կը սարսար: Բայց այս ամէնուն մէջ, ամէնէն տիրականը, խոշոր անգայտացած աչքերն էին որ իրենց վճիտ յատակութիւնով, աննխթական զեղեցկութեան մը կուտային իրեն:

Անունը վառկանոյշ էր. մականունը՝ է... Կան, է.էն. ուսում տաւ, զարգացած, լաւ նկարող և միանգամայն վէպերու յամառ ընթերցող օրիորդ մը: Տան մէջ կարծօրէն զինքը վտական կը կոչէին:

Ի՛նչ հարկ ձեզի պատմել իրեց տարագրութեան և զերազվէզը, քանի որ անիկա ոճիրի երկրին մէջ շնչող ամէն հայուն կը պատկանի:

Հանգիստ մէ՛ աւելի, իրենց հարստութեան և առատածեռութեան վերազրկու է այն մասնաւոր բախտաւորութիւնը որ ունեցան, անոնն տառապանքներէ վերջ, շմուտ, Գամակոս հասնելով, մեր կերպով մը կրցան տուն մը վարձել և հաստատուիլ:

Ժամանակ մը վերջ, Սուրիոյ կարմիր իշխանին՝

ծէմալի շնորհքը վայելեցին: Վասկանոյշի եղբայրները ազատ եղան ասեւտուրով զբաղելու: Իր նաւեկին հետ ընտանեկան ներքին յարաբերութիւններ ալ հաստատեցին:

Եւ երբ ընդհանուր սարսափը կը սիրէր տարազիր հազարաւոր հայերու մէջ, շատ մտածեցին, յետոյ խոհեմութիւն համարեցին հայր, մայր, եղբայր, ընտանիքով իսլամանալ:

Վասկանի անունը Խեկնան գրին. բայց այդ անունը, դէմքին վրայ խինդը երբեք չծաղկեցուց, ընդհակառակը: Ինքը, միշտ գաբուկ, աշնան հովերով հասունցած բարախի տերեւի մը պէս զեղին մնաց: Եւ օրէ օր քիչ մը աւելի հիւժեցաւ:

Իր բաց սեւազոյն աչքերը — որ ցեղին հարազատ աչքերն էին — այնպիսի աղերսող և աստապաղին ցոլացում մը ունէին որ անմիջապէս կ'ըսէիր թէ այս արտաբայտութիւնը միակ մեղի կը պատկանի: Դէմքի մը վրայ աչքերը քիչ անգամ այնքան խորօրէն արտայայտիչ կրնան ըլլալ: Այնպէս կը կարծեմ որ ամբողջ դէմքը, գլուխը, իրանը, շոգին, զոյգ մը սև աչքերն էին, որուն ճերմկուցը անհունօրէն լայնցած, խոշորցած, մոռյլ գոլորշիներով յաղեցած երկնքի մը կը նըմանէր, ս'էր իսկոյն կրնայիր կարգալ սէրը, մահը և կեանքի պաղատանքը:

Եթէ, պատահաբար, ծանօթ մէկու մը հարցնէիր.

— Վասկանը ճանչցա՞ր...

Ապահով եմ որ պիտի պատասխանէր.

— Այո՛... տարօրինակ խոշոր աչքեր ունի:

Որովհետեւ, Վասկանը առաջին անգամ տեսնողը, միանակ իր աչքերը պիտի տեսնար: Եւ երբ իրմէ հետոս ըլլար, և ինքնիրեն հարցնէր թէ այդ աղջիկէն հետք ի՞նչ կը տանի, վստահօրէն՝ սէրով, աղօթքով ու

երազով լեցուն գոյզ մը աչքերը պիտի ներկայանային իրեն և պիտի անդոճէին երևակայութիւնը:

Չեմ գիտեր թէ երբ սկսած էր թեքախար. ամէն պարօգոյցի տակ նոր չէր, կամ նոր էր և շտապանց աբալ կը յառաջանար: Մորթը շատ բարակցած էր, քունքերու վրայ երակներու կապույտ չերաստ սրունկներով: Երկար, սրայիկ հասակը այնքան վախա էր, այնքան աղաղուն որ իր աղոյն խորանաչ մողերու յարգատատ ալիքովը զեղին քսակ լալի մը կը նմանէր, որ ծղիկին վրայ մեղմօրէն կը զտէլլայ:

Բծչկական հրամաններու անսային՝ Պէյրութ ասարին, Լիբանան տարին, ըլլաբէ ըլլաբ պտտոցուցին իր մահկանացու, խեղճ ստուերը: Արեւոս երկինքներու օդը ծծած, թերեւս կեանքը վերադարձ մը պիտի ունենար և շունչը պիտի յամօտէր պէտքերէլ արեւով և երազով կերտուած սա քնարական մօտիկներ որ անջրջի հօլերու մէջ ինկած արեւածաղիկի մը պէս հեռոյնտէ կը զեւէր, կը զալկանար:

Այս պատճառ երբեք օգուտ չունեցար: Ընդհակառակը, վերադարձին, իր հիւանդութեան անջնջելի աւերք ամէն ժամ անակէ աւելի կը կարգացուէր զէմբին վրայ: Այնօրէն սկսեալ, հիւանդ անջիկը, ամէն ժամ նստած պտտչգամին վրայ, կը կարչար աւանց պտարի, անյագօրէն: Կ'զգար թէ այլեւս կեանքը կարճ էր և վախկէք անբձային. կ'աշխատէր գիրքերու բնթերցումով աւրիչներու սարսուռը զգալ և հետը տանիլ աւանց երանութիւններու պատրանքը:

Ետս անդամ ալ կը նկարէր և բոս կը ներարէր: Ի՞նչ զգայնիկ երեւակայութեան հանճարեղ երանդուսրումները պատաստին վրայ շտապանց հանելի էին, որովհետեւ վերջալոյսի աղջիկն էր ինքը որ իր ներշնչումները ակէն կ'աւնէր, աչքերը միշտ ձգած իրիկնամուտի ոգեւորիչ երկինքներուն, անյագօրէն կ'ըմպէր

վերջալույսներու ակրութիւնը և շատ անգամ ցուրտէն թէ հեշտանքէն կը սարսուար,

— Եբրա եկեւոր, աղջիկս, այսօր բաւական է, կը մտիս... կ'ըսէր մայրը:

— Դիշ մ'ըն ալ, մա՛յր. տե՛ս մարդ արեգակը. որքա՛ն գեղեցիկ է:

Արեգակի պէս դեռ ի՛նչ գեղեցիկ բաներ թառամեցան, տարածամեցան իր սրտին մէջ, եկաւ ժամանակ մը, որ սրունքները այլևս անկարող դարձան կրել իր մարմինը և իր հիւժուժը օրէ օր արագացաւ:

Չէր կրնար քաղել իր պղտիկ թիկնաթևոտը միտին կը փոխադրէին զինքը պատշգամբս Այս պահէն սկսեալ, իր ամենախորունկ ցաւն էր որ բազուկները այլևս անկարող կ'ըլլային իր սիրական գիրքերը կրել, որոնց մէջ, մինչև վերջ, կը սիրէր թաղուել ու երազել:

Իր անկարողութեան առջև, աչքերը կը ատմեանային և անոնց մէջ իրիկունն ճառագայթները կը պրիամակուէին, կը փշրուէին և տենդալին շրթները ջուրի նոստար մրմունջի մը պէս մեղմօրէն կ'արտասանէին բանաստեղծին խօսքերը.

«Թիւրով ան պանձ մոյլ իրիկուն,

Իննով հալիս, խենդի հանգոյն,

Երջանկութիւն դեռ կ'երուզէ...»

Ինչու չպիտի երազէր որ ի՛նչ տեսաւ իր դարուտնէն բեզմեաւոր նշենիին պէս որ կ'անխաճաս արտաբանքով մը գարնան սակիղջսին ձերմակ, վարդագոյն ծաղիկ կը բանայ, առանց իր սաղարթներու դարարումին սպասելու. վասկանոյշ, կ'ապոյտ, սպիտակ երազներով ուռճացած, հաղուապիւս ծաղիկ, թերեւս սպասեց իր դարարումին, իր սրտի ծլարձակումին, բայց չեղաւ, չեկաւ:

Օր մը պատշգամին վրայ, իրիկունան արեգակի շա-

դերը երեսը ինկած, կմախոսցած դէմքը նրբեամբ էլին ու
եթերային գեղեցկութիւնով մը կը սարսուար և սկիւ-
զօծուած մաղբրու ալիքովը նրաշավէպ հուրիի մը մտա-
ծել կուտար.

— Կերազե՞ս, ըսի, մեղմիկ իրեն մօտենալով:

— Ո՛չ, ըսաւ, կը մտածէի թէ ինչի՞ կը նմանիմ:

— Ճաւարայթի խոշոր խորձի մը կը նմանիս...

«Մէքսի», ըսաւ ժպտելով: Յետոյ տարուած վեր-
ջալոյսի շքեղութիւնով.

— Ի՞նչ լաւ է, հծծեց, լոյսին բնասասեղծութիւնը:
Շատ պիտի վախճաքէի այս պահուս վրձինս կարենալ
բանել, հոգիս էջ մը ապրեցնելու համար:

— Պիտի նկարէիր, ըսի:

— Այո՛, կրկնեց, մըմունջի պէս, այս մայրամու-
տին առջեւ այսօր ամէն տաննէ սուկի լաւ կ'զգատ-
կեանքի իրատար և հեշտութիւնը, որովհետեւ, այսօր,
որոշապէս մա՛ր կը շօշափեմ...

Ան, խոշոր աչքերը պլտորեցան, և աղերասպին
վրաս գամուած մնացին:

— Չէ՛, ազջիկս, խենդ մի՛ ըլլար. կ'երդնում հոգ-
ւոյս վրայ, մահը պիտի վախնայ աչքերուդ մոզութենէն:

Մի քանի վայրկեան չի պասասխանեց. արդէն
խօսելու ոչ մի ալ չունէր. ինքն իր մէջ ամփոփուած
սուզուեցաւ, գնաց հեռաւոր սլորաներուն մէջ որ մեղի
անծանօթ են: Յետոյ նոր քան մը մտաբերեց:

— Ի՞նչի՞, ըսաւ, տարազիր Հայերը անօթի՞ են,
դեռ կը մեռնին...

— Դուն տտոնց վրայ մի մտածեր, քո՛յրիկ. Հա-
յուն համար, գաղանները ստեղծեցին արիւննոս հակա-
տապիր մը որ այլ ևս անողոր է:

— Որչա՛վ կը բողձայի, անոնց ամէնուն համար,
մէկ անդամէն մեռնիլ, որպէսզի այլևս իրենց չըթուեն-
քին վրայ կեանքը չխամբի և ժպիտը չթառամի:

Գտնը է մահուան գիտակցութիւնը որտի մը համար՝ որ անհուն երազներ ունի: Արդեօք որչա՛նի մեծ գոնովութիւն մը կը համարէր իր խեղճ մարմինին նուիրումը, որ արդէն այնպէս օլ, իրմէ՛ շատոնց Նրամարած էր:

Երբ մտ թը սկսաւ կոխել, մայրը եկաւ իրեն լուծու համար թէ օգը ցուրտ է:

— Խեղճսն, ըսաւ, ներս երթանք ազջիկս, կը մըսիս...

Գտնն ժպիտ մը պրկեց իր չրթունքները:

— Բժիշկ, ըսաւ, Խեղճսնի պէս թաղուել չեմ ուզեր: Երբ վաղը մեռնիմ, շատ կը քաղճայի աւտնի ի մը քով ճերմակ, պզտիկ գերեզման մը ունենալ, մէր խեղճ մարմինս պտտէր խաչի մը չախնի ինն տակ:

— Լաէ՛, ազջիկս, լաէ՛, ուրիշները թող չի լսեն, կ'ըսէր մայրը, պաշտօնապէս «տուրք կրօնքը» ընդունեցինք:

Անձրեւոտ օր մըն էր: Խէնտոն մեռաւ, ինչպէս կը մեռնին ամէն թոքախտաւորները: Խեղճ քնտանիքը չի կրցաւ իր սուզը լալ: Երիտասարդ ազջիկան մահէն աւելի իրենց միտքը յուզող խնդիրն էր, մէր պիտի թագէին իր մարմինը:

Պաշտօնապէս կրօնապիտի էին. արձուիրքի այս երկրին մէջ գեղեւումը մահ էր. պէտք էր որ վաթտոցաւոր մը գար լուար իր կոյս մարմինը. յետոյ կանաչ ծածկոցի մը տակը դրուած երթար թուրքին գերեզմաննոցը, մահիկի շուքին ներքեւ:

Մինչև ուշ գիշեր խորնեցան, բարեկամներու խորհուրդ հարցուցին, խենդ եղան, բայց ելք մը չկրցան գտնել: Վտականին անկիւնը ձգուած դիակը կարծես ժամէ ժամ կ'արթննար, կը կանգնէր և սպառնապիւն իրենց վզին պլլուած կը պոռար:

— Մի՛ տանիք զիս հոն, թուրքին գերեզմաննոցը, պղտիկ շիրիմ մը կ'ուզեմ ես խաչի մը հովանիին տակ:

Խղճի խայթը այդ պահուն իրենց վրայ այնքան անաւոր նստաւ որ այլեւ մոռցան ամէն ինչ, դատապարտութիւն, աքսոր, մահ: Վերջնականապէս որոշեցին, շուտ մը սովորական պղտիկ սնտուկ մը բերին. մէջը նստեցուցին վասկանին հէք զիակը, յետոյ ստանաբարդէն մէջքէն թեքեցին զինքը, առանց զոտաբութեան երկուքի ծալլեցին որ մոմի մը պէս բարակցած էր և յաջողեցան ամփոփ բեռ մը շինել որպէսզի կտակած չի ներշնչէ:

Մարդ գտան, կաշտեցին. գիշեր ասե՛ն իր դադաղը բեռի մը պէս փոխադրեցին Հայոց գերեզմանատունը և հոն թաղեցին:

Մի քանի օր վերջ, խաչ մը հովանի ըրաւ վասկանի անշուք գերեզմանին վրայ: Եթէ գերեզմանէն անդին կեանք մը կայ, վստահ եմ որ այն ասե՛ն իր հովին անհուն բերկրութեան մը մէջ խայտայ:

Ամիս մը վերջ լուրը տարածուած էր. ընտանեկան յարաբերութիւններ ալ ունէին պաշտօնական տուներու հետ: Վասկան սեւանկար «բօրթրէ»ները շինած էր ձէմալին և կուսակալ Թահսինին: Ահագին ազմուկ ելաւ. փնտառուք թաղող քահանային և դեռ ինչ որ կրնաք ենթադրել:

— Լէֆէնտիմ, ի՛նչ սրբապղծութիւն, կ'ընէին, մոլեցնութեամբ, իրենց կրօնական հաւատալիքին մէջ վիրաւորուած զազանները. «տրդար կրօնք»ը ընդունել վերջ, խաչի պղծութիւնը. ի՛նչ սճիր:

Մեր առունը անզը, եկեղեցիները սուեր փլոց ընող, մեր կի՛նները, մանուկները գաղանթէն ջարդող և մեր սասը տարեկան աղջիկներու կուսութիւնը լլկող հրէշ զազանները, այս անգամ վայնասուն կը փրցնէին կրօնքի և խղճի անունովը...

Լաւ է որ դադրեցնեմ այստեղ այս տխուր երերա-
վէպին շարունակութիւնը, որովհետեւ մտքիս և սրտիս
գրայ չտալարանց ծանր կը ճնշէ այն պարագան, որ
Վասիլանի խեղճ սակորներն անգամ իրենց գերեզմանին
մէջ հանգիստ չզգուեցան:

Մանացած, բանաստեղծ քո՛յր, չեմ գիտեր ինչու
դեռ մինչև սա պահուն, մտքիս մէջէն չամտա կերպով
կը ջնջեմ թուրք բոլորնիներու վերջին պղծութիւնը, և
միշտ կ'երեւակայեմ թեզ, հասարակիմով բռնկած զեզ-
ձան մտգերով, թուին աչքերով գիւթական ազջիկը, որ
չիմա կը հանգչի ուսեանի թով կանգնած խաչի մը հո-
վանիին տակ:

Եթէ հոգիդ կը տեսնէ, հասկցի՛ր դիս և ներէ այս
խեղճ պատրանքիս անմեղութեան:

ՅԱԿՈՒ ԲԱԶՄԱՐԷ

Հ Ն Չ Ե Ա Կ

Վեռջին ժամուռն, երբ ալլես գանկրս՝ վիճովն իր անհուն,
Պիտի երթամ հանգչեցնել անձամօք ծոցն Ռուսիան,
Վեռջին ժամուռն էրբ յոյտրն ալ շիք սա շիք կը մեռնին,
Այժմէն գիտեմ քե, աւա՛ղ, ետլրս շրլլա պիտի պուն:

Հիւժով մաւրմոյս մեջ՝ հոգիս պիտի հսկէ միտս արթուն,
Ռ պիտի եեզ որոնէ, անյուստեան անձկապին,
Տակաւ հուարք սախան, աղերսով կոչն այդ յիտին
Պիտի խեղդէ անալալ մեջն իր գաժան ձեռքերուն:

Ռ երբ ուրիշ մը քերես անպին կ'ընօք յուրտեան,
Եղանկութիւնը ծորով քու արիպ յորդ աղբիւրեան,
Հուսկ տեսիլով պիտի գայ առկայծիլ խորն արհեստ:

Այդ գերագոյն վոյրկեանին, կ'ուզե՛մ, կ'ուզե՛մ որ զիսնսս
Թե՛ քեռերուն մեջ դողդոջ գրկած եռագն իր դեռ կոյս՝
Հոգիս պիտի նըւաղի, իմ խեղն հոգիս, արջը բայց...

ՄԱՐԻ ՉԱՅԼԱՊԵԱՆԷ

ԹԱՂԱՐԻՈՒ ՄԷՉ ԾՈՂԻԿԸ ԽՈՄԲԵՅԱԼԻ . . .

□

Հէք տղայ, ինքն էր տուեր անոր հունար ինծի.—
«Յանէ՛ զայն ու ինամէ՛, թող ուռճանայ, թող մեծ-
նայ, տերու ու ծաղիկ բանայ... ու ամէն անգամ որ
զուն անոր նայիս, յիշէ՛ զիս՝ որ այնքան սիրեցի քեզ,
խենթի՛ պէս, խենթի՛ պէս...»:

«Գուն ինձ ժպիտ մը տաւիր—հունտ լուսածղի—զոր
հոգիիս թաղարին մէջ ցանեցի, ու ան մեծցաւ ուռճա-
ցաւ, ծաղիկ բացաւ... ու հիմա հոգիիս ամայութիւնը
լի է անոր քաղցր բոցրով...»

«Եթէ իմ ժպիտս, եթէ իմ սէրս, իմ պաշտումս ամ-
բողջ, քու հոգիիդ մէջ, չա՛ր ազջիկ, չի կրցաւ սիրոյ
ծաղիկը ուռճացնել, գէթ այս հունարը, նիւթեղէն յու-
շարարը սիրոյս, պիտի աչքիդ պարտադրէ իր թոյրն ու
թարմութիւնը... ան քու շուշանմորթ ձեռքերուդ հը-
պումը պիտի ընդունի ու սարսուռայ... Օ՛ր, ալքքան երա-
նութիւնն ալ բաւ է ինձ, ս՛իկ կոյս... գէթ ծաղիկիս
նպէին ձեռքերդ՝ եթէ անկարեկիր, անմատոյց եղան ա-
նոնք շրթներուս համբոյրին...»

Ու տեսայ որ անոր աչքերը լեցուած էին յուզու-
մի տաք արցունքով... Չի լսուեցայ, ձայնիս ի լուր
պիտի ան թերեւս սարսուռի ն արտասուէր... ու ար-
տասուել տար ինծի... որովհետեւ, հակառակ իմ ան-
տարբերութեան հասնող վերագոհումիս, ես ալ տար-
վազի նորէն կը սիրէի զինքը...:

Ասի հունար, աչքին ատջեւ, թաղարիս մէջէն, ա-
մենագեղեցիկ թաղարիս, ծաղիկը զուրս քաշելով իրե-

ՕՐ՝ ՄԱՌԻ ԶԱՅԱԳԵԱՆ

նը հոն թաղեցի, յետոյ ջրեցի, ու տեսայ որ գէմքին վրայ գոհունակութեան անուշ, սրտատուշ ժպիտ մը կը փթթէր...

Սիրոս տեսակ մը արգահատանքով լիցուեցաւ տղուն հանգէպ, որ կը սիրէր ու սիրելուն համար կը տառապէր:

Մխիթարելու համար գայն՝ ըսի.

— Բայց որքա՞ն կ'ապրի այս ծաղիկը, հէք աղայ, այդքան կարճ տեւող սէր մը պիտի կրնա՞ր քեզ գոհացնել...

Գողացող, գրեթէ անլսելի ձայնով մը, որ յուզումէն կը խեղզուէր՝ յարեց.

— Բաւական է, զի քենէ հետու, հաղիւ այդ ծաղիկին չափ կեանք կ'ունենամ ես... Ու իր ամբոյն, գալկահար գէմքէն վար արցունք մը սահեցաւ որ հալած կապարի գնտիկի մը պէս եկաւ իջնալ սրտիս վրայ...

Չի պատասխանեցի. դաժան, անիրաւ ու վայրագորէն յամառ կամք մը կ'արգիլէր զիս՝ անոր ըսելէ ամէն ինչ որ ես կ'զգայի իրեն հանդէպ...

— Քո՛յր, վերսկսաւ ան, եթէ ծաղիկս խամրի, անոր թօշնած թերթերուն վրայ, արցունքի կայլակ մը գիր ու թաղէ այն թաղարին մէջ ուր ծլեցաւ, ուռճացաւ ու մեծցաւ ան... Վերջին փափաքս է այս... զի եթէ մեռնող սիրոյս վրայ լացող մը չի գտնուի, գէթ ծաղիկիս վրայ թող արցունք մը իջնայ...

* * *

Հիմա, տարի մը վերջ, թատամած է անոր ծաղիկը թաղարիս մէջ, բայց կը վախնամ անոր մօտենալու... ս գտնուած սիրոյս եղերամայրը չեմ ուզեր ըլլալ. արցունքի շիթ մը գայն ի սպառ մահացուցած պիտի ըլլար. սիրոս պիտի սարսուէր անոր սէրէն ու պիտի մեռնէր... Չէ՛, խամրած ծաղիկը պէտք է այդպէս

մնայ թաղարին մէջ, աչքիս առջև, ուր թերեւս օր մը նորէն սէր թռչունը գայ թռիլ, իր կենսատու շունչով գայն դարձնալ ծղեցնելու համար...

Չէ՛, չեմ' ուշեր արտասուել անոր վրայ... անոր մահէն վերջ, կ'ուզեմ' անոր ծագիկին հետ ապրիլ, ի՛նչ հող եթէ ան խամբած է... այդ խամբած ծագիկին մէջէն անոր հոգին կը խօսի ինձի... կեզծիքին, նախանձին ու բռնութեան այս կեանքին մէջ, կ'ուզեմ' որ իմ սէրս նմանի այդ խամբած ծագիկին...

ԹՈՂ ՏՈՒՐ ԳՐԵՄ...

Եղբորս՝ Յակոբիկին

Ըսիր — «մի՛ գրեր քոյր, այդ թուղթերուն վրայ, որոնք վաճառականի թուղթեր են, որոնց վրայ մեր երէկի Փառքը կը դեղնի. քո՛յր, մի՛ գրեր այդ թուղթերուն վրայ...»

Ու ես քու գէմքիդ վրայ դիտեցի բախտին անկարեկիր մասներովը հոն գծադրուած մերամաղձութիւնը, որ վաճառականի այդ թուղթերուն ի տես, աւելի խորունկ, աւելի ցաւոտ կը գտնար:

— Չէ՛, եղբոր՛յր, մի՛ արտօիր. հարատւթիւնը հեղնանքն է բախտին. գայն շունեցողը անոր կը տենջայ ու շունենալուն համար ապերջանիկ կ'զգայ ինքզինքը, իսկ ունեցողը՝ աղի ջուր խմող ծարաւ մարդու մը պէս՝ դժգոհ է ու անհանդիստ. և բախտը այդ երկուքին վրայ ալ կը խնդայ հաւասարապէս:

Նիւթը՝ հողէն ու հողմէն կազմուած խմոր՝ ժամա-

նակի անիւին տակ փոշի կը դառնայ. հարստութիւնը կայուն չէ. կուգայ ու կ'երթայ. չիկայ նիւթեղէն իր մը որ անմահ ըլլայ. միայն երազն է անմահ, որ նիւթէն վեր, իրէն վեր՝ ժամանակին իսկ կ'իջնէ:

Անոր հզուամը աւազի խոնարհ հատիկին, չէք կը տաւի մը դէմքին, կամ քարի մը կոշտութեան, ու նոյն իսկ թուղթի սա ազազուն հմռթկող կտորին՝ անմահութիւն կը հեզու անկէ ներս. անմահութիւնը այն հոգոյն՝ ուրիշ ծնած է ինք՝ երազը...

Ու տկար նիւթը կ'ազրի զարերուն հետ, զարերուն ընդմէջէն, միշտ թարմ, միշտ կանգուն... Ժամանակը չի կրնար զայն նուաճել, զարերը կը խոնարհին անոր առջև...

Թո՛ղ տուր ուրեմն, եղբա՛յր, թո՛ղ տուր որ մեր երէկի նիւթեղէն փառքին զեզին փոշիովը ծածկուած թուղթի սա չէք կտորին վրայ՝ եւ իմ երազիս խիւսը տարածեմ՝ ժամանակին աւերին դէմ ազրեցնելու համար զայն. գրեմ եղբա՛յր, գրե՛մ, անմահութիւնը գրեմ մեր ինկած փառքին յուշարար սա թուղթերուն վրայ...

ՕՐ. ՄԱՐԻ ՉԱՅԼԱԳԵԱՆ

(ԿՆՈՒՍԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒՂԻ ՄԸ)

Իր գիմատուերը գծել չէ նպատակս այստեղ: Անոր գիծերը այնքան նուրբ այնքան խուսափուկ են՝ որ ամուր նույնածք մը, սեւեռաբիր յատու՛մ մը, զայն բոլորովին պիտի անէացնէր անգայտացնէր՝ քեզ թուղթով՝ մարող գեղեցիկ երազի մը զգլխանքը միայն...

Անոր գէմքը, մաածու՛միս մէջ կ'իյնայ, ծաղիկի մը բաժակին խորը սարսուացող շաղի կաթիլի մը նը-

ման, որ արեւու շեշտ ճաճանչէ մը շողիացած վեր կը թօխ, եթերին մէջ՝ սյնտեղ ծաւալելալ իր շունչէն ու ծաղիկին շողիէն շաղուած թարմ՝ բուրում մը՝ գոր շես տեսնէր, բայց կ'զգաս...

Այսպէս, ուրեմն, եթէ փորձէի անոր ճշգրիտ մէկ գիմաստուէրը տալ այտեղ, շպիտի յաջողէի. վասնզի այնքան քիչ կը ճանչնամ զայն՝ իր խորքին մէջ:

Ո՞վ է, սակայն, այս գեռատի Հայուհին, որ առջի մէկ վայրկեանէն իսկ, իր անուան շուրջ այնքան նւտաբբրբութիւն, այնքան ՚խացում արթնցուց:

Օր. Մարի Չայլազեան, 19 տարեկան աղջիկ մըն է, Եգիպտոս ծնած: Հայաստանը չի ճանչնար, կիլիկիան չէ տեսած. մեր լեռներուն սիւքն ու սղոխը չեն օրօրած անոր մանկութիւնը և ոչ ալ մեր առուակներուն քաղցր կարկաջը անոր մանուկ շողիին լարերն են թրթռացուցած, բայց տառնք պատճառ չեն եղած որ ան չըլլայ հարազատ աղջիկը Հայուն, որ գիտէ օտար աստղերու քթթումներուն տակ իր անծանօթ հայրենիքին փառքը երգել, անոր ցաւերովը գալարուիլ ու անոր յաղթանակին հաւատալ:

Օր. Մարի Չայլազեան իր նախնական ուսումը առած է տեղւոյս աղբ. վարժարանին մէջ. յետոյ Քաբուչին մայրապետներուն յաճախած է՝ չորս տարի: Իր վերջին հանգրուանը, ուր շողին կազմուած է վերջնականապէս, եղած է Արօշ Աբուլը, որուն շրջանը աւարտած է ան փայլուն կերպով, 1918ին:

Եւ իրաւամբ, բնութեամբ ալ ծայրախեղօրէն պարզատէր, լուսկեաց ու անսեթեւեթ այդ աղջիկը՝ իր անգլուհիի կապոյտ աչքերով՝ կարծես աւելի ընդունակ պիտի ըլլար ըմբռնելու անգլ. գրականութիւնը և՛ անկէ օգտուելու, քան ուրիշ ո և է գրականութենէ:

Օր. Մարի Չայլազեան, շատ կ'անուխէն՝ 15 տարեկանէն սկսած է իր գրական փորձերը: Ծրարներով

Թուղթ մտած է, զորոնք մարդու ցոյց տալու տե-
սակ մը վեհեր տ գովամակութիւն ունեցած է միշտ:

Իրեն համար ամէն ինչ երազ է. ամէն ինչ սար-
սուս ու յուզում... Փառք, համբաւ, պատիւ՝ իրեն հա-
մար, «քաղցր երազի մը բազմական վայելքը չեն ար-
ժեր» ինչպէս կ'ըսէր օր մը ինք:

Օր. Մարի Չալլապեան... — Չալլա կարենալ լա-
ճանչնալու համար պէտք է անոր մօտենաս իր խորունկ
սարսուռներուն, իր երազատենջ խոկումներուն ու իր
անբջանել վերացումներուն պահուն... Ան աչք վայր-
կեանին, աչքիդ կը պարզէ ամբողջ անձանօթ աշխարհ
մը թայրի, երազի ու գեղեցկութեան, ուր ոչ մէկ մահ-
կանացու ոտք գրած է մինչև ցարգ... Պէտք է ընդերկար
թափառիս իր զգայապաշտ հոգիին մենաւոր անպաս-
տաններուն մէջ, ուր խորհուրդը կը հոծանայ, ուր սէ-
րը մերկ կը պատի՛ ծաղիկներ ժողվելով... Ու վերջա-
պէս պէտք է մտնես անոր մտածումներուն ծաղկաս-
տանին ներս, մօտենաս հոն ծլող նախշուն ծաղիկնե-
րուն, ըմպես անոնց թարմութիւնը, անով վերանաս,
անով գինովնաս...:

Օր. Մարի Չալլապեան երազի սիրահար մը ըլլա-
լուն հափ ալ՝ ընթերցանութեան մօլի մըն է: Ան կար-
գացած է՝ գուցէ տառնորդ անպամ՝ վարուժանը,
Սեթեանը, Թէքէեանը, Պարթևեանը: Իր նախընտրած
քերթողունիին եղած է Չապէլ Եսայեանը. Սիպիլն ու
Արշակունիի Թէոգիկը, նմանապէս իր գուրգուրանքին
արժանի եղած են: Բայց հակառակ այս ամենուն, ան
մինչև այսօր քալած է Օր. Մաննիկ Պէրպէրեանի համ-
բէն: Իր «Քամայքի (Մաղիկներ)» անուն արձակ քերթը-
ւածներու հաւաքածոն, որ լոյս պիտի տեսնէ մօտերս,
սիրուն գրուածքներու փունջ մըն է, ուր պարզութիւն,
յստակութիւն ու անկեղծութիւն իրար կը մըրցին:

Ու մեզի համար մեծագոյն գոհացում մըն է խոր-
հիլ թէ՛ մեր այս տարուան Տարեցոյցին կը տրուի, կա-
նացի նախանձօրէն թաղուն նոր ոչժի մը յայտնագոր-
ծումը...:

ՊԱՆՏԻԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

Սարսուզին աղապատանով մը կը հրատարակեն հայ ժամանակակից բանաստեղծութեան ամենէն շատախալ, ամենէն հուժկու ներկայացուցիչին, ստաբալիս Պանտիլ Վարուժանի հետագայ անխալ երբուածը, որուն Ֆրանսերէն բընագիրն ու բանաստեղծին աւակերտութեան մէկ պատկերը, որ 1909 թուականը կը կրէ, ազնուաբար մեզ կը տրամադրէ իր դպրոցի ընկերներէն Պ. Պանտիլ Գլընեան, ինքն ալ բարեպատս ու խորունկ հիացող մը անոր, եւ որուն սոյն անխալ երբուածը մասունքի մը պէս պահած է մինչեւ այսօր, եւ ասկէ վերջ ալ պիտի պահէ:

ԿԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԵ

ՎԱՆ ԱՐԹՎԷԼՏԻ ԱՐՁԱՆԻՆ

Ողջո՞յն, հերո՞ս. — Հեռու իմ որբացեալ հայրենիքէս, ես՝ խոնջ գալիադէմ, կուգամ նստիլ սրբազան պատուանդանիդ վրայ:

Տե՛ս, իմ ոսներս արիւնտա են, և իմ արտեւանունքներուս վրայ երաշա ու չոր ճամբաներու փոշին կը ծանրանայ:

Ես՝ իր մայրական բոյնէն վտարուած արծուեծագն եմ որ՝ թեւարեկ՝ կուգայ հանդչիլ քու մթաստուեր վահանիդ վրայ՝ իր հեռուոր հայրենիքին փոթորիկներն ու քու փառքդ երգելու:

Ողջո՞յն, ԱրթՎէ՛լտ. — Ի՛նչ մխիթարանք ինձի, սս անձանօթ հողին վրայ դանել քաջածնունդ արխական հերոսներ. — Միակ էակները՝ որոնց արոյրէ աչքերը իմ սրտիս մէջ կը հեզուն՝ հայրենիքիս համար՝ սէր, և բռնաւորներու համար՝ թոյն ու ժանր...

Ահաւասիկ, ես քու առջեւ խոնարած, քու լուսթեանդ ու քու խոտբոսեալ աչքերուդ փայլաչափին կը յանձնեմ իմ երազներուս ծաղկափթթումը... իմ միայնութեանս մէջ, դո՛ւն միայն կը հասկնաս զիս. դո՛ւն, դո՛ւն իմ հոգիիս անդունդները կը խորաչափես. քու շունչդ կը հնձէ ամէն հասունութիւն, ու քու նայուածքդ կ'արգասաւորէ ամէն հունձք. և ես կը խոնարհիմ քու արձանիդ առջեւ...:

Որքա՞ն տաք է կուրծքդ. — Մի՛թէ՛ եղբայրներուս

արիւնովը շառագունած, Արիւելքի արեւն է որ կուգայ կենդանացնել քու պատկերդ և քու ներսածկան կերպարանքիդ մէջ նեղուլ անմահութեան բնահոգը: Միթէ, քու բաժանելի և միասնացուցիչ սէրդ է որ կը յառնէ յսնկ արծ քու շատոնց փակուած սրտիդ մէջ...:

Ես քու արիւնիդ նոսր կ'առնեմ տակաւին. ես քու երակներուդ մէջէն՝ քու պատմութեանդ անցքը կ'ըզգամ՝ դարերու ոտնատրոփումովը:

Ե՞րբ և ո՞ւր էր. չեմ յիշեր. — Առիւծները ըսին ինձ թէ, մեծ եղար դուն, աստղերը՝ թէ դուն խմած ատուն եղար.

— Օր մը, ո՞վ արծիւ, երկու ամպիկէ երկու շանթեր դուրս ժայթքեցին, և եկան բազխախտանիլ բոյնիդ վրայ, դաջն կործանելու սպառնալիքով:

Մէկը ժան կը կոչուէր, միւսը՝ Էտուար: Այն ատեն վայր սփ աղաղակ մը արծակիցիր դուն. նասարուկութիւնները ընդատ արթնցած՝ գլուխնին վեր առին: Անոնք տեսան մեծ աստղը՝ որ Աէն ժանի դանդաղատան վերև կը փողփողէր: Ան իր ճառագայթներովը իրար կը զօգէր Պրապանը, Պրիւժը, Հէննոն, Իրբը և կանը. — Ու այդ աստղը քու նուրբ էր:

Հոգիդ բառ քեզի. «Լա՛ւ է. նիմ ազինուէ՛ շանթին մէկովը, ու զսպէ՛ միւսը...» — Զինուեցար... Երբ դուն ռազմադաշտէն դարձար Ֆրանսացոց կողմ պուտովը բեռնաւոր՝ քու սուրիդ վրայ Յալթութիւն ու վահանիդ վրայ Բարօրութիւն էր գրուած:

Դուն մեկնեցար խմատուն, և վերադարձար ներս...:

Այն ատեն ճոխութեան ճամբաները բացուեցան. ճարտարարուեստը լիարուսն երջանկութիւն կը ցանել եղբայրներուդ վրայ՝ որոնք քու նրամանատարութեանդ

ներքև կռուեցան ու վիրաւորուեցան: Հիմա անոնք կ'երգէին աշխատելով և պարտասուն ձեռքերով գինիի բաժակներ վեր բարձրացուցած՝ կ'օրհնէին իրենց կըտրիճ ղեկավարին անունը:

Բայց, — ո՞վ խարդաւանանք — նախանձը փառքը կը լրտեսէր. օձ մը կը սողսկէր ժողովուրդից մէջ և իր թռչնը կը թափէր ի պատիւ քու Գործիչ պարտուած բաժակներուն մէջ: Ան՝ բարեկամ թէ թշուամի՞ ամենը քեզի գէժ կը զինէր: Ան կը զինէր հոգիներն ու մարմինները՝ քեզ զարնելու, քեզ տազալելու, քեզ պարտելու համար... քու փառքը իսմբեցնելու համար իր պարտքներուն մէջ... — Ու այդ օձը՝ ժէրար Տընի կը կոչուէր...:

Չարագոյտ ժամը հնչեց. — Տանդ առջև, վեհափառօրէն կանգուն, դուն վերջին անգամ մը կը խօսէիր քու համաքաղաքացիներուդ: Քու խօսքերը անոնց հոգիներուն մէջ կ'իջնային շուշանի հունտերու և կաղնիի հունտերու հման:

Գուն, մտածումէ մտածում, իջած էիր Ապաղային անդունդին խորերը, ու չի նշմարեցիր մարդախոշոչ տապարը որ կը բարձրանար ու կը զարնէր ճիշդ այն տեղին, ուր ուղեգր ու սիրտդ կը միաւորին...:

Գլուխդ ինկաւ ամբոխին մէջ, ինչպէս արեւը կը սուշի ովկիանոսին մէջ:

Արևուղ արեւու ճառագայթներու պէս դուրս ժայթքելով՝ վերջին անձնուիրութեամբ մը մկրտեց ժողովուրդդ. — Անկէ ի վեր հայրենիքից մէջ մեռած՝ ապրեցար Տիեզերքին մէջ, և Պատմութեան օսկի մութձը քանդակեց արձանդ...:

Հիմա անմահութեան մէջ, դուն կը պաշտպանես քու քաղաքը: Աչքերդ մշտական հսկումի մէջ՝ չեն լիակ-

ու իր երբեք, և քու լայնաբաց թիւերդ իրենց ասպնջա-
կան հովանին կը տարածեն գլխուս վրայ:

— Դե՛հ, հերո՛ս, քու մատներէդ շիթ առ շիթ, հու-
գիդ հոսէ իմ որը հոգիիս մէջ. թո՛ղ իմ քերթողի հոգիս
քու հոգիիդ հետ զուգաւորուած՝ անմահութիւնը ծնի...:

Վասնզի, մօտ է գերագոյն ժամը: Իմ նահատակ
կեղս կը փչրէ իր շղթաները. և իր երակներուն մէջ
մզզայ իր հին արութեան կայթիւնը...:

Վեց դարեր անկարող եղան այդ արգաւանդ մո-
խիւրը ցրուել. ու այսօր ան սախւծի մը պէս վեր կ'ստա-
նու. և արշալոյսի մը պէս կ'արշաւէ...:

Դե՛հ, Արթիվէլա, թո՛ղ քու յիշատակդ ու յիշատա-
կը իմ բարեպաշտ սրապերուս՝ զիս ներշնչեն, դասերն-
դեն, վասնզի, գարծեալ կ'ըսեմ, մօտ է Գերագոյն
ժամը: Ես պիտի աւնեմ սուրս, խթաններս պիտի գը-
նեմ, պիտի թամբեմ փրփրատունդ երկվարս և պիտի
ցնկնիմ նեմէսիսի կռիւին համար...:

Արթիվէլ (ժայ Վան), պելն պեսական եւ զինուորա-
կան անձնաւորութիւն, ծնած է դեպի 1290 բուակսնները:
Ազնուական տոհմ սերած, ան իր հաղաքական գործունեու-
թիւնը կ'սկսի 1337ին: Իր մեծ սգոյն գործը կ'ըլլայ Ֆլան-
սըր ասպատակող, կեղեիկ Ֆրանսական բռնակալութիւնը
ջախջախել, եւ իր հարեհնակիցներուն պարգեւէ խաղա-
ղութիւն եւ բարօրութիւն: Ֆլանսը իր ասէն պատճառապէս
կը նանչցուի, իբրէ չեզոք երկիր՝ Ֆրանսայի եւ Անգլիայի:

Քայց շուտով իր յաջողութիւնները իր շուրջ կը յարուցանեն
նախանձի եւ մախամբի անեղ փոքորիկ մը, որուն մեջ, ժողո-
վորդային մեծ ներսը, պիտի իյնար խեղդուէր վերջապէս:

Ամբոխը որ 8 ասի ասաջ զինք իր ուսերուն վրայ արած էր, այդ նոյն ամբոխը, նոյն տեղոյն վրայ անոր արիւնք կը պահ սնջէր. ու ան հագարաւոր հարուածներու սակ կ'ըսէ՝ սապարի հարուածէ մը կ'սպաննուի 1375 յուլիս 17ին: Ի՞նչն ժամանակակից՝ բոլոր պատմագիրները իր մասին խօսած են իբրեւ իմաստուն, կտրին եւ անսգիտ հայրենասէր մը, զոր ամբոխային կոյր մոլեւտնիկութիւնի չի կրցաւ բմբռնել: 1863ին Կանի մեջ, իր ինկրտ հողին վրայ, ի ներկայութեան Պեղնիգայի բագաւորին, կանգնուեցաւ անոր պղնձ սկաւռ հոյակապ մէկ արձանը, որուն առջեւ, հեք հայ բանաստեղծը վերացած՝ գրած է վերի տղերք, որովք այնքան բարախուն նորութիւն մը եւ համասմանանորութիւն մը կը ներկայ սցենն մեր պսօրուան կեանքին հետ . . . :

Հ Ա Յ Ր Ի Կ Ս Ո Ւ Ե Ս

—*

(Տակ դրան առջեւ)

- Հա՛յրիկ, ո՛ւր կ'երթաս:
- Հայ Զինուորական Ապաքինարան:
- Դեռ երէկ էր որ գացիր: Կ'երեւի ստիպողական գործ մը ունիս հոն, ախօր:
- Խիտա շատ ստիպողական ու անհրաժեշտ գործ մը. — Այն շարագործ զինուորները լսո՞րն ալ ձերբակալել պիտի տամ:
- Ա՛խ, հա՛յրիկ, մի՛ ընեք. . . : Ի՞նչ պատահած է:
- Երէկ ստատու իրենց նուէր տարած ահագին ձմեռուկա ախօրտան թերթերէն ե ոչ մէկին մէջ չիշուած չէ:
- Զի չիշուելով ի՞նչ կ'ըսէ որ:
- Սա՛ կ'ըսէ որ, հիւանդ զինուորները իրենց իրիկուան ճաշին վրայ զայն կերած են զողնալու:

Մինքան Յ. Աժեքեան

ԱՐՄԷՆ - ԵՐԿԱԹԷ

Հ. Ս. Բ. Թ. Ն. Ե. Բ. Ը

Պոսերկուպեան ո՛վ ախս սոճս մեհեամներ,
Ուր բզբբեց գոսուօրեն գեղեցիկ
Հայ Մայրոսխնը՝ ս սնջ սնօվ խենբեցսմ՝
Իւ սեւ ֆոլերն արխնլրայ մերկուպեան...
Ուր ծածկելով իւ մեծ ափօրն ալեխարս,
Իւ լուս անգոնն ու վասուսխնը բբուսւ՝
Եփեհոսե գանգուրներով բ սնծարսմսմ՝
Հայ կուսուսխնն անվերջօրեն մահ սցու...
Գուհ, պալասներն անլիծ ս՛լուս սնիբի,
Եւ այս անգամ ս սն արներն իսկ (ո՛վ սարասի)
Աւս սններու գալար սս սնջ եւ երկար
Հոգեվարսով մը լեցուն՝
Մեր ազջիկներն ու մեր ֆոլերն ու մ սլերն
Ձեր ահաւօր, դամբ սն սլին ու խոսունկ
Գիւերներուն մեջ ահա՝
Իրենց պասխը կուլան
Հեծկրլս սնիբ մասուսամ սլին լրուսքեամբ
Ու իմ հոգիս կը փծամաղե ս սկ ալին...

Ի՛նչ գաղսնիփներ պսնեցիփ,
Ի՛նչ սնիբներ գոր մեծ ելեհնը ծ սծկեց
Վարազոյրով մը խաւար...
Ահ, ի՛նչ անլուր գոզգոբաներ ունեցան,
Ի՛նչ ալեկեզ մատառու մներ ամե՛նն ալ
Ու իրենց կեամբ փրկեցին այս կերպով,
Ձեր դաւնարոյն մփնլորսին մեջ ինկսմ...

Ի՛նչ ամուլի նեկեկանքներ ցաւագին՝
Համբոյրներու լորձունքին մէջ վաւառս՝
Հոգեվարքի հունդիւններու փոխուեցան...
Ո՛վ աղջիկները սարաբաղդ իմ ցեղիս,
Հարեմներու գոյութիւն մէջ
Ձեր մարմնեղէն ներմակութիւնը ձիւնէ
Անարգօրէն պղծեցին,
Ու ձեր աչքերը՝ մաքրափայլ արեւէն
Յաւերժօրէն զբրկբււած՝
Գամբաններու գիւտերին մէջ մարեցան...
Ու բանինե՛ր, սառապանեմով խեղագար՝
Իրենց մրուալ ու ծանրանիւս մազերուն
Շրջբաներովն իծախախ
Կեանքին ամօրը մահուան մէջ խեղդեցին...
Շատեր ինկան մեղկութեան մէջ, եւ անգօր՝
Յանձնըւեցան ամենուն,
Համակերպումը խալօրէն լրտեցուց
Անոնց հոգին ընդվրդոյ...
Եւ ապրեցա՛ն, — երբ կեանք էր ստիկա,
Եւ անկողինը սիրոյ՝
Ուր բնացան բնկալացած՝
Երբ իրենց կոչեմանման սերերուն
Պատրաստը չէր արիւնոս...
Եւ օրօրոցն՝ ուր ցաւագին արգանդով
Իրենց բրբուտա խեղն մալուքիւնը կեանքի
Նոր բոլորջներ արբնցուց,
Խենեկութեան այլ պրտուկները վասոյժ,
Այլ հրեւեները սալմնրւած գարշանիով,
Երբ իրենց ամուսնութեան սրբեցի,
Իրենց կուրծքէն, իրենց ծոցէն հափափուած
Սրբխոյզիտոյ հրեշտակներուն ծանրափակ
Գագալը չէր առյուտէ...

Ինչպէ՛ս, ինչպէ՛ս իրենց կողերը պատճառ
Թրբում հի՛ի պատճառ հանով ծածկեցին . . .
Ինչպէ՛ս արգեօ՛ք իրենց շրթները սրժողոյն
Ու սարսափով կարկամած՝
Ընդունեցին այդ համբոյրները պրզծող
Ամեն մահուր ու դեղեցկ յիշատակ
Հոգիներու խառնումներէն անցեալի . . .
Ինչպէ՛ս, ինչպէ՛ս անոնց աչքերը տեսան
Օտար աչքեր իրենց արեւը խրմով,
Ու գոցուեցան արբումին մէջ աղստղի
Պէյերու սեւ ու բունաւոր հեշտանքին . . .
Ու ծերութեան զազիր յունսնիր շնական
Ինչպէ՛ս արգեօ՛ք իրենց շունչովը մահուր
Հարեմներու գիշերին մէջ խրնկեցին,
Իբրեւ բուրվառ մք սակաւին միխացող
Տանարներու խորհուրդին մէջ անարգուած . . .
Ինչպէ՛ս մոռցան որ իրենց ծոցը հիմա
Ուր աշեօ՛ք կը հոսեր կաթն ասղերուն,
Քարբերու սեւ քոյնին մէջ
Եւ լորձին մէջ արսավարակ շուրթերու
Կը բուրէր ծանրն ու գերեզմանն որդներուաց . . .

Վարդերուն պէս որ կը բօւնին պրկումեն
Կաղապներէն զաղտնածածուկ սողացող
Յրտասարսուռ օձերուն,
՚Ի՛ռք բոլորդ ալ, ո՛վ իմ փոքերքս դրժբաղդ,
Եղաք զոները սիրոյ
Յաւերժական խաբկանքին . . .
Ա՛հ, ձեր մահերը դառնաբոյն եղան միշտ,
Ո՛վ աղջիկներն եղերաբաղդ իմ ցեղիս,
Քաղթի համբան հազար անգամ աւելի
Փրկկարար էր անոնց համար որ ինկան . . .
Քեներուն ձայնը մանչող

Չեզ չի հասնիր, ոչ իսկ եփրասք բոսր
Չեք հպե՞րուն արիւնէն՝
Հարեմներուն քար լրութիւնը կուգայ
Վըրդովելու ձեզ համար...
Մինարեները միայն
Իրենց սլացիկ բասուերն անս' կը նետն
Ասղերուն դէմ երկնքին,
Ու եղեռնին կարմիր մանիկը դաժան
Մահասարանս հորիզոնէն բարձրացած՝
Արիւն, արիւն կը քրքնէ
Չեք յոյսերուն՝ արեւոյսին հետաւոր...
Բայց իմ հոգիս կը սեղմըւի դառնօրէն
Չեք զսնչանքին մազիկներովն աղեխարս,
Չեք անդոնին բոլոր սաւապին ունիմ ես,
Ու սանմրակած՝ կը զգամ որ մանր կ'իջնէ
Գազաղներո՛վ, դագաղներո՛վ նրնե՛լու
Հայրենաբաղձ իմ ետքիւնքս զկար...
Ա՛հ, քերեսս ալ ես պէտք չեք որ երգե՞րու
Այս հեծկըլճանքը լալով՝
Չեզի համար ոգեկոչել փորձէի
Անցեալ արեւը կեանքին...
Ու նետի ձեր հակասին սրգաւոր
Մուրն անարգար խարանին...
Դուք անենդ ալ սրբունիներ, ես կուզամ
Եղբայրօրէն ազնւապատճ՝ ձեր վրէժին
Քերթովի սիրսս, իբրեւ կընդրուկ, այրելո՛ւ...
Ու ծաղիկներն այս Քնարին՝
Հայրենիքիս արիւնին մեջ ուռնացած
Յոյսի սքժգոյն ծաղիկներ,
Ահս' կուզամ սրփռելու
Չեք ցիրուցան ու մահաբոյր մազերուն...
Որովնետեւ ձեր մերկութիւնը դարձեալ

Իր լուսեանց շուշաններով կ'երեսայ
Իմ հաւաստով ու քախիծով արեցում
Արտասուցով աչքերուս . . .
Որովնէսէ դուք մահուր եք աւելի
Քան մարմարիտն կ'երսում
Անմահական անդրիներուն պատումի . . .
Սասափը ձեր հակասներուն իմ հոգոյս
Գիշերին մէջ կը համբուրեմ ձրնազիր,
Ու ձեր ոտերը զրկում
Իմ կուրծքիս վրայ կը սեղմեն . . .
Ու ձեր մարմինը խոցանգուստ կը լլուսմ
Աննիքական բառախին մէջ իմ սիրոյս . . .
Եւ այսօրէն իսկ ահա՛
Ես կ'արիւնիմ ձեր վազուան
Ամբողջ վերերէն ամօրի . . .
Ահ, գիտեմ որ պիտի չուզեմ երեսայ
Սա մարդկութեան որուն Աստուան իսկ, արստս,
Ձեր կեանքին վրայ կը դրուէ
Յաւերժական մեղքին կրկնին անողով . . .
Ո՞ւր, արդեօք ո՞ւր անիտի գրքնեք յոյսերու
Ձեր հանգրբուանը վերջին . . .
Ո՞ւր պիտ'երբոք, ո՞ր արեւին բանալու
Գառնակակիծ ձեր լայն վերերը մրոսայ . . .
Սեւե՛ր, սեւե՛ր պիտ'հազնիք,
Ու ձեր կուրծքերը պարսպ
Պիտ'օրօրէն իրենց վրայ
Գեղեցկութեան եւ երազի դազաղներ . . .
Ու ձեր կողերը պիտ'ըլլան՝ լուսացայ
Կեանքի ցամաք աղբիւրներ
Ուր ոչ մէկ շիք զանխուսկ ակէն բրնուքեան
Ձեր մայրութիւնը պիտ'ընէ բեղմնաւոր . . .
Սըրբուհիներ, պիտ'երբոք
Տանարներուն աստերին մէջ ձրնազիր

Պաղատագին լուռ կեցումով փառացած՝
Ձեր սառսպանին անվերջօրեն մրխալո՛ւ . . .

Բայց ես ան ա՛ կր խրոտվեմ ձեր հոգին
Աւերակի մը սքխաւում լրոտքիւն . . .
Եւ իմ երգերս մերկող
Գիտեն վառել ձեր աչքերուն մեջ սքխուր
Աւելուքեան ամբողջ գաղտնիք մը կարմիր . . .
Ու ձեր ձեռքերը պրկելով հօտապէս
Կայծ սկնավառ դառնաներով կը զինեն . . .
Եւ դուք ամենից ալ կըրնաք,
Մահուան գիշեր մը, դեռ մտնիկը դրժնէ
Ձի բարձրացած հորիզոնին խաւարեն՝
Իր սեւ արխնը բրնելով երկրնիս,
Հայտնիլի ձեր վրեժին մեջ հրդեհնել
Պոռնր'լուրք սն սա մեհեանները բոլոր . . .
«ԱՐՈՅՐԻ ԴՂՐԻՈՅՆԵՐ»

Հ Ա Յ Ր Ի Կ Ս Ո Ւ Ե Ս

(Փողոցը)

- (Մեր այս փողոցն ալ որք մ'ն երկայն է եզերս)
Հա՛յրիկ, այս փողոցէն մինչև ս'ւր կ'երթըցուի
= Օ՛ . . . մինչև ամէն տեղ. օրինակ՝ շուկայ, թատ-
րոն, գարեջրատուն:
— Ուրիշ տե՞ղ:
= Ամերիկա, Չինաստան ու հիւսիսային քեւեռ
նոյն իսկ կարելի է երթալ:
— Եկեզեցի, զպրոց ու ընթերցատուն ալ չե՞ր-
թըցուիր:
= Տղա՛ս, մեր փողոցէն՝ եկեզեցիին, զպրոցին ու
ընթերցատան բովէն կ'անցնուի թայց ներս չերթըցուիր
Մինքան Յ. Աձեհեան

ԶԱԲԱՐ ՄԱՍԻԿԱՆԵՒ

Ֆ Է Բ Ի Տ Է

(Հայ կնոջ մը եղերակալը)

«Սիրոս իր կատարեալ խաղաղութիւնը գտած է. ամօթի զգացումներս մէջս ճգմամ, վրէժս լուծեցի: Այլ է վերջը ինկած մը, քուրջի կտոր մըն եմ, բայց վնաս չունի մէկի գէժ տասնեակներ թունաւորեցի և պիտի թունաւորեմ: Անոնց աստիճանական ցաւի պրկումները սրտի գոհունակ ծիծաղով պիտի վայելեմ: Իմ և բոլոր ինձի պէս հայ մայրերու վրէժը լուծեցի իմ բմբունած ձեռովս: Ուրախ եմ, գոհ եմ:»

Հեշտանքներու կաթիլը աս կաթիլը ծորումին հետ ևս պիտի ներարկեմ ջլատիչ մանրէն մէջս ներօթեկած հիւանդութեանս: Հարէմներու մէջ արգելափակուած, օրերնին արիւն-արցունքի ծալերուն մէջ խեղդով բոլոր սրբազնատուրք քոյրերուս վրէժը լուծեցի: Ա՛խ, ուրախ եմ, ուրախ: Զիտ տանջող, իմ էութիւնս լլկող խղճի խայթէն ձերպագատուած՝ պիտի սպասեմ իմ մահուանս, որ զժբակտարար շատ մօտ կը թուի ինձի: Կ'ուզէի հարիւր հազարաւոր քամուած, կորսքամակ ողնասխւններ ետեւէս քաշկոտել, ստիպոյն ևս ոչլեւս հատած լինեցած եմ:»

Մէսուտախէի բլուրներուն վրայ կարգ մը վրաններ շարուած են: Զինուորական նշանաւոր ամպար մըն է: Անսպասին մէջ անօթութեան, ծարուի գալարումներու տակ՝ գէնքը կուրծքին, սիրտը՝ ազրեկու և իր օձախը տեսնելու յոյսով գինով կուռոզներուն տակէ ամէն օր վակոսներով ուտելիք կ'երթար: Ծիծաղուն, կանաչութիւններով, ծաղիկներով հարսնացած տեղ մը չէր: Ի՞նչ-

նութեան ժլատութեան հետ միացած էր թուրքին քար-
սիրտ կոշտութիւնը: Այնտեղ սպաներն ուրախ, արե-
ւելեան խնէշ հաճոյքներով և հեքեաթային գիշերնե-
րով կ'սպրէին, մինչդեռ վարը, բլուրին ստորոտը, մեծ
խովուռին մէջ պատկող զինուորը, անօթի, ծարաւ, յոգ-
նարեկ, մարմինը գիտկի պէս, չոր գետնի վրայ տարած-
ուած, կ'երազէ անցեալի երջանիկ օրերը: Կը մտածէ,
հայրենի երգիքը, ուր օրուան խոնջէնքէն վերջ, կ'եր-
թար իր հէք գլուխը հանգչեյնել ձերացած մօր ծուռ-
գերուն վրայ: Աչքին առջև կուգան կիներ և զուակ-
ները իրենց երեմնի քաղցր ժողովներով, որոնք հի-
մա մարած են սպանովարար, կը տեսնէ գիւղը պար-
տէզներու ուրախ պարով շրջադասուած, առուակին ա-
նոյշ երգը կը լսէ: Նոգեպարար մեղեգիի մը պէս որ կ'եր-
թայ հանդիպող խոտին, ծաղկին կամ արմատին անոյշ
ժպիտներ, սիրոյ գաղտնի խօսքեր մ'ըմբելու: Գիւղը
չէ փոխուած, առները հինին պէս, ծեր մամիկներու նման
իրարու հետեւ շարուած, եղածին վրայ կը խորհէին
կարծես: Չայն չկայ, սակայն, գութանի երգը գաղբած
է, հովիւին սրինգը կոտրուած անկիւն մը անհամբեր
կ'սպասէ: Արշալոյսին հետ բացուող առներէն այր
մարդու հաղը չի լսուիր և ոչ ալ մամիկին օրհնարեր
աղօթքները: Բոլորն ալ գաղբած, իրենց մէջ ամփոխ-
ուած, կարծես սաչաճար աչքերով կը դիտեն եղածը:
Գիւղը ամայի է, աղբիւրին գլուխը սիրող աղջկան
սպասող երիտասարդներ չկան, անոնք օր մը այդ մեղ-
րանոյշ երազներէն անջատուած, նետուած էին տեղ մը
որ ոչ մի բանի կը նմանէր: Ահա մայրը կոտոր-
ուած դրան հախն աչքերը ջուր կարած: Հայրը, ո՛հ, չի
կայ, սրտի ցաւէն մեռած է: Լաչակին տակ սպանուած
կիներ անճանաչելի դարձած անյուսուցիկան երգ մը
կ'երգէ:

Տունը փոխուած, կեանքը վերջնականապէս կըտ-

րած, օրհնութիւնը վերջած էր: Կարասները պարագ, գամը ամալի, դաները խորասկուած, խափը՝ ժանդի կըրծող աւերին տակ հատած է: Մարած օճախէն ծուխի գուլաներ, կիտուղ տաք կերակուրի հոտը չի բարձրանար և ոչ ալ անոր շուրջ պարող մանուկներու անհամբեր պահանջկոտ ճիչերը կ'արձայանուին: Զինուորը կ'երազէ միշտ: Փետիւնը տարածուած՝ ախտը պատկերներ կ'անցնին աչքերուն առջեւէն: Իր առնական արժանապատուութիւնը կը վիրասորուի, կ'ուզէ օճախը կրկին շինել, վերականգնել: Բայց օրերով հեռու, լիբան մը գլուխը, մահուան սպառնալիքներու տակ, օրական 18 ժամ անդադար աշխատիլ ստիպուած է: Կորովը հատած, ուժերուն էն յետին հիւլէներն ալ ոչնչացած են:

Հոս էր որ ճանչցոյ Ֆէրիտէն, իսկ սնական Եսուսէնով ծածկուած արտարօրինակ Չօրք-Մարգուանցին:

— Պատմէ՛, Ֆէրիտէ պատմէ՛ պատմութիւնդ:

— Պատմութիւն, ի՞նչ պատմութիւն կ'ուզէք: Երեք տարուայ մեր կեանքը, ըսէ՛ք, խնդրեմ, ո՞ր մէկ պատմութեան կը նմանի: Ան իր ամբողջութեան մէջ ողբերգութեան հակայ կսթող մըն է որ ոչ մէկ հանճար չէ կրցած միշտ աչտօր երեւակայել: Մեր ցաւը ոչ թէ պատմութեան այլ տառապանքի հակայ գլուխ գործոց մըն է: Պատմութիւն մի՛ ըսէք, խնդրեմ, փոխեցէ՛ք այդ անունը, մի՛ ստորնացնէք զայն այդ տեսակ գձուձ անուններու մէջ ամփոփելով: Մենք սակէ վերջ պատմութիւն, անոյց մամիկներու բերնին մէջ հօլովուող քաղցրունակ պատմութիւնը չէ որ պիտի ստովինք, այլ ցնցող, ըմբոստացնող եզերական դրուագներ գոց պիտի ընենք: Կեանքս կ'ուզէք որ պատմեմ: Մտիկ ըրէք, ըսէ մտիկ ըրէք և ըսէք ինձի թէ ձեր կարգ սցած կամ լսած պատմութեան ո՞ր էջին կը համապատասխանէ:

Չօրք-Մարգուանցի եմ: Կեանքս մեր նորնջենիներու գով շուքին տակ պահուած մանիշակի մը հա-

մեռա և գրաւիչ չզթաշումը եղած է: Գարնան ծաղիկներուն նման ժպտուն երազուն ապրած եմ, նարինջի ծաղիկներուն շտշան սպտակութիւնը և անոյշ հոար մէջս լուծելով:

Տառապանք, ցաւ, վիշտ ոչ թէ տեսած չեմ այլ երևակայութեանն անգամ չէ անցած: Զրկանքի զոյսութիւնը ինձ բոլորովին անծանօթ մնացած էր: Շուրջս ամէն բան ուրախ էր: Նարինջը իր հմայիչ ժպտով, վազող ջուրերը իրենց մեղանոյշ մեղեդիներով շխուրախութեան խմորում մը ըրած էին: Երջանկութիւնը՝ բնութեան հրաշալիքներուն պէս մէջս թրծուած՝ էութիւնս եղած էր. այտերս իրենց կարմրութիւնը վերջաւոյսներէն հախալիս, շրթունքներս իրենց նրբութիւնը ծաղոզ արշալոյսի անդրանիկ ճառագայթներէն խլած խրացուցած էին: Բնութիւնը իւր հրաշալիքները, ուրախութեանն այլազան խաղերը իմ սրտիս մէջ նետած, անով չքննող էակ մը ըրած էր:

Այս պէս տարիներ տպրեցայ. կեանքի ամէն տեսակ գաւաճանութիւններէն անսխալ տպրեցայ, երազելով նուիրական, խնկաւէտ սիրտ մը իմ սրտիս անհուն սիրոյն մէջ թողելու: Եւ գտայ: Նարինջները հասած էին Պարտէզներու մէջ անօրինակ ետեզեզ սկսած էր: Ծառերու իւրաքանչիւր ճիւղերուն վրայ երիտասարդներ թառած պտուղներ կը մկրտէին: Զամբուղները լեցուած, տղիկներ ուտերնուն վրայ կը կրէին: Գլուզը անօրինակ ուրախութեան մէջ կ'ապրէր շայտ օրերուն: Ազգատին տունը լեցուած, հարուստը աւելի պարարտ սցած կ'ըլլար:

Այդ օրերուն մէջ էր որ ես ալ սրտիս սիրածը, հոգիիս զանակը, շրթունքիս երգը գտայ: Իր առաջին նուէրը նարինջ մը եղաւ որ վերէն ինձ նետած ժամանակ կուրծքիս վրայ ինկաւ: Սիրոյ ծիփանուտ ալիքներ, այդ օրէն սկսեալ սրտիս եզերքներուն վրայ սկը-

սան փրփրակոնակ թափիլ: Սիրեցինք և սիրուեցանք: Եւարինջի թարմ ծաղիկներով կալմեցինք մեր սրակի կոյս նարտը:

Ա՛խ, այդ օրերը, այդ հեքեթային զգլխիչ օրերը ի՞նչ եղան, ո՞ր երջանիկ եղերքները գացին նորանոր սրտեր գրաւելու, նոր կուրծքերու ասկ երազային, ծաղկաւէտ բոյներ շինելու:

Ամուսնական երջանկութիւնս երկար չի տևեց: Չի թողուցին որ արլանդի: մէջ նորածիլ էակի մը վէտովէտուն շնչառութիւնը, սափնքներուս մէջ, անոյշ կաթին խտտացումը զլամ: Արշալոյսներէն պակներ շինած սպտրաստած էի իմ ծնող մանկիկիս համար: Անոր օրօրոցը առաւօտեան շողի կաթիլը շրթունքին վրայ փայլող ծաղիկներու փունջերէն պիտի կազմէի: Ինութեան բոլոր զմայլելի խաղերը սրտիկին վրայ հաւաքած օրօրներ երգել պիտի տայի: Պիտի մեծցնէի բոսունի պէս մանչ մը կամ յատմիկի նման շող աղջիկ մը:

Չեղան. երազներուս և ոչ մէկը իրակ սնացաւ... Անաւօտ մը յուսակառուր լացեր, ջլատիչ ակեր լսեցի: Ամուսինս սառչին անպամ ըլլալով զլխիկոր տուն եկաւ: Գիւղս պաշարուած էր, գազան զինուորներ անառիկ Չորք-Մարգուանը գրաւած՝ եկեղեցիին բակին մէջ ուրախութիւն կ'ընէին: Սուզ հազա գիւղս, սուզ հաբոյ և ես: Մինչև 60 տարեկան բոլոր այրերը անխաիր հաւաքեցին տարին համբայ շինելու, իսկ մեզ ալ աքսորեցին:

Մինչև Տրայ Հայուն մասնաւորուած անլուր խրժղժութիւններով եկա՛յ: Ուժերս քամուած, գրամս ալ հատած էր: Միւս գաղթականներուն նման սկսայ խտակերութեան: Ամբողջ գաշտագետնի տարածութիւնը բռնած էր բազարջիկներով:

Անապատը թափառող, հրեայ ժողովուրդին զրկուած

մանանային պէս քաղցր եկաւ ան մեզ, իյուժը խուժը
դաշտերը, թափառակ մն եզնիկներու պէս ինկած՝ խտտերը
կը հաւաքէինք, շատեր անօթութեան չդիմանալով ուղ-
ղ սկի հոգով թաթառուն կ'ուտէին: Վրան'ս ուժ չէր
մնացած, հալած, մաշած, կենդանի ոսկրակոշտի վերած-
ուած էինք: Կախկին աշխուժութիւնս, թարմութիւնս
բոլորովին կորսնցուցած օրը օրին մահուան կ'սպառէի:

Տեղական կառավարութիւնը երբ տեսաւ թէ խտ-
տով մեր գոյութիւնը կը քաշկռակէինք, հրաման քրտ-
արար գիւղացիներուն որ գլխի արգելք ըլլան: Այլեւս
ցորեկ աչքով դաշտ ելլել, խոտ հաւաքել անկարելի ե-
ղաւ: Արար կիներ, երիտասարդներ դարանակալ մեր
զալուն կ'սպառէին խոշտանգելու, անպատուելու գի-
տաւորութեամբ: Ի՞նչ պէտք էր որ ընէինք: Ստամոք-
սի պահանջքը ամենահրամայողականն էր, պէտք էր
գոհացնել: Հարիւրաւորներ սովամահ մեռան: Բանու-
թիւնը մարդս հնարամիտ կ'ընէ, այս անգամ փոխանակ
ցորեկը դուրս ելլելու գիշերները սկսանք արշաւախում-
բեր կազմել:

Յիսուն, վաթսուն հոգի մէկ եղած կ'երթայինք:
Լուսին գիշերները կատարեալ փորձանշի օրեր էին,
լոյսի ճառագայթները մեզ կը մասնէին: Օր բաւ օրէ
խնայողութեամբ հաւաքած դրամս և պաշարս հասաւ:
Բան չի մնաց, լազարձիկները ասանց օգի, ասանց լը-
ւալու կ'ուտէի:

Այս տագնաւ զալի օրերուն կառավարական հրամա-
նի մը վրայ գլխի Կապլուս քաղելով ճամբայ հանուե-
ցանք:

Կապլուսը շատ սիրեցի, հայրենիքիս անմուտանալի
յիշատակները կ'արթնցնէր ան մէջս: Շրջակայս պարտէզ-
ները, առատ վայրուն ջուրերը Չորք-Մարգուանի բա-
ւական նմանութիւն մը ունէին: Տեղացիները վերջին
ծայր մոլիւտանց և բարբարոս էին: Իսլամական սխալ

հասկացում օրէնքներու կաշկանդիչ սյովով սնամ, բաւոր քրինտոնեաներուն դաժան աչքով կը նայէին: Գեռ մինչև այսօր անկարելի եղած է ոգիլից ըմպիլի ներմուծել նոյն, թէև ամէն տեսակ ազտեղութիւններու բոյն եղած այլազան ս'առային հիւանդութիւններու մէջ թաղուած կը տապալակին անոնք:

Շուկայի մէջ գտնուած երկու ազատա, փրփրկած խաներու մէջ տեղաւորեցին մեզ: Գուրս չէինք կրնար ելլել, շուկայէն անցնող խրաքանչիւր խրամ նախաւինքի խօսքերով մեզ կը դիմաւորէր: Կառավարութիւնը ժողովուրդին ազատտ հոգեբանութեան առջև նորանոր խայծեր կը նեակէր:

Գարծեալ փրկուած չէինք: Տրայի օրերը սկսանք փնտռել: Իրաւ է որ ամէն տեսակ ուտելիք առատ և աժան էր բոցց սչ գործ կար և սչ ալ դրամ: Խնուծներու առջև կախուած միտերու, կողիկ կերպով շարուած խայտաբղետ պատւիներու, բուրուսնաւէա հացերու շարանը աչքերնուս առջև հոգի առած կը ցատկըրտէին: Կրկին յուսահատած միջոցներու վրայ կը խորհէինք երբ խրամանալու առաջարկը ներկայացաւ: Առանց այլեայլի, միայն ստամոքսի պահանջը նկատի առնելով, առաջարկը ընդունեցինք: Խալամացած էինք վերաբերումը անմիջապէս փոխուեցաւ...

Տաժանքոտ ճամբորդութեանս միջոցին ամուսինս չի կրցայ գանել: Ապառնացող սովէն աղատելու համար որոշեցի հարուստի մը տունը սպասուհիութեան մըանել: Անիորձ էի, ապառնացող վտանգը չզգացի: Երիտասարդ տարիքիս մէջ, գլխուս վրայ փորձառու ոչ ոք ունէի... Գլխորեցայ, սոքս սայլածքեցաւ, իբր սպասուհի հոս եկայ...

Առաջին օրէն զգացի թէ ինչո՞ւ համար կանչուած էի: Ազատելու ճար չի կար: Իրաւ է որ ճամբուն վրայ օրական կէս քիլօ ալիւրով, կարգ մը խեղճ ու

կրակ գալթականներ կ'աշխատէին, բայց անոնք ինծի
սեէ կերպով չէին կրնար օգնել: Անոնք իրենց պատ-
եանին մէջ քաշուած չոր հացի մը ճամբան կը ջանա-
ցին գաննել: Երկրորդ օրը գուրս ելլել, աշխատող գաղ-
թականներուն հետ յարարերութեան մանկը արդիւ-
ուեյ, առ իբր պահապան զլխուս վրայ ալ արար գաւան
զինուոր մը գրուեցու:

Ամպսրին մէջ աշխատող բոլոր զինուորները, մա-
նուանդ Հայերը, որ գէտի քիչ մը սպասով, առանց ձե-
ծի կարենան օրերնին քաշկատել՝ այլ և այլ ընծաներ
կը բերէին: Ամենայարգուած նուէրը օլին էր:

Երեկոյ մը, զինուոր մը, հազարու մի կտարտուք-
ներով, յանցաւորի գիրքով ներկայացու և յանձնեց
չորս շիշ օլի: Սպան իր բարենիի փարիլուն աչքերը
ինձ դարձնելով ըսաւ.

— Ֆէրիտէ, այս գիշեր պիտի լուսցնենք: Անմի-
ջապէս հրաման ըրաւ որ չալլընիները գան: Երկու Հա-
յեր էին. մարկերուն ծայրէն մինչև ոտքերը ալիւրի
փոշիներու մէջ թաթառուն. եկան: Գաժան և նպա-
տակաւոր ժգիտը շրթունքին հրամայեց որ գրան առջև
նստին ու չալին...:

Երաժշտական գործիքները լալահաւաչ սկսան հրն-
չել: Թրքական լալիք, անասնական կողուցը գրգռող
եզմանակներ իրար կը յաջորդէին:

Սպան Տիլանի մը վրայ ընկողմանած անասնական
ժգիտով կը կոնծէր:

Ե՞րբ պիտի վերջանայ Աստուած իմ: Անորոջ խոր-
հուրդներու մէջ թաղուած, կ'զգայի գլխուս սպաննացող
վտանդը: Վախէս աչքերս առջևս ծած, նստած, գլու-
խըս վեր չէի կրնար լարձրացնել, կը վախնայի ամ-
բողջ մարմնովս կը սարսուռայի:

Գիշերը սկսաւ յատաջանալ, երկրորդ շիշը պարպը-
ւած էր...:

— Ֆէրիսէ՛, գաւաթ մը օղի տուր... խազոտ ձայնը ակահնչիս մէջ պայթեցաւ... Տասամսեցոյց, աթոռին վրայ ինքնաբերաւոր շարժեցոյց, աչքերս վեր վերցոյցի, ուղեցի տրամադրութիւնը նակնալ: Աչքիս աակէն ակնարկս դաժան նայուածքին նանգիսեցաւ: Ո՛հ, աչքերը իրենց կողմնակէն գուրս ինկած, ճարպոտ մարմինը ամբողջութեամբ կը գողգողար: Շրթունքները կասկազուտ կտրած, գոռարութիամբ շունչ աւնելով ինձ կը նայէր: Հրամանը տրուած է, դիմագրել, մերժել անկարելի էր...:

Լեցուն գաւաթը երկնցոյցի: Եզիրը խօսքերով առու, քաշքիւղով քովը նստեցուց...: Շնչասպաս բազուկներուն մէջ կը նեւայի...:

Գիշերը ազդպէս անցաւ... Հայտ առնմիկ կիները բլլալէ գողրած էի...:

Ինքզինքս կ'ուսէի, լալ, մազերը փետտել օղուտ չունէր, փրկութիւն չի կար: Ինկած էի, կարելի չէր գուրս ելլել: Պէտք էր կողմնակի միջոցներու գիմել, պէտք էր սիրաշահիլ ոտքս գուրս նետելու, փրկութեան մը ճարը գտնելու համար: Արտիս քար դրած, կեղծ ու պատիր լեզուներով սկսայ շոյումել, փայփայել:

Շարաթ մը տեսիլ այս ժամանակամիջոցին մէջ ընելիքս որոշեցի: Պէտք էր որ անպայման վրէժս լուծէի:

Ազաննել կարելի չէր, թոյն ալ չկար: Հապա՞, պէտք էր աստիճանորար, ամբողջ բնտանիքով, որը Շամ կը գտնուէր, փճացնել:

Որչափ որ շարունակ պինով էր, բաց իր մաքի ներկայութիւնը բնու չէր կորանցնէր, բոլոր գործերը ժամը ժամին կը կատարէր ամենայն կանոնաւորութեամբ: Տուած խստութիւնը յարգող էր: Այս տրամագրութիւնը գտնելով գիշեր մը կըցայ նրաման առնել պինուորին հետ նստելուս երթալու:

Կարծես նոր ծնած էի, աշխարհ սկսաւ աչքերսւս
զբախտի մը պէս երեւնալ: Գացի և միտքս զբանս կատա-
րեցի. . . :

Հիւանդութեամբ զբանաւորուած ետ զարձայ: Այժմ
գործելու, աւերելու կարգը ինծի եկած էր: Հայ կնոջ
նամուսինն հետ խաղալ, գայն լլկել, անօթութիւնը շա-
նազործել զիւրին գործ չէր: Շատ սուղի նստեցուցի:
Մէջս հիւանդութիւնը օր ըստ օրէ մեծ աւերներ կը
գործէր, կսկորբս լեցուած, ձայնս մարիլ սկսած էր:

Ապան շարաթէ մը ի վեր հիւանդ անկողնոյ
կը ծառայէ. ընտանիքին անմիջապէս դալու լուր զբը-
կուեցաւ:

Հիւանդութեան տեսակին վրայ ոչ սք կը կասկա-
ծէր, բժիշկ ալ չկ'սր: Ո և է կասկած շարթնցնելու հա-
մար կոկորդի ցաւ մը հանեցի: Ընտանիքը եկաւ: Գոր-
ծը սկսուած էր, կասիլ, ետ գտնալ անկարելի էր:
Երկու տղուն ալ մի քանի օր վերջ փոխանձեցի. . . :
Կինն ալ վարակուեցաւ: Ամբողջ ընտանիքով հիւանդ
են: Ի՞նչ է պատճառը, ոչ սք կրնար հանգոյցը լուծել:

Վրէժս լուծեցի, ամէն օր անհուն հրճուանքով կը
զիտեմ անոնց զէպի գերեզման յաւաջանալը: Գործս
զեւ չէ վերջացած, պէտք է որ հիւանդ շրթունքներս
բոլոր այդ ճիւղներուն չէմերէն ներմուծեմ: Թունա-
ւոր լորձունքս պիտի կատարէ այն գործը որ անհուն
փափաքով կը հետապնդեմ:

Պիտի սպաննեմ, պիտի սպաննեմ, բոլորն ալ պի-
տի փճացնեմ: Այս կեզրոնին մէջ գտնուող բոլոր ըս-
պաներն ալ, սրնք անպայման հայ կոյսի մը անձձքո-
վը բեռնաւորուած են, պիտի սպաննեմ և սպա նսպ-
լուս պիտի մեկնիմ:

Եթէ ձեռքէս գայ աշխարհի վրայ գոյութիւն ու-
նեցող բոլոր տարախոխիկ հիւանդութիւնները մէջս ներ-
փակած՝ պիտի մտնեմ անոնց չէմերէններս, պիտի պղծեմ
իրենց պունկացած խաղաղութիւնը:

Անձին վրէժը լուծեցի, բայց զես կարաւաններ կան
սրտնը հոգին կը ճզմեն. հայ օճախին ան գատուութիւնը
բերնի ծամոց եղած կը պատի, բոլորը պէտք է որ մաք-
րեմ: կը հասկնա՞ք, ազգային հաւատարման վրէժ մը կ'ոյ
մեր սիրտերուն վրայ լեռնացած: Պէտք է լուծենք եղած
վայր սղութիւնը:

Երթամ, զոհերու գալարումները դիտեմ, անմը-
խիթար սիրտը հովահարումի պէտքը ունի Մնաք բա-
բո՛վ) ըսելով վիշխիքն երեսին վրայ քաշեց և բլուրն ի
վեր ոստոսելով բարձրացաւ...:

Ազգային * * * *Անձին, ազգային*

Վերջին անգամ մըն ալ զինք տեսայ: Բոլորովին
կմախացած, աչքերը փոսը ինկած, կենդանի ուրուա-
կանի նման մարմինը կը քաշկռտէր: Մարմնոյն բոլոր
թարմութիւնը, հմայքը թէև կորսնչուցած էր՝ սակայն
սրտին կորովը, վրէժի բոցը չէր մարած:

— «Պիտի շարունակեմ, պիտի շարունակեմ գործս,
հոյ չէ թէ կը մեռնիմ: Ոսկորներս իրենց հանգիստը
չի պիտի գտնեն մինչև որ նպատակիս չի հասնիմ»,
բռաւ:

Որ քարին սակ, ս՞ր ծաղկի բաժակին մէջ կը
հանդչի հիմա, այդ վրէժով շաղուռած անոյ՛չ սըր-
տիկը...:

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԱՎԻՅՆՆԵՍ

Ստորականին քիչ մը կարն հասակ, բարեձև իրան, քիտրակ դեմք, կամարածն զոյգ մը նուրբ յօններ, պնխան ու քափանցոյ աչներ, հպարտօրէն վեր ցցուած պեխեր. — անա՛ Յովհաննէս Աեֆանէսն:

Բնիկ Հաննցի, ազնիւ քնսանիքի զաւակ, ան իր ուսումը առած է Ալեքսալ Քօլէժի մէջ, ուրկէ կ'սկսի իր գրարական զորձունեութիւնը՝ 17 տարեկան հասակին մէջ աշխատակցելով պօլսական զանազան քերթերուն ու պարբերականներուն: Ան հայերէնի քարգմանած ու հրատարակած է Տօն Քիւօփի մէկ համառօտագրութիւնը: Ունի չի հրատարակուած հասար մը՝ Գերսեմանին, նուիրուած Կիլիկիոյ Սահակ Կարոյիկոսին: Հայերէնի քարգմանած է նոյնպէս Վ. Հիւ-

կօյլ «Է թրակայեոր սր լա Մեռ» անուն նոյակապ գործը: Գանիբէ, ան չարի մը վարած է «Լուսաբեր-Արեւ»ի (այժմ «Յուսաբեր») խմբագրութիւնը: Սուսան հաստատուելէն վերջն ալ ան շարունակած է աշխատակցիլ նոյն բերքին եւ ապա «Արեւ»ին: Իր գրած յօդուածները ոնի սահունութեամբ, իմաստի լեցունութեամբ ու ճամաբանական նշգրտութեամբ կը յսկանւնուին: — Աս' գրական մարզուն համար:

Յովհաննէս Մեխենեանին մեջ կայ նաեւ Գործի Մարդը, այս բառին ամենալայն առումովը:

Ես զիմք կը նանչնամ իր 19 շարեկան հասակէն' հրակայ գործի մը սնօրեկութեանը մեջ, գործ' որ այնքան սիրաբար վարեց ան Մերսինի մեջ' սույ ժամանակէն ձեռք ձրգելով ստաշնակարգ զիմ մը, բաղաժին հրապարակին վրայ:

Քաղաքական ու ճնշանական պայմանները, սխալեցին զիմք, սակայն, շարագրութեան ցուպը ձեռք առնել: 1909ի Վիլիկեան աղետէն մազապուր կրցաւ ինձիմքը եզիպսոս նետել, որկէ յետոյ պիտի անցնէր Սուսան, միշտ գլուխ բռնելով բախիւն իր դեմ յարուցած անմտեմիկ դժուարութեանց: Բախիւն դեմ, այդ յանախ կրկնուած պայքարէն բերեալ իր երիտասարդ գլուխը ապաբեկող ներմակութիւնը:

Յուսան սնուրթիւնը սակայն իրեն համար չէ: Իր գործունեութիւնը, աշխատասիրութիւնը, նարպիկութիւնն ու ոչինչէն գործ ստեղծելու իր ձեռներեցութիւնը իրեն ապահոված են արդէն այնպիսի դիրք մը, եզիպսոսի եւ Սուսանի ծիախոսի հրապարակներուն վրայ հանրամտեօք զան մը մեջ, որ պատիւ կը բերէ իրեն:

Կրցա՞լ, սոյն բանի մը հապնեպ տպւերու մեջ ներկայացնել գրագէտը ու գործի մարդը. — Չեմ կարծեր. բայց այս առթիւ այսչափ . . . :

Վ. ԳԷՈՐԳԵԱՆԵ

Ս Ի Ր Ե Ր Պ

Կը ժպտի՛ս ու կ'անցնիս,
Ո՛վ աղուռ.
Ծովին, երազին ու երգին սիրահար
Ո՛վ սիրուն. —

Կը ժպտիս՝ ու կ'անցնիս,
Զերք ալիք մեղեհուս
Ծովերուն վրայ՝ կոյս :
Ո՛հ, կեցի՛ր, ո՛հ, կեցի՛ր
Երազիս լուսածիր

Ո՛վ աղջիկ,
Ու եկուր,
Լուս, հեզիկ՝
Քեզի հետ
Սա նամես,
Քեզի հետ
Սա՛ վես-վես
Զուրերուն վրայ
Շափիւզայ՝
Երբանի լուս
Զերք զեփիւս,
Զերք համբոյր
Գեպ՛հեռուն
Անանուն արունին իղձերուս . . .

Կը ժպտի՛ս ու կ'անցնիս
Ի՞նչն այսպէս ամեն օր,
Ու ամեն սուսուօ՞՛

Երազիս սիրակարօս
Ո՛վ աղուռն,
Ով աստղն իմ հոգիիս
Կը ծագիս
Լեակին վրայ արհիս
Զերք արեւ արժաւես.
Եւ լինն իմ հոգեյս
Կը իս սյսայ տայաւես . . .
Կը ժպտի՛ս ու կ'անցնիս
Ո՛վ աստղն իմ երազիս,
Եւ ամեն առաւօս
Հոգի պէս, կամ զերք երգ
Հոգիս խոր ցնծութեամբ
Կը լենայ, կը լենայ . . .
Ո՛ն, եկո՛ւր, ո՛ն, եկո՛ւր,
Ո՛վ աղուռ,
Քեզի հետ
Սա նամես՝
Քեզի հետ
Սա՛ վե՛ս-վե՛ս
Զուրեհուն վրայ
Շափիւղայ՝
Երբան լուս
Զերք զեփիւս,
Զերք համբոյր
Դեպ՛նեռուն, զեպ՛նեռուն
Անձնուն արեւն իմ երազիս . . .

Աղեհանգրիս, 1918

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԶԱՅԱԳԵԱՆ

ՅՈՒՐՈՒԹԻՒՆ ԶՍՅԼԱԳԵԱՆ

Եթէ եզրպատահայ տիպոսափառ և նիւթազօր «հըմայք» ներու պատկառաղջեցիկ դասուն չի պատկանիր ան, գոնէ շատ սիրուած, շատ յարգուած գէմք մըն է՝ որ առաջին հպումից իսկ, ինքզինքը տեսակ մը խանգաղատ համակրանքով համակուած կ'զգաս իրեն հանգէպ:

Հետուէն՝ անհանդարտ, ջլախոտ, տարամերժ ու շատ անգամ ժխտական խառնուածքի մը սպաւորութիւնը կը ձգէ ան վրայ. բայց ուրքան մօտենաս՝ այնքան աւելի կը համոզուիս թէ՛ այդ խորշոմած ճակատով ու կ'նճուալի գէմքով վախտ մարդը՝ ամբողջ ետանդ, ամբողջ բարութիւն է:

Հակառակ իր գլխու ձիւնին, գոր թերեւս կենսապայքարի լուքն է բերեր թափեր հոն կեանքի ձմեռէն առաջ՝ ան երխտասարդի մը աւիւնն ու գիւրաթերութիւնը ունի իր սճլտուն աչքերուն խորը իմացականութեան և թափանցողութեան կենսունակ հուր մը կ'աւկայծի վերջապէս, մարդ մըն է ան՝ որ կեանքի պայքարէն դուրս հեշտօրէն սպրեւու անընտել՝ շուրջը միշտ գործ միշտ աշխատութիւն կը փնտռէ:

Տիար Յ. Չայլազեան, բնիկ կեսարացի, համեստ բնտանիքի զաւակ, իր ծննդավայրը ձգելով՝ նժգեհիցուպը ձեռքին եկեր ինկեր էր Փարաւոններու ցամաքին վրայ (1882 սեպտ. 30), ուր իրմէ առաջ արդէն իր մօրեղբայրները՝ Բ. և Կ. Մելքոնեան հարազատներ եկած էին իրենց կեանքին նաւը խարսխել:

Հազիւ 17 տարեկան, պատանի Չայլազեան, իր մօրեղբայրներուն հոգածու խնամակալութեան տակ երկարօրէն հասուննալէ յետոյ, շնորհիւ իր աշխատասի-

բուժեան ու ձեռներեց ողբին, կը յաջողի ինքնիրեն շինել այնպիսի անկախ գիրք մը՝ որ զինքը եզրագտահայ ամենէն ուշագրաւ գէմքերէն մին պիտի կացուցանէր յետոյ:

Չայլապեան սիկարէթի մարքան, մինչև 1911—12 տակաւին փնտռուած մարքան էր հրատարակին վրայ:

Կեանքի վերիվայրումները ու հրատարակը ամալայցնող անտեսակուն տափնապը և մրցումներու սրութիւնը կ'ստիպեն Չայլապեան Տունը իր գործառնութիւնները տանիլ խառնելու այն աղբիւրին, ուրկէ որ մը, ինքը կեանք ու թափ էր առեր: Ու՛ այնուհետև՝ Տ. Յ. Չայլապեան մնաց իր մօրեղբայրներուն լաւագոյն գործակիցն ու խորհրատուն: Այսօր, անտարակոյտ, Մեղքոնեան մեծահամբաւ Տունը, յանձին իրեն, ամեալստանելի և բանիրուն անօրէն գործակիցը գտած ըլլալու գոհունակութիւնը ունի:

Տիար Յ. Չայլապեան, հայ մարդու ազնիւ անշահախնդիր տիպար, ստանձնած է նաև աղգային այլազան պաշտօններ, որոնց՝ իր անձնական գործերուն շար ու թերևս անոնցմէ քիչ մըն ալ աւելի սրտաշարժ գուրգուրանքով փարած է: Հաշիւ, փառասիրութիւն, պերճանք գործ չեն ունեցած երբեք ազգայինի Չայլապեանին մէջ:

Ան երկարօրէն վարած է եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը՝ այնպիսի խղճամիտ ու բարեպաշտիկ ինքնանուիրումով մը՝ որուն մէջ աննշմար ու անշշուկ մնալու իր աղերսարկու ընթացքը լաւագոյն արտոյտը կ'ապահովէ իրեն:

Դարձեալ անոր անխոնջ ջանքերուն կը պարտինք Մազարիթայի գերեզմանատան ալբանոցի վիճակէն գեղեցիկ պարտէզի մը վերածուիլը, ուր մեր մեռելները նոգեհի իրենց յաւիտենական քնարանին մէջ գէթ քիչ մը անդորը, քիչ մը հանգիստ պիտի գտնեն՝ նոճիէ մը ստուերուած...

Ան ազգային այդ տարնապարնակները տարած է անփառատենջ նամեստութեամբ մը՝ անսայով միայն իր նայու ազնիւ խղճմտանքին՝ որ կատարուած գործին մէջ փնտռած է միշտ իր գոնացումը:

Տ. Յ. Չալլազեան, վերջին անգամ կոչուեցաւ Աղեքսանդրիոյ Ազգ. Քաղաք. Ժողովոյ անդամակցութեան, որուն իր բոլորանուէր մասնակցութիւնը բերաւ՝ մինչև իր քաղաքէս մեկնումը:

Բայց այս ամենէն գուրս, այս ամենէն բոլորովին անկախ, ես իր մէջ սիրած եմ «նայր»ը, բարի՛ անզուգական ու քաղցր «նայր»ը:

Եթէ ան, իր բոլոր կեանքին մէջ, ո՛չ մէկ առաքինութիւն, ո՛չ մէկ տխուրս — ալք. տխուրս ըսել կ'ուզեմ — իսկ ունեցած չըլլար, «նայր» մակդիրը բաւական պիտի ըլլար անսահման նամակրանքի և խանդաղատ յարգանքի անկորնչելի զգացումը սպարտադրել զինք մօտէն ճանչցողին:

Նահապետական պարզ կեանքի սիրահար, տիպար «նայր»ն է անիկա, որ եթէ գրքէ ու գրականութենէ շատ բան չի նակնտր, (յանցանքը իրը չէ ապահովութար, այլ իր ապրած միջավայրին ու շրջանին) այլ սակայն իր գաւակները կրթելու և լաւագոյն կերպով կրթելու համար ոչ մէկ ջանք չէ խնայած, ոչ մէկ գոհողութեան առջև չէ բնկրկած:

Անիկա՛ տունէն ներս՝ հսկիչն է, վերակացուն է իր գաւակներուն:

Երբեք յիշողութենէս պիտի չնեռանայ իր գուրգուրոտ հօր լուրջ գէմքը, տանը մէջ, սերտողութեան մեծ սեղանին շուրջ, ուր բոլորուած կ'ըլլան իր գաւակները՝ ազլիկ տղայ:

Պզտիկ գաւազանիկ մը ձեռքին, մէկէն միւսին կ'անցնի — «Կարգա՛, նայինք, զո՛ւն Արաքսի. դասդ սորված ետ, Ալլի՛ս. գիրդ այսօր անուշադրութեամբ գրած

ես Անահիտ. տեսարակդ ինչո՞ւ աղտոտեր ես Յարութիւն. դուն ի՞նչ ըրիր դժագբութիւնդ Յակոբ. Մարի՛ շարագբութութիւնդ լրացուցի՞ր...»: Եւ այսպէս, ան մէկիկ մէկիկ համբերատարօրէն կը յամենայ իր զաւակներուն մօտ, գլուխը կախած անոնց գրքին ու տեսարակին վրայ:

Ու ասիկա պատահական երեւոյթ մը չէ՛ բնաւ, այլ իր ատօրեայ կեանքին մէկ անհրաժեշտ մասը կը կազմէ. որ ան, որքան խոնջ, որքան յոգնած խակ ըլլա՞յ իր օրուան դատումներէն ու տաժանքէն, անպայման պիտի ունենայ իրիկուան այդ մեկ ժամը, որուն մէջ՝ հօր հոգին կարծես՝ կը պարուրուի կեանքին ամենամեծ վայելքը.

Այդ ժամէն վերջ ան կը դառնայ բարի հայրիկը, համակ սէր, համակ ազապատանք ու քաղցրութիւն: Միոյն համբոյր մը, միւսին ժպիտ մը, մէկ ուրիշին շաքարներ, մէկաւիին շոյանք մը, ուրիշներուն քաղցր խօսքեր ունի ան: Ու իր կողակիցը՝ ազնուուհի Տիկին Եղեւիա, մայրական գորովի ու առաքինութեան տեսակէտով աննման մրցօրդ մըն է իր պատուական ամուսնոյն:

Ես շատ քիչ հանդիպած եմ այսքան բարի, այսքան ազնիւ, մանաւանդ, այսքան ճշմարտօրէն հայ ընտանիքներու:

Որքան մազթելի էր որ Եգիպտոսի սա վատասերոզ ու խաթարիչ միջավայրին մէջ՝ Չայլագեան ընտանիքին տիպարէն դեռ բազմաթիւներ ունենայինք:

Ս Ո Ւ Գ Մ Ը

Վաղամեռիկ հօրեղբորս՝
ՍԱՀԱԿ ՉԱՅԼԱԳԵԱՆՆԻ յիշատակին

Այս գիշեր անհուն բախիժ մը կ'իջնայ,
Թախիժը մահուան, իմ հոգւոյս վրայ.
Մտածումիս մէջ յիշատակներ հիմ
Կը բափառյածին ՏՏՏՏՄ, ցաւագին:

Մերք ժպիտ մ'աղաւ. — գեմքը հօրեղբորս —
Վիշտերուս մէջէն կը յառնէ զերդ լոյս
Գգուանքը կ'զգամ ձեռքերուն, անդրէն
Վարսերուս վրայ, ինկած հայրօրէն:

Յետոյ, դարձեալ մութ... — հոգիս կը փլի,
Հո՞ծ խաւարին մէջ մահուան սուգով լի
Դագաւ մը կ'անցնի սեւապս, հսկա՞յ,
Մըտածումիս լայն թեւերուն վրայ:

Երիտասարդ մ'հոն, հուժկու գեղասի,
Մահէն զարնուած՝ անդորր կը պառկի
ձակիին՝ երեսուն եւ հինգ գարուններ
Իրենց բարեամսած վարդերն են բափեր:

Ժպիտն է սառեր. փակ են աչքերն իր,
Ուր գիրք երազներ բոյր վարդակարմիր
Օր մը, նաւեցին մեղմիկ, հեռալի,
Լայն առազասնին երանութեամբ լի:

Քրտինքը մահուան կը պապի դեմքին.
Լուռ են շրթներն իր՝ մահուան փակամբին
Տակը պրկուած... օ՛ շրթներ բարի՛,
Զոր չի պղծեցին սուսերն աշխարհի:

Հիմա կը նրնջէ ան՝ Մարմինայի
Նոնիներուն սակ, մու՛լլ, ամայի.
Հողմիկը ցաւոս կ'ըլլայ հոն օրօր,
Մահէն երգուած, խորո՛ւնկ, սրգաւոր.

Ուռի մը լալկան մայրօրէն հակած,
Անոր դամբանին վրայ սգամած,
Կարսասուէ լռին. լուսնակը վերէն՝
Համբուրելու գայն կ'իջնայ մեղմօրէն:

Այս զիւեր իմ ալ հոգիս վեսամոյն,
Մահուան համբայէն կ'երթայ դեպի հոն.
Մըսածուամերուս ծաղիկն սրգամեղ
Արցունքով օծուն՝ զեհեղել այնեղ:

ՄԱՐԻ Յ. ԶԱՅԼԱԳԵԱՆ

ՄՏԱՆՈՒՄԻ ՓՇՐԱՆՔՆԵՐ

Հազիւ շրթունքները քնացած, հոգիները կ'արթըն-
նան ու գործի կ'սկսին. լուռ թիւնը անակնկալներով,
վտանգով և երջանկութիւնով հարուստ այն տարրն է,
ուր հոգիները ինքզինքնին ազատ կ'զգան:

Մօրիս Մեքերլինկ

Գ. ԳՈՒՏՈՒՎ ԵԱՆԷ

Տ Խ Ո Ւ Ր Խ Ո Հ Ե Ր

« Ա Մ Ա Ն Ո Ս Ի Զ Ո Հ Ե Ր Ը »

1909ի Ատանայի ախուր տուամէն տարի մը առաջ ճանչցայ Միջին դարու գրեթէ բոլոր ազգային պատմիչներէն յաճախակի յիշուած Սև Լեռը, որ վերջերը շատ հայաբնակ ըլլալուն՝ Հայ Լեռ (Կեալուս Տաղը) կոչուիլ սկսաւ որ նոյնն է Ամանոս լեռան հետ:

Սև Լեռը աւազակներու լայն սասնջականութիւն տուող Կիլիկիոյ սողարթախառ անտառներէն մին եղած է, նոյն իսկ հռովմէական տիրապետութեան ժամանակէն ի վեր՝ բոյն աւազակներու և յելուզակներու «որք անհանգստէին զանցորդս և մերձաբնակս, յոր սակս առաքեցաւ Կիլիկերոն ի Կիլիկիա (51 թուականին ն. ք. զՔրիստոս) զսպելու համար այդ աւազակող ազատատէրները»

Հոս կէս դար գրեթէ տիրած ու զիրար բզբտած են ձորատէրեր (տէրէպէյի):

Հայկական հին փառքերը պատմող բերդեր, եկեղեցիներ և այլ յոյժ գեղարուեստական կոթողներ, խոշոր շէնքեր և վայրեր խիտ շատ են հոն. 1912ին Կ. Պոլիս տղապրտած «Հայ Լեռը, Կարմիր Դրուազներ Կիլիկիոյ Աղէտէն» անդրանիկ երկիս մէջ մանրամասն նկարագրուած ու խօսուած է Հայ Լեռի, Ամանոսի պատմական հին փառքերուն վրայ, ուր Տիպրաններու, Ռուբէններու, Թորոսներու, Լեւոններու և այլ քաջամարտիկ հայ թագաւորներու և իշխաններու և իրենց սերունդին

սուրբ մասունքը թաղուած է, և ուր ամէն ինչ հայկական է: Ամանասի ծոցին մէջ տարազնուած Հայութիւնը հակառակ իրարու յաջորդող անվերջ զուլումներու, մինչև վերջ սերտիւ կապուած մնաց նախնիքներուն արիւնով օրհնուած ու օծուած խնկելի օճախին, հողին, ջուրին և գեղեցիկ կլիմային:

Գերբնական ոյժ մը, աւելի ճիշդ է ըսել 1909ին հոն խաշուած հազարաւոր անմեղներու գերեզմաններէն և ջրհորներէ: ու լեռներէ ականջիւս փսփսացող նաճատակաց ձայները մինչև 1915ի տեղահանութիւնը զիս կապեցին այդ բարի, համեստ հայ գեղջուկներուն, որոնց մօտ ապրիլ ու մեռնիլ երջանկութիւն մըն էր ինձ համար. մեր եղբարախոտ երեսփոխան Տիար Յակոբ Պապիկեանի և Տ. Յարութիւն Մոսաիշեանի հետ դժբախտութիւնն ունեցայ հէք բարեկամներու խողխողուած դիակները և իրենց արիւնին մէջ խեղդուող ալջիկները հաւաքել թաղելու և արտասուքս խառնել հազարաւոր այրիներու ողբ ու կոծին, զանոնք փոփելու և անոնցմով փոփուելու:

Համաշխարհային մեծ աղէտին, կրկին, Պաղչա-Պուլանրգի մօտիկ, 1907էն ի վեր սկսուած գերմանական երկաթուղւոյ Այրան և Իյինթիլի հակայ թիւնէլներուն մէջ, էնվէր փաշայի գիտակցութեամբ, Ատանայի կուսակալ Իսմայիլ Հազըր պէյի ծրագրով Գերմանացիներու և մանաւանդ գլխաւոր երկրաշափ Մ. Բօփէլիքթին տակ, 1916ին՝ խողխողուած հազարաւոր կեանքու-Տաղցի և այլ պանդուխտ երիտասարդներու արիւնաներկ ճամբան ո՞վ անցած և չէ լացած. հարիւր հազարաւոր տարագիրներ անցան հոնկէ:

Հալէպ գացող մեծ պոպոտան տակէ կ'անցնի: Մեր պաշտելի զոյգ երեսփոխանները՝ Զոհրապ և Վարդգէս՝ և ամբողջ գրագէտներն ու մտաւորականները եկան անցան այդ խաչի և արնաւիրքի ճամբէն. ևս ալ, 1913ին

Մեծ ձէմալ փառայի քանդած և վերջէն փրենիկի պէս իր մոխիրնեքէն վերականգանացած Հասանպէյլիի 400 տնուոր շատ դեղեցիկ հայ գիւղին հրաժեշտ տալով՝ մթնշաղ իրիկուն մը անցայ արիւնտոտ նոյն ճամբան։ Իյինթիլի Այրան թիւնէլին հետ կողք կողքի կը ձեւացնեն կէօվճէ-Տալը, որուն բոլորտիքը համախմբուած են Քէլէք, Քիշնէվ, Գուշճու, Գըզլաճ հայ գիւղերը, ուր ինչպէս յիշեցի՝ հակառակ վայրի և մոլեռանոց թիւրքերէ շրջապատուած ու մշտապէս հալածանքներու և խոշտանգումներու ենթարկուած ըլլալուն, Հայերը թուով 500, մինչև վերջ պահեցին իրենց ազգութիւնն ու կրօնքը։ Հասանպէյլին դուրս է այդ թիւէն որ Պաղչայի, Լարաճլուի, Եանըզ-Տէյիրմէնի, Սալբանլըի և Խառնը-Հարունիյէի հետ 9000 հոգի կը հաշուուի։ Ատանայի ջարդին, այդ ամբողջ գիւղերը 4000ի մօտ կորուստ մը ունեցան։ Ամացացած կէօվճէ-Տալի հայ գիւղերուն մէջէն՝ այրիներու մեծ կարաւանի մը հետ՝ մենք ալ անցանք։ մութը կը կոխէր թանցր սև քօղով մը և ուրուտախպ ստուերներով կը ծածկէր սգառեսիլ իսլահիյէի դաշտը, ուր մինչև այսօր վրէժի գանակը ձեռքերնին և կրօնները ուսերնին ուխտաւ հայ կտորիճներու խումբ մը ունինք, որոնք թիւնէլներու մէջ ըսպաննուած իրենց երիտասարդ ընկերներուն վրէժը հոգիներնուն մէջ լիւս բարձրացան՝ լուծելու համար անոնց վրէժը։

* * *

Աշնան գիշեր մը, կապոյտ կամարին վրայ սկսած էր արդէն պլպլալ առաջին պատըր, պապուէն ճրագ ոգեւարի, որ երկինք կը վառէր մեր տարաբախտ նահատակներուն անշիրիմ գիակներուն վրայ իբրև կանթեղ, և լուսընկան մերթ ամպասքօղ և մերթ ամօթխած կը նայէր, հողին վրայ պառկող 10,000 հայ գիակներուն, որոնք ռճիրին անաւորութիւնը կը պատմէին երկին-

քին: Այն ստանց սարսուռի և արցունքի չեմ կրնար յիշել այն քստմնելի վայրկեանք, յորում տեսայ պաշտելի բարեկամներու ինկամ արիւնաներկ վայրը... Իյինթիլիյի ձորին մէջ, ուրիշ հայ ճամբորդ տարազիր ընկերներու հետ...

Ինկան անոնք հոն, պարտականութեան ճամբուն վրայ, անայլայլ գէմքով, անմեղունակ ժպտով և հոգեթափանց սեւեռարիւր նայուածքով. անոնց ահաբեկորէն բաց աչքերը քսաներորդ դարու լոյսին մէջ գործուած սեռճիրները կը գլխեն կարծես, հեղհորէն, և կամ գուցէ երկնքին աստղերուն մէջ մեծ Պատախանատուն կը փնտռեն...

Այն, սակայն ո՞րը, այդ հոգեյոյց ու տագնապիչ տեսարաններէն՝ ո՞րը ողբանք, մարդ-հրէշներու ձեռքէն փախչող, լեռնախոյժ անտառներու մէջ ունայտող վայրի գայլերէն պաշտպանութիւն խնդրող պարմանիներն ու կոյսե՞րը, թէ աղխողք ու շուարուն մանուկները՝ որոնք իրենց յօշոտուած մայրերուն ստինքներուն վրայ ինկած զեռ կեանքի հիւթ կ'ուզեն քաղել...

Ո՞ր մէկը, Աստուած, անգէն հալածական Հայերը թէ՛ հողին վրայ կոկորդը կիսով չափ կտրուածներու հոնդիւններն ու գալարումը...

Ինձի մտիկ ըրէ՛, հայու Աստուած, եթէ հայրենիքս առանց մէյ մըն ալ ինձ ցոյց տալու՝ օտար աստղերու տակ փակեա իմ աչքերս, ես ահաւոր «անէձք մը պիտի ըլլամ քու կողմ խրած» ու քեզ պիտի կոչեմ «Աստուած որեքիմ...»

Սիրունի ու Ճիրունի ալիքները այս գիշեր հոգիիս մէջ կը մանչեն իրենց ծոցը թափուող սիրելիներուս ողբերով, ու կիլիկիոյ գիւթապեղ գաշտերէն վեր բարձրացող արիւնի ձենձերը, Աստուած, քու գանձի մատուցուած խունկն է, ընդունէ՛...

Ու ես, տարագիր ցաւատանջ հոգի, ակնածանքով կը խոնարհիմ անոնց յիշատակին առջև, Ամանոսի, քոյր, եղբայր, հայր ու մայր նահատակներու յիշատակին՝ որոնք այս գիշեր մտածումս կը լեցնեն:

ՅՈՎՀԱՆ ԵՊՍԿ. ԳՈՒՋԵԱՆ

Եգիպտոսի Հայ Կաթոլիկ հասարակութեան այս «բարի հովիւ»ը, որքան կրօնական խորունկ նախանձախնորութեամբ՝ նոյնքան եւս առաւել իր անկեղծ ու անսահման ազգասիրութեամբը կը յատկանուի: Իր արեղայի միսթիկ հոգին հակառակ Լիբանանի մայրիներուն սարաւոյնարհիկ խորհուրդովը սնած ըլլալուն, ան իր խորին մեջ մնացած է նեմարիս ՀԱՅ Վարդապետը եւ բունկ հայրենասերը:

Օհան Եպիսկոպոս, Վարդապետ ձեռնադրուած է Զըմ-մառի մեջ՝ 1898 մայիս 15ին: Եպիսկոպոսութեան ծիրանին հազած է ան 1911 հոկտ. 22ին, Հոռմի մեջ, ուրկէ Եգիպտոս փոխադրուած է նոյն տարւոյն դեկտ. 24ին, ուր եւ կը մնայ իբրեւ Առաջնորդ՝ ամենէն յարգուած, ամենէն սիրուած...:

ԳԵՂԱՄ ԳՈՒՇԱԿԵԱՆԷ

ՋԱԽՋԱԽՈՒՄԾ ԵՐԳԵՐ

Հիւանդ եմ, հիւանդ, մեռնող վերջալոյս,
Ժրպի՛՛ս մը, շողի՛կ մը, խո՛ւրձ մը համանց,
Հեւաման, անոյ՛ խրոտի՛քս, անլոյս
Դալուկն աչքերուս լըւալու համար.

Մոխրամա՛ն մը, գանկս, ուր կ'անխուանայ
Երկն իմ յոյգերուս, ջարդուած ու փրօւր,
Թե՛լ թե՛լ կը փարթի, ու հեծեծագին
Մ՛սածու՛միս կուլայ ալիքն անփրփուր,

Խորունկն աչքերուս, մուրթն մեջ, մինակ,
Կը ստտի լը՛ում մ'ու կ'ըլլան մոխիւր,
Ծիծղուն յոյսերուս երազներս հիւր,
Տախկ սէրերուս արեւներս բաց . . .

Օ՛, սիրս է մինակ, խենք ու քրովրուն,
Պասրուած, ջախջախ, խենք սիրքս վրդով,
Ուր կը գալարուի խոյանի մը ցասկոս
Մուք, խելզոյ ու ցուր, ցո՛ւրս ըսուերներուն.

Հիւանդ եմ, հիւանդ, մեռնող վերջալոյս,
Արեւ մը, շողիկ մը հուր անուրջեղ
Յամբած շրթունքիս գուրգուրանի մը գէթ,
Համբոյթի պասրանքի սպու համար.

ՎԱՂԻՆԱԿ ՊԵՔԱՐԵԱՆԵ

ԻՆՉՊԻՍ ՄՈՒՆԱՄ ՔԵՉ . . .

Այս գիշերը դարձեալ, ուրիշ շատ գիշերներու պէս, քու կարօտը կը յուզէ զիս սաստկօրէն, իմ սիրելի հայրենի գիւղս: Ա՛հ, սրչափ հեռու եմ քեզմէ, քու անոյշ բնութենէդ, քու տատաղագին կեանքէդ, սրոնք իմ սպտանի հողոյս ներշնչեցին գեղեցկութիւնը տատաղանքին ու սէրը խաղաղութեան: Բայց, իմ հողիս միշտ քեզի հետ, քու քաղցրանոյշ յիշատակիդ հետ կապուած մնաց, իմ սիրտս միշտ արօիեց քու երգերուդ գաշնակութեամբը, արիւններուն և աւերներուն մէջ իսկ ուր եղայ, իմ միաքս միշտ թաւ գէպի մաքուր պայծառութիւնը քու երկնքիդ, արցունքներուն և ողբերուն մէջ իսկ, ես քեզ երազեցի, քեզի յիշեցի ո՞վ իմ մանկութեանս սրբանը:

Ես ինչպէ՞ս մոռնամ քեզ, իմ սիրելի հայրենի գիւղըս, թառած կողին կանանչազարդ բլուրին, ծովուն կապոյտ անհունութեան գէմ, ուր՝ իմ մանուկի հոգիիս ժպտեցաւ առջի անգամ պայծառութիւնը երկնքին, ուր՝ իմ աչքերս առջի հեղ թափեցին կապոյտ ջուրին մէջ ծովուդ, վճիտ արցունքն իմ սրտիս մաքուր սիրոյն:

Ես ինչպէ՞ս մոռնամ քեզ, իմ պաշտելի հայրենի գիւղս, երբ գուն եղար այնքան ատեն ինձ համար իմ գեղեցիկ հայրենիքիս պզտիկ ու գոզարիկ պատկերը, քու վշտերովդ ու հեւքերովդ, քու ժպտներովդ ու յուզումներովդ, երբ իմ սիրտս արօիել տուր նուիրական յոյզովը բզբառած հայրենիքիս սիրոյն, քու մէջդ ասպրեցայ ես ոսկի ժամերը սիրոյ երազներուս և հայրե-

նական կարօտին այն անոյշ երկրին, որուն արցունքի ու յոյսի երգը դրիր իմ գողգոջ շրթներուն վրայ:

Հիմա դուն մոխիր ես գարձեր, սրտիս մարած յոյսերուն պէս անողորմ ու վայրալ ձեռքեր մարեր են կրակը բուխերիկներուդ և պղծեր մաքրութիւնը խրճիթներուդ, բայց դո՛ւն, ո՛վ սիրելի հայրենի գիւղս, դուն որ ինձ ներշնչեցիր քաղցրութիւնն արցունքին և արտփը սրտիս՝ տառապանքին գեղեցկութեան, դուն կ'ապրիս իմ հողիս մէջ քու անմեռ յիշատակովդ, ես կը շնչեմ այ՛: Նեոակայ ամերուն վրայ զքեզ վերտաին գանելու արամագին յոյսով, սրբազան աճիւններդ համբուրելու խոովագին անձկութեամբ:

Թշուառութեանդ և մենաւոր լքումիդ մէջ դուն գեղեցիկ էիր, ո՛վ իմ պատուական հայրենի գիւղս, ու դուն որ հիմա աւերակի և մոխիրի վրայ կը մնաս, աւելի կը գեղեցկանաս իմ ցաւակոծ երեւակոյտութեանս մէջ, ես հիմա աւելի անձկութեամբ կը տենջամ քեզ:

Դաշտերուդ և լեռներուդ ամայութեանը վրայ, ո՞ր նիւանդ թռչունները կուզան իրիկնագէմի պահերուն իրենց երգերու արամութիւնը հոսեցնել, ու գիշերները իրենց ասողերու բոցեղէն լեզուներով ինչե՞ր կը փափրսան քու մոխիրներուդ... կանանչաւէտ հովիտներուդ և ծմակներուդ մէջ կը մնա՞յ արդեօք տակաւին արձագանգը մեր սիրոյ երգերուն և քարերն ու հողերը կը պահե՞ն գեռ իրենց արիւնտո ծոցին մէջ մեր հայրենակարօտ հողիներուն սարսուռները:

Ես կը սարսափիմ, ցնորանք կուգայ վրաս՝ երբ կը խորհիմ թէ քեզմէ, ա՛լ ոչինչ մնացած չէ կանգուն, երբ քու ալուոր ծոցիդ մէջ մահը կը պաւկի... Ա՛հ, դուն արդէն այնչա՛փ արցունք ունէիր քու մենաւոր լքումիդ մէջ... Թշնամի ձեռները ի՞նչպէս չի մեղքցան քու թշուառութեանդ և ի՞նչպէս հարուածեցին քեզ այնչա՛փ անողորմօրէն:

Ո՛վ իմ համբուրելի գիւղս, այս արցունքի և արտմութեան օրերուս մէջ, միակ երազս եղար դուն, որովհետեւ դուն սուիր ինձ անմեռ սէրը իմ տարաբախտ հայրենիքիս, դո՛ւն, իմ միակ յոյսս եղար, քու քաղցր յիշատակովդ լեցուցի անուոր անդունդը իմ թշուառ կեանքիս, որովհետեւ իմ հիւանդագին էութեանս խորը հայրենի սէրը միայն կը մնայ, բոլոր երազներէն աւելի քաղցր, բոլոր սէրերէն աւելի խոտովանոյշ: Ու հիմա ամէն գիշեր քու կարօտդ կը յուզէ զիս սասակօրէն աւելի ուժգին, քան կարօտը սիրոյ մաքուր վայելքին, աւելի հզօր քան անդիմադրելի թափը հօգիներու լուսեղէն խոյանքին:

Ինչպէ՞ս մտնամ քեզ, ո՛վ իմ համբուրելի հայրենի գիւղս...

Վ. Մարտիրոսյան
Երևան

Հ Ա Յ Ր Ի Կ Ս Ո Ւ Ե Ս

(Տունը, իր աշխատութեան սենեակին մեջ)

- Հայրիկ:
- = Ի՞նչ կայ, տղա՛ս:
- Ինչո՞ւ «ա՛խ գայլերը, ա՛խ գազանները» ըսելով ձեռքդ սեղանին կը դարնես:
- = Որովհետեւ գայլերէ՛ ու գազաններէ՛ շրջապատում ե՛նք:
- (Չե՛մ ըմբռնեմ)
- Գազանները իրենց անունէն կը վախնան:
- = Ո՛չ, չե՛ն վախնար:

- Գրասեղանի մը ձայնէ՞ն ալ չեն վախնար:
- = Ոչ ալ ո՛ր է է գրասեղանի մը ձայնէն:
- Եթէ այդպէս է, ինչո՞ւ, հա՛յրիկ, «ա՛խ գայլերը, ա՛խ գազանները» ըսելով ձեռքդ սեղանին զարկիր:
- = Որովհետեւ, ազա՛ս, խիստ շատ բարկացած եմ լսելով որ գայլերը քու մեծ հայրիկդ ու մեծ մայրիկդ կերեր են, ու հիմա կ'ուզեն ուտել նաև մայրիկդ, զիս ու քե՛զ ալ:
- (Ձե՛մ հասկնար ու քիչ մը կը մտածեմ):
- Հա՛յրիկ:
- = Ի՞նչ է, ազա՛ս:
- Գայլերը ի՞նչ կուտեն:
- = Ոչխար կուտեն:
- Մարդ ալ կուտե՞ն:
- = Անկէ կը վախնան ու չեն ուտեր:
- Հապա ինչո՞ւ ըսիր թէ գայլերը կ'ուզեն մեզ ուտել. մենք ոչխար ենք:
- = Մենք ոչխար չենք, բայց ոչխարի պէս մարդեր ենք:
- Ա՛խ, հայրիկ, ինչո՞ւ մենք ոչխարի պէս մարդեր ենք, ու մարդու պէս մարդեր չենք:

Մինրան Յ. Աժեքեան

ԻԻԾԱԳԻՆ ԱՆԿԻՒՆԸ

Կիւնը գումարն է մտածումներու, բարձումը քսակներու, բազմապատկութիւնը մարդկային սեռին, համեմատութիւնը, կոտորակն ու բաժանումը սրտերու:

— Ինչո՞ւ միշտ շիւ սպասուհիներ կը բռնէք, ախկի՛ն:

= Որպէսզի տեսային մէկ աչքը երբ դուրս ըլլայ գէթ միւսն ալ ըլլայ սղոցս վրայ:

Յ. ԳՈՒՅՈՒՄՃՆԱՆԷ

Կ Ա Ր Օ Տ

Սա սօրակեզ երկրնին սակ ափրիկեան,
Ուր ամեն ինչ խորակահար կը բօցնի,
Խոր կարօտով մը ամեն ժամ ու վայրկեան
Քեզ կը յիշեմ, անու՛շ երկինք հայրենի.

Ո՛վ դու կապոյտ, ո՛վ դու երկինք իմ բերեւ,
Ուր կ'ունկրնդբես ալբիւրներուն երզն անուշ,
Ալբիւրներուն՝ որոնց եզերք կ'առնենք քեւ
Կախաները կարմեակքսուց ու բրնձուշ,

Ո՛վ դու երկինք անամպ ուր միտ կը յածի
Լեռանց քամին որուն շունչը բնօտնի
Գեւ հրձձելով իր երբեմնի երզն ինձի
Գեպի անդարձ օրերն զիս ետ կը սանի,

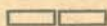
Ո՛վ դու բերեւ, ո՛վ դու երկինք իմ աննստ,
Ուր կը հսկիս գորովագին, սիրագին,
Համբուրելու ձիւն շուշանները պայծառ
Որոնք Մասեան հսկասներուն կը ծաղկին,

Ո՛վ հայրենի պայծառ երկինք աներման,
Ուր կը շրնչես զարնան սօտունն ու նարկիս
Որոնք փրքքին, — երբեպի՛ն խրնկաման —
Բարձուններուն ուր մրնացած է հողիս,

Սա սօրակեզ երկրնին սակ ափրիկեան
Ուր ամեն ինչ խորակահար կը բօցնի,
Խոր կարօտով մը ամեն ժամ ու վայրկեան
Քեզ կը յիշեմ, անու՛շ երկինք հայրենի:

Աղեհասնորիա, 17 յուլիս 1918

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՎԵՐՋԻՆ ՏԱՐԻՆ

(1918 — 1919)

Տարի մըն ալ. ու ան արդէն անցեալին կը պատկանի:

Մահուան շունչին տակ երկնուած արիւնտտ երազ մը եզաւ ան, որ կը ցնդի անա:

Կը զարմանամ թէ մարդկութիւնը ի՞նչպէս սպրեցաւ անոր մէջ. ի՞նչպէս տիեզերքը չի փլաւ ու աստղերը վար չինկան իրենց գահոյքէն. — Այնքան սասանումը անեզ էր:

1918. — Ժամանակը ո՞ր գեհնային գիշերին մէջ յղացաւ զայն, սանդարամեատական ո՞ր սատակիչ ոգին երկնեց զայն...

Իրմէն առաջ, աշխարհը չորս տարի սպրեցաւ մահուան ու կեանքի գալարումներուն մէջ. ան — ճէք ծերացած աշխարհ — թատրը եզաւ տարերային այնպիսի անամբնազայրոյթ բազխումներու, որոնց մէջ, եթէ լքումը պահ մը՝ մահուան գիշերի մը պէս իջաւ իր վերայ, բայց արդարութեան յաղթանակին յոյսն ալ չի գաղթեցաւ երբեք Մատնի, Վէրսէօնի և Շամբանեի բարձունքներէն ցոլացող վարդէ արշալոյսի մը պէս սպալղուն մեր անաբեկած աչքերուն առջև տարածելով յաղթանակի հեռաւոր հորիզոններուն գլխմանքը:

1918... Ու ան եկաւ թխվաչորդ ամպերու աղջամբղջին բանակի մը պէս, ուր ամէն յոյս մեռաւ, ամէն հաւատք քանդուեցաւ, և պահ մը կարծուեցաւ թէ մարդկութեան կերտած բոլոր գեղեցիկ խաչալները, բոլոր վսեմ սկզբունքները, խաւարին մէջ պիտի խեղ-

դուին, պիտի մարին առ յաւէտ... Այնպէս որ, անոր յիշատակն խկ, երբ ան արգէն անդարձ հեռացած է մենէ, սոսկում և զարհուրանք կ'ազդէ գեռ:

1918... Ապագայ սերունդները զայն պիտի գիտեն արեան ու հուրի կարմիր տեսիլքի մը մէջ, ուր մարդկութիւնը մահուան ու կործանումի դժոխային մոլուցքովը խենթեցած՝ զիրար կը յօշոտէ, զիրար կը բզքտէ ուր աշխարհը գերեզմանի մը, անծայր անծայրափակ գերեզմանի մը երեւոյթը կը պարզէ... Դիակներ հողին մէջ, գիակներ հողին վրայ, գիակներ ծովուն յատակը, գիակներ անոր ալիքներուն վրայ, ու գիակներ, գիակներ, վերջապէս, անջրպետի անհուն բարձրութիւններէն հեղեղուած... — Ու պիտի հարցնեն անոնք, սպագայ այդ սերունդները, չարիքի որ արիւնխառով Աստուածը սարքեց գիակի այդ խորխոսանքը...:

1918... Անոր ծոցին մէջ էր որ Մատնութիւնն ու Գուաճանութիւնը ծաղկեցան կարմիր լայն տերեւներով: Անոր մէջ էր որ, 180 միլիոննոց մեծ ազգութիւն մը մի քանի գաշունազէն աւազակներու ոտքին տակ, ցեխին մէջ, իր արիւնով բոսորած հողին վրայ պտակեցաւ, այնտեղ ըմպելու համար մատնութեան կանանչ ժահրը մինչև ցմբուր... Եւ ասիկա յանուն կասկածելի և թունաւորիչ վարդապետութեան մը որ Պօլշէվիզմ կը կոչուի...:

1918... Հազիւ Արդարութեան Լեզունները նոր խաշակրութեան մը մէջ միացած՝ քրիստոնէութեան նըւիրական քաղաքը կը նուաճէին՝ մարդկութեան աչքերուն առջև բանալով գեղեցիկ սպագայի մը սխրատեսիլ մերձապատկերը, անդին, յանկարծ, հակայ մեծակատոյց բերդաշխարհ մը կ'իյնար, գիմաղրական երկարածիզ ճակատ մը կը վլէր, կը քայքայուէր, անեղազօր միութիւն մը կ'անջատուէր Արդարութեան ու իրաւունքի բանակներէն... Ու աշխարհ մէջ մըն ալ, սիրարը բուռնցքին մէջ, կը գիտէր վայրագ թեւթափը Տե-

տան բազմապլանեան գիշատիչին, որ արխանտ մաղիկները խրած աստուածապեղ Մարիանի կուրծքին, գլուխը գէպի արեւելք կ'երկարէր, այնտեղ, սպիտութեան մոռյլ ճաշիճներուն մէջ նոճացող խաւարի ոյժերը կրօնական մոլեռանդութեամբ խեղճեցունած՝ սահմաններնուն դուրս խափել տալու, և այլպէս, աշխարհը խեղդելու արխանի և խաւարի մէջ, որուն վրայ, ինքը, մահու թռչուն, պիտի ճախրէր լաշնաթև...

Թէ՛ քաղաքակիրթ մարդկութիւնը ի՛նչ օրեր ապրեցաւ այդ սահելի նեոսոցրատկերին առջև, ստիկա ըսել չէ իմ նպատակս այստեղ:

Էս քանի մը հապճեպ տողերու մէջ պիտի ջանամ խոսացնել զարճուրանքը որ ան, 1918ը, հանեց մեզի բաժին:

* * *

Մենք գարեր ամբողջ վարժուած էինք ջարդի գիտէինք մեզ շրջապատող միջնոլորտին խեղդող գածանութիւնը. նոր չէ՛ր որ մահուան ու եղբանին դէմ հանդիման կը գտնուէինք տուանձին:

Մենք մեր ըտլոր տառապանքներուն, ըտլոր աղէտներուն ու լքումներուն մէջ, սակայն, մեր հպիին խորը կը սնուցանէինք վաղուան յաղթանակին մեծ յոյսը: Ի՛նչ փոյթ եթէ ան չէր գար, չպիտի գար. բայց մենք կ'ազրէինք, կը գիմանայինք՝ միշտ հաւատալով...

Համաշխարհային պատերազմը մեզ նիւնայատակ կարծանեց: Մեր ժողովուրդը տարապրութեան ճամբաներուն վրայ արխան փախելով մեռաւ. մեր գիւղերը ամայացան. մեր քաղաքները պարպուեցան ու մեր երկիրը աւեր աւերակ դարձաւ: Բայց մենք յուսացինք, սպասեցինք արդարութեան ու հասուցումի մեծ Օրին որ պիտի գար: Կը հաւատայինք Տեւտոն սոսկավիթխար

Cliche' du
D. A. Azadian

Հայ կամաւորներու խումբ մը

ու քստմնատեսիլ հիգրային ջախջախումին, որուն հետ
պիտի ջախջախուէր, պիտի չքանար նաև մեր արիւն-
արբու թշնամին՝ թուրքը:

Մենք չորս տարի ապրեցանք այսպէս, ապրեցանք
կուռելով, ապրեցանք սրայքարելով, ապրեցանք՝ մանա-
ւանդ՝ յուսալով:

Եկաւ 1918ը . . . Պրէսի-Լիթովսք, պօլշէվիքեան
մասնութիւն, քայքայճամ. . . Ամէն ինչ ըման էր: Աշ-
խարհի զօրաւորներն իսկ, որոնց վրայ հիմնած էինք
մեր ամբողջ յոյսը, մեր ամբողջ հաւատքը, հիմա, ի-
րենց կարգին, իրենց «լինել չլինել»ու մեծ Հարցակա-
կանին առջև կը դանուէին:

Իրերու այս ահաւոր գասաւորումին մէջ էր որ Ազգ-
Պատուիրակութեան վսեմ. Նախագահը, Եւրոպայի մէջ,
կը հնչեցնէր մեծ Ահազանգը:

Ամէն հայ սիրտ պահ մը կը դողբէր զարնելէ, ա-
մէն դէմքի վրայ յուսահատութեան խորունկ մուսլը
կ'իջնար, ամէն կորով կը թուլնար ու ամէն ճիգ ու-
նայն կը թուէր այլեւս. . . :

— «Լինցա՛ւ. . . Ա՛յ յոյս չկայ. . . Կործանեցանք. . .
Փճացանք. . . »

Ու այսպէս, սև յոռեանութիւնը ազատ ընթացք
կ'առնէր հողիէ հողի, շրջանակէ շրջանակ, ամբողջ Ե-
գիպտահայը, ամբողջ Սուտանահայը ու Եթովպահայը
վարակելու, ընկճելու համար իր մահագին պարոյրնե-
րուն մէջ. . . :

Այդ օրերուն էր, ձմրան ախուր իրիկուն մը, որ յան-
կարծ, մեր սրտերը թունդ կ'ըլլէին, մեր հոգիները նո-
րէն յոյսով կը յորդէին, մեր կուրծքերը կ'ուռէին ճը-
պարտութեամբ, Ժպիտը դարձեալ կը թատէր մեր դէմ-
քերուն վրայ. . . Ամերիկայէն կամաւորներ ունէինք
մեր մէջ, իրենց Հերեաններով, իրենց Չանկալեաննե-
րով, իրենց վաղարշակ վարդապետներով. . . :

ՎԱՂԱՐՇՈՎ Կ ՎԱՐԳԱՅԵՍ

Մին հայ եկեղեցական այն հազուադիս ժողովներէն որոնք որքան խաչին նոյնքան եւս առաւել սուրին պատժուար ունին: Անոնք իրենց սեւ սեւմին սակ կարմիր հերոս մը, դիւցազննոցի պրուծի մը կը ծածկեն, ամէն ժամ դուրս խածելու պատրաստ, արիւն ու վրէժ աղաղակոյ ամբօխին խառնուելու եւ անոր հետ հալելու մահուան ու սնիրի համբաններէն, ուր անոնց ներկայութիւնը խառնելի ռազմատէր ամենի ենով սլին մէկ նոր խորհուրդը կը նխարայնէ:

Վարդաւակ Վարդապետ... Եւ ո՞վ իրենք աւելի արժանի եւ Աւարայի բարձունքներուն վրայ ինկող 23 նոր Վրկաներուն մարմինը ամփոփելու այն փոսերուն մէջ որոնք նիստա հայ փառքին, հայ հպարտութեան յորդակոնակ պրիւրներն են...: Հերոսներու հոգիները հերոսներու «հոգոց»ին կը կարօտին... Ու ան իր սուրովը խաչակնքենց անոնց դամբանները...:

Անոնք մեզի կուգային, կարիճ, կարիճ տղաքներ, Ազատութեան անլքելի կռիւին համար, ցեղին կուտակուած, բազմարարդուած վրէժին համար, զերազոյն ու անտեղիտալի բազխումին համար... — Սրճնեալ սերունդ քե՛զ պիտի վիճակի եղեր, ցեղից զէ՛մ գործուած անաւորազոյն անարդանքին և անանուանելի ոճիրին գտտավճիւր արձակելու պատիւը, զո՛ւն պիտի ըլլաս եղեր, խաչը շալկած Գողգոթայ լսրճրանալէ յետոյ, անոր լսրճուանքէն, աչքերդ շեշտ ոճիրին տմոյն աչքերուն մէջ, ա՛նաւորօրէն հնչեցնողը Յարութեան մեծ երգը, որմէ պիտի սատանէր մահն խկ ու աշխարհ պակուցումով քե՛զ պիտի գանար... փա՛ռք քեզ, զինուր թեալ երիտասարդութիւն... :

Բայց որքան տեւեց Ասլանտեանի միւս ամերէն մեզի եկող այդ կարիճ տղաքներուն իրենց հետ թերած խանդավառութիւնն ու հաւատքը. — քառորդ ժամ մը միայն... ինչպէս եղած էր անոնցմէ տուջ մեր մօտէն, մեր մէջէն անշուկ մեկնողներուն ասին:

Ի՞նչ վիճակի մէջ էր կովկասը, ո՛ւր էր մնացեալ ազգին այդ մեծ հասուածը. որ ջուրերուն մէջ կը ծփար անոր զէկը փշրուած նուր... Ո՛չ մէկ ճշգրիտ տեղեկութիւն ունէինք:

Ռուսական քայքայումով անոր վիճակելիք բախտը կ'անդռնէր, կը սարսափեցնէր զմեզ:

Թուրք հրէշային մոլուցքը, Մայր Հայրենիքին մէջ, հայ արիւնով յզփայցած՝ այս անգամ պիտի երթար կովկասի սահմաններէն ներս փնտռելու հայ արիւնի նոր խրախճանքներ, նոր ճապաղիքներ, զոր պօլշէվիկեան դաւաճանութիւնը գիւային սառնորատութեամբ մը իրեն կ'ընծայէր, ամբողջ կովկասեան սահմանադրութիւնները՝ ծովէն թէ ցամաքէն բանալով անոր առջև:

Ռուս անբարոյացած զօրքը խրամները լքած՝ զէնքերը կը նետէր ու կը փախէր: Մեծ մուժիկին՝ Թոլլըստոյի ցեղը, անբան, աղտեղի ու ոչլստ մուժիկը

Կիպրոսի մեջ՝ Հայկ․ զօրագուցիկները Յուլիս 14-ը կը սօսեն

յանկարժ քաղաքակրթական այնպիսի վսեմ ոլորտի մը մէջ կը սաւառնէր, որուն աշխարհի ամենազարգացած ազգերն իսկ անընդունակ կ'ըլլային հաւատարեւու...:

Թուստոյի աւետարանը կը յաղթանակէր վերջապէս: Իր թոսները, յանուն «ընկերակարական սկզբունքներու», թշնամիին գէնք չէին պարպեր, այլ ընդհակառակը, կը հրաւիրէին զայն որպէսզի զար իրենց տունէն ներս մտնէր, իրենց կինը լանարտէր, իրենց օղջիկները պղծէր, իրենց նշանածը առեւանգէր և իրենց ինչքն ու ստացուածքը թալլէր... Ասոնք ոչինչ քսներ էին ուս մութիկին համար, հերիք էր որ ընկերակարութիւնը ապրէր, տիրապետէր ու տարածուէր... իրենց երկրին մէջ...:

Գուրէն եկող ոճրագործը արգիլել էր ընկերակարութեան հակառակ էր. ներսի խաղաղ, անզէն ժողովուրդը անոր յանձնել որ սնորհնէ՝ ընկերակարութեան սկզբունքներուն յաղթանակին էր: Ու այդպէս ալ ըրին անոնք:

Արգելք չկար: Կովկասը, Թուրքիստանը, Աֆղանիստանն ու Պելուճիստանը՝ մինչև Հնդկաստան, բաց էին թուրքին առջև:

Ի՞նչ գիւթահրաչ պատկեր, ի՞նչ միրամ... էնվէր, պահ մը գոնէ—աս ալ բան մըն է—ինքզինքը ամբողջ մահմետական աշխարհին տէրը կարծեց: Ոչ մէկ քար, ոչ մէկ գերբուկ կ'երեւէր իր քայլերուն առջև:

Բայց, յանկարծ, ձայն մը.

— Halte là! կեցի՛ր հող. ճամբան փակ է:

Կովկասահայն էր որ ամեհօրէն ցցուած կը գոչէր:

Թուս մասնութեան պարագայ թողած խրամները հայ լեզուներով լեցուած էին:

Այդ ձայնին գաժան հրամայականութեանն առջև թուրք արիւնտուշտ սնտփառութիւնը կը մոլեգնի, կը կատաղի ու խռովագին փրփրակոծումի մը մէջ կուգայ

Զորավար ԱՆԴՐԱՆԻ

բաղխիլ պատնէշին՝ զոր հայ կուրծքերը բարձրացուցած էին, հո՛ն փշրուելու, հո՛ն խորտակուելու և անկէ կա խուժելու համար...:

Էնդէրեան վայրագ ամբարտաւանութիւնը իր արժանի գասը կ'աւնէր այնտեղ:

Գուրսէն զարնել անհնարին էր այլ ևս: Ներսը պէտք էր խսանակել: Էւ՛ զերմանական գրամով ու թուրք բրօրականտով հասունցած թաթարական շարժումը ծայր կուտայ:

Այս պայմաններուն տակ, յունիար և փեարփարը կը դառնան, կովկասահայուն համար ամենատաղնապալի ամիսներ:

Գարունին հետ, սակայն, հաւատքը կ'սկսի կեանք ստնել մեր հոգիներուն մէջ:

Մարտին, այնտեղ, հայ գլխադրութիւնը կը շեշտուի: Ազգրիլը գիւցազնական անհաւատար կռիւներու ամիսը կ'ըլլայ, որուն մէջ, սրահ մը, թուլամորթ հեշտամոլիկ, կնամարդի վրացին հաւատարիլ կը ճգնի հայ ճեռին տատուածային անձնաւրացութեան ու քաջութեան: Էւ, ա՛նա, սպրիլ Ծի արեւը, Սիփանայ սարերէն, հայուն փառքովը կը փողփողի. — Անգրանիկ կարին կը մ'անէ իր բուռ մը քաջերով, անեղօրէն զարնելով թուրք խուժանային սթը՛ որ թէև քաղաքը գրաւած ըսց չէր կրցած անոր բերդերուն տիրանալ, զոր հայ կիներ կը պաշտպանէին սակաւաթիւ այրերու հետ, թնդանօթները գործածելով իրքև վարժ հրետածիկներ:

Հայ կուրծքերը մէյ մըն ալ կը կո՛նակաւորին չըպարտութեամբ, պոստած ճակատները կը պայծառանան ու աշխարհը մէյ մըն ալ կը թնգայ հայ գինուց շառաջէն:

Կարինէն վերջ վանն է որ կը նուաճուի նոյն ամսուն 22ին:

Բայց թշնամին միայն գլխացէն չէր: Թաթարու

ԿԱՆԻԷԼ ԵՊՍ. ՅԱԿՈԲՅԱՆ

կ'սն շարժումը ծանր հմեմտութիւն կ'աւանդէ ներսէն: Հայ բազումքը սակայն, անոր ալ կը զարնէ՝ ճակատը կարծեցնելով կանոնաւոր և զգոյշ նաճանջով մը: Ու ներքին այդ գուռաճան շարժումը արիւնի մէջ կը մարի: Կարծես թաթար մոլեհասնութիւնը պէտք ունենար այդ գասին, մոռցած ըլլալով 1905ինը:

Ու կախը ալ անընդհատական է. արիւնոտ բազխումներ Ազեքսանտրօթի շրջանին մէջ, ուր 20 օր տեւող զարնութիւն կախներէ վերջ՝ թուրք բանակը ջախջախուած սահմանէն դուրս կը նետուի:

Այդ կախէն վերջն է որ, վրացիին, ինքն իրեն հաւատարիմ, մէյ մըն ալ ի յայտ կուգայ իր ամպուկ սողացող հոգիին աճրուջ տախակութեամբը. կախէն խոյս կուտայ, անիրաւ յաղթականին զարշապօրը լիզելով՝ անկէ գթութիւն և շնորհ հայցելու համար:

Այս պայմաններուն մէջ, կովկասահայուն ելքի ուրիշ ճամբայ չէր մնար, եթէ ոչ իր անկախութիւնը հռչակել և կենաց ու մահու կախին պատրաստուիլ:

Ու այդպէս ալ ըրաւ:

Յուլիսը անկատուութեան ու մահընթացութեան ամիսը կ'ըլլայ:

Օգոստոսի սկիզբները հայերը արդէն կը գիմարեն ևրեք տարբեր ճակատներու վրայ: Անդրանիկ Նախիջևեանէն կը ձայնէ, Նազարբեկով Երեւանի սահմաններէն կը գոռայ, Բազրատունին Պաքուն կը պաշտպանէ, ու թուրք գթխային զայրոյթը, այդ տեղ, քանիցս կը փշրուի հայ կուրձքիրու կանգնած պատուարին առջև, զոր չի կրնար սասանել:

Եւ ապա՝ հաշտութիւն... Հայ անկախութիւնը կը ճանչցուի թուրքերէն

Կը նախընտրեմ հոս վարագոյր մը իջեցնել, անկախութեան այդ եզերազաւեշտական խաղին վրայ, որուն դէմ Զօր. Անդրանիկ ըսողքեց ժամանակին:

Երեւանի մէջ հայկական խորհրդարանի բացումին

ներկայ կ'ըլլան թշնամի գեապաններ. հայ կառավարական սրտուիրակներ Պօլիս կ'այցնելն:

Բայց ինչո՞ւ այս անամայ շեղումը, երբ անդին հայ կռիւին զրօշակիրները պատնէշին վրայ են իրենց անընկճելի մարտիկներով:

Նախիջեւանը անբռնաբարելի կը մնայ, Պարուն կը գիտազրէ, անդլիտացիք օգնութեան կը հասնին (օգոստոս 15): Ու անտնց նահանջը՝ թշնամի գերազանց ոյժի մը ճնշումին ներքեւ, գէշ բացատրուած զեկոյցի մը նետեանքով, մեր հոգիները կը խառլէ, բայց չուտով Պարուն կը գտնայ դարձեալ հայ գէնքի վատերէն մին, պետական խոշոր նեղինակութիւններու վկայութեամբն իսկ...:

* * *

Հայկական գիւղաղնամարտին վրայ խօսած առեւնա, բոլորովին մտացայ արեւմուտքի ճակատներուն վրայ թաւալող հակադասական գէպքերը, որոնց ելքէն կախուած էր ամբողջ աշխարհի բախտը:

Գարնան ատաջին օրը չգիտցազերծուող գերման ահագնազօր ցարձակումը, որ տեստն ոյժին լիալիբ չափը կուտար, եղաւ պահ մը որ իր հասակէտէն մատ մը միայն հետու մնար: Բրիտանական ճակատը ճեղքուած, ամբութիւնները խորտակուած, գերման գունդերու նեղեղը՝ հայած կապարի լաւայի պէս ներս կը խառէր... Ամիէն երկու քուկէս քիլօմէթր միայն հետու կը մնար շէօներու կրունկին պղծութիւնը ընդունելու համար, մինչ թշնամի ուրիշ անթիւ հօրդաներ Մարնը կ'անցնէին Բարիզի ճամբան բռնելու համար:

Աշխարհ մահաս սրտու ստնբանքի մը մէջ, նախապատմական գարերու ճորտային շրջանին վերադարձը կը գիտէր... Լօյտ ճօրձ, Մեծն Բրիտանիոյ հոյա-

կապ նախարարապետը, անձկագին կոչմը կ'ուզէր
Միացեալ Նահանգաց մեծ նանրապետութեան...:

Փանք, Ֆրանսայի Չինուորին, որ այդ աճուոր
վայրկեանին, հետունեբէն հասած, կատարումբէն վար,
բայտածքին վրայ կը նետուէր, տաանց ետին նայե-
լու, տաանց սպասելու զինք կանխելիք մահու գոր-
ծիքնեբուն: Ու 15 օր անընդհատօրէն տեւող ստակա-
վիթխար ճակոտամարտէ մը յետոյ կացութիւնը կը
փրկուէր և զօր. Ֆոշ Ամիէնէն կը խօսէր:

Անկէ վերջ աւելի կամ նուազ ժամանակամիջոց-
ներով կրկնուած երեք յարձակողականներ, որոնք կա-
տաղութեան և ուժգնութեան մէջ զիրար գերազանցե-
ցին, գերման նրամանատարութեան պատրաստեցին
այսօրուան կացութիւնը որ ամենուս ծանօթ է: Մար-
նը մէյ մըն ալ հրաշայտօրեցաւ, Ֆրանսան մէյ մըն ալ
զիւցազնացաւ, աստուածացաւ այնտեղ:

Մինչ եւրպայի սրտին վրայ տեսնեան այդ ա-
հեղ բաղխումբ տեղի կ'ունենար, ապին Պալքանի ճա-
կատը կը բանկէր, յանկարծ, աճուոր բոցալառումով
մը, առաջին օրերէն իսկ թաւալգլոր փախուստի և ջախ-
ջախիչ պարտութեան ենթարկելով պուլկարօ-գերման
ու աւստրիական բանակները, և Պաղեստինի լեռնա-
կողերը կը խորտակուէին գաշնակից լեզէսնեբուն
զսպելի խոյանքին առջև, ուր, հայ մարանչոզ երիտա-
սարգութիւնը, Արարան կը պանծացնէր իր սուրին
կայծակնախաջը շրեզութեանը մէջ...:

*
*
*

Չորս տարի ամբողջ պարտութեան ու մահու սև
մղձաւանջին տակ ապրեցանք, չորս տարի լքումն ու
յուսահատութիւնը ճանչցանք միասին մեր հողիներուն
խորը...: Երանի անոնց որ այսօրուան հաւատացին Ար-
գարութեան ու իրաւունքի զինուորները աշխարհը ա-

ՀԱՅԿ ԱԶԱՏԵԱՆ

զատագրեցին անոր սպառնացող ստրկացումի վտանգէն: Չորս գահեր ինկան, չորս արիւնտա գահեր, որոնց տակէն պղախի ճնշուած ազգերու ազատութիւնն է որ կը յառնէ, ա՜հա. ծափ զարկէ՛ք Հայե՛ր...:

*
*
*

Ու «Եգիպտահայ Տարեցոյց»ի հեղինակը ինքզինքը երջանիկ կ'զգայ կարենալ այս էջերուն մէջ (որոնց առաջինները բացուած էին արիւնտա օրերու գիշերի մը մէջ) արձանագրելուն համար պատմութեան մեծագոյն գէպքին լրումը, այնպէս ինչպէս համայն մարդկութիւնը կը տեսնար, կը փափաղէր: Չարին գէմ տարուած մեծազորոյ յաղթանակն է ատիկա, որուն մէջ հայութիւնը առջի մէկ օրէն, իր ամբողջ արամազրածը, իր ամբողջ ունեցածը, կեանքն ու գոյութիւնը, առանց սակարկութեան, առանց չիլ ու պղտոր հաշիւներու, առանց վարանում կամ տատանումի նետած ըլլալուն համար, այսօր ինքզինքը շատ աւելի մեծ, շատ աւելի տիրական ու պահանջող գիրքի մը մէջ կ'զգայ:

Շնորհաւորենք զիրար, շնորհաւորենք մեծ թուականին բացումը որուն մէջ մեր բոլոր սառապանքները, մեր բոլոր զուլումները, որոնք մեր պատմութիւնը հիւսեցին, որոնք ժամանակին աճեց խորութեանցը մէջէն արիւնի և արցունքի կոհակումներով կը յատկանշուին, վերջ պիտի գտնեն այլևս... Շնորհաւորենք զիրար, Հայե՛ր: Պիտի ըլլայ այդ թուականը՝ մեր բոլոր յոյսերուն, մեր բոլոր բազմանքներուն ու տեսնելուն իրականացման Մեծ թուականը՝ 1919 :

ՍԷՐՃԱՆ ՄԱՆՈՒԿ
Արարայի կռիւին մեջ հերոսաբար ինկող
բազեռէն մին

ՔՈՒ ՎՐԱԿ ՄՏԱԾԵԼՈՎ

(ԱՂԶԿԱՆ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷՆ)

Տօնական օր մըն էր. — Զատիկ: Սովորութիւն է որ ամէն ոք իր սիրածին, իր բարեկամին կամ ծանօթին իղձ մը, մաղթանք մը բանածեւէ և կամ սպամանադրական քանի մը սարդ խօսքեր ուղղէ:

Ու այս վերջինն է որ ընել ուղեցի այդ օրը քեզ՝ բարոյական պարտականութենէ մը գրգեռով՝ զօր կ'զգայի քեզի հանդէպ:

Քառթ մը գնեցի, առանց ընտրութեան. — Գրավաճառին ցուցափեղկին մէջ գրուած առաջին անգամ աչքիս զարնող քառթը. — Ու քանի մը սող՝ մրտեւում պահարանեցի զայն, քու հասցէիդ գրկելու:

Սեղանիս վրայ, միւս քառթերուն առնթեր, եզբօրս կ'սպասէի թղթատարին յանձնելու համար զայն... Պահարանին թափանցկութեան մէջէն, այդ սահուն, քառթին տակ ոսկեզօծ տատերով գրուած սա երկու բտերը ինկան աչքիս յանկարծ. Thinking of you...

Սարսուացի. թեթեւ յուզում մը հոգիս լեցուց: Անգիմագրելի ու միանգամայն անհամբեր շարժումով պահարանը բացի: Ես ալ չեմ գիտեր, ինչո՞ւ...:

Մէյ մը երկուք, ու թերեւս տասն անգամ, հարիւր անգամ կարգացի այդ բտերը... ու երկարօրէն, երկարօրէն, լուս, երազուն ու անշարժ մնացի անոնց առջև: Ինչ հմտեակ էր ան. վիճակ մը արդեօք, զօր ևս անգիտակցաբար քաշած էի ցուցափեղկին հարիւրաւոր քառթերուն մէջէն...:

Յետոյ կրկին պահարանեցի, ու այս անգամ անթափանց պահարանով մը. ու զայն երկիւղածօրէն նա-

մակատուն յանձնեցի՞ ձեռքովս... Բայց այդ վայր-
կեանէն զբացի՝ թէ քան մը կար փոխուած իմ մէջս.
քան մը որ չէի կրնար թացատրել, չէի կրնար ըմբռ-
նել... Ու շրթներս միշտ անպիտակ, կը կրկնէին՝ «thin-
king of you»...

* *

Այն օրէն ի վեր շատ օրեր անցան. Չանաջի մոռ-
նալ այդ քառթը, մարել միաքս ալեկոծող մտածում-
ները, խեղդել հոգիիս յուզումը. ի զսէր, սակայն, ան
օրէ օր աւելի ուժգին կը դառնար, աւելի խորունկ...

Ես՝ ծիծաղի ու զուարթութեան ազջիկ, մեկամալ-
ծութեան հեշտանքէն գինով՝ խօլ երազող մը դարձայ.
Մենութեան գիմեցի, ու լուսնին լոյսին տակ՝ սիրոյ և
կարօտի հոծ թալուկը ըմպեցի՝ նայեաաներու բաժա-
կէն:

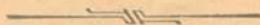
Լքուած սրտիս մենութեան մէջէն կ'արթննային
մեղմիկ ձայներ, զորոնք չէի հասկնար, և որոնք սա-
կայն մտածումներս կ'օրօրէին քաղցրօրէն, քաղցրօ-
րէն...

Կը քնանայի մերթ, լուսնի լոյսէն համբուրուած
ուռիին տակ. հովը ճակատս կը շոյէր, ճակատս՝ որ
կ'այրէր... Բառ մը կը փնտռէի, երազիս մէջ իսկ, հոգիիս
յուզումը թացատրող. ու այդ բառը՝ մոզական, առեղծ-
ուածային ու անգութ թա՛ն, միշտ ալ կուգար շրթուն-
քիս՝ thinking of you...

Ուրեմն, քու վրայ մտածելուս համար կը տառա-
պէի. բայց ինչո՞ւ տառապիլ մտածելով...

— Ըսին ինծի թէ կը սիրէի քեզ...

Պարիկ

Ք Ս Ռ Ք Ը

Thinking of you...— «Մտածելով եռ վրայ»
Կ'ըսե՛ս հարց ինձ՝ զոր ձեռքիս մեջ այս գիշեր
Նորէն բռնած, կարօտագի՛ն, յուսանաս
Քեզի կ'ոգեմ երազներու մեջէն սեր...

Քարթիկ վրայ գիրք մտնենովքդ գրուած,
Գիրքերն արդէն կը'լլան բոցէ լեզուներ.
Կ'ուսեն հոգիս, կը՛ տարեն դիւրազգած
Սիրքս ցաւոս. կը դարձնեն միտքս աւեր:

Անոր վրայ յիշատակներ սարսուանո՞ծ
Կը ծովանան, որոնց մեջ դուն, ո՛վ հուրի,
Շուշանեղէն եռ մերկութեամբդ հերանոս
Կուգաս լողալ... ու երբ շքներս տնդալի,

Կ'երկարեմ քեզ, անմահութիւնդ ըմպելու,
Գուն կ'անհետիս, հոն առանձին բողբոլ գիս
Յաւերուս հետ՝ անմիտքս, վշտասու.—
Ու ես կուլամ հարթդ սեղմած շքունիս...

Վ. ԳԵՈՐԳԵԱՆԵ

Ժ Պ Ի Տ Պ

Ժպիսկ սասկ՝ ամպերու, մեզերու
Մառախուղին ընդմէջեն
ձառագայթող լուսածիր.
Ա՛ստղն ես դո՛ւն իմ հոգիիս,
Համբոյրին պէս որ կը բացուի
Անկորուսի՛ն երազին . . .
Դուն իդձերուս լնակին վրայ
Յայգարիթեա լուսաբոյձ՝
Կը ժպտի՛ս ինձ,
Ու հոգիս
Կը լեցուի
ձառագայթով, երազներով, լոյսերով.
Ու կ'ողողի մինչեւ յարդուն
Ու մինչեւ
Արբեցումը անասնման
Իդձերուս . . .
Այն աստն ես գինովցած՝
Անհունութեան մեջ աչկերուդ անասնման
Կը մոռնամ
Բոլո՛ր վիշտերն հոգիիս.
Ու սիրս ընծայ կը բերեմ
Մտիդ, արտի՛դ կուսական . . .

ՎԱՐԻԱՆ ԲՐՈՒՏԵԱՆ

Երբեմն մուսաներու յանախանիկն ենթարկուած այս
հեզանաւքոյր տղան, այսօր կենսապայտարի դժուարքնեկ
ու ազան մարզին մեջ երիբացած, բբացած զգայնութեան մը
երեւոյթը կը պարզէ: Ասիկա պարագան է վրիպած այն
«ծիր»երուն որոնք բան մը պիտի կրնային ըլլալ երբ շտիպ-
ուէին իրենց նախընտրած ասպարեզ կն դուրս բախտ որոնելու:

Պ. Վ. Բրուտեան բնիկ Երզնկացի, ծնած է 1894ին:
Նօրը տարեկան հասակին մեջ որք մնացած, ուսած է իր

գիւղին եզնիկեան վարժարանին մէջ, ուր իր ուժիմու-
րեամբն ու պարկեշտութեամբք մեծապէս սիւբելի կը գտն-
ուայ տղայն առաջնորդին Գեորգի Գանիկ Արեւիկայի Յակոբեա-
նի, որ զինքն որդեգրելով հետք Պօլիս կը բերէ ու Պարսի-
զակի ամերիկեան վարժարանը կը դնէ, հոգալով ա-
նոր ամբողջ ծախքը: Երեք տարի կը մնայ հուն, ուրիշ կ'ըս-
տիպուի անցնիլ Եգիպտոս 1906ին:

Ան պզտիկուց բաւական մեծ սեր մը ունեցած է գրա-
կանութեան. գրած է «Բիւրակն»ի, «Սուրբանգակ»ի, «Ման-
գում»ի մէջ յօդուածներ որոնք մեծապէս գնահատուած են:
Եգիպտոսէն քլլրակցած է «Բիւզանդիոն»ի, «Գաւնիխ»ի,
«Նիքոս»ի եւ այլ պարբերականներու: Իր գրական գոր-
ծունեութեան մեծագոյն տեղ մը տուած է Գանիիքի «Արու-
լոյս» բերքը, ուր հրատարակած է «Րնտանէկան Թշուառու-
րիւն» անուն երկարաւունջ վեպ մը: Առանձին պրակներով
լոյս րնծայած է «Տառասպանի Աթաւանէն» (վարժապետ)
1909ին եւ «Շարժապատկերներ» ու «Հովուունիւն» 1914ին
վիպական սիրուն գործերը:

Իրեն կը պարտինք Գանիկ Եգիպտոսի եւ «Հայ կամա-
ւորները կը տանն յուլիս 1/4ը»ի էլիքները զոր ազնուաբար
մեզ տրամադրած է ան:

Ան հիմա ալ երբեմն այցելութիւնը կ'ընկունի սու-
ռածներու աղջիկներուն, բայց, աւա՛ղ, իր վնասին լարերը
ժանգոսած են ու չեն հնչեր...

ՄՏԱԾՈՒՄԻ ՓՇՐԱՆՔՆԵՐ

*«Ճակատագիր» բառը արտասանած ստաննիս, ա-
մէն մարդ ինքզինքը ստակալի և մահացու բանի մը
առջև կը գտնէ: Մարդկային միտքին համար ինքնին
ուրիշ բան չէ, բայց եթէ համբայ մը միտն, որ մահ-
ուան կ'առաջնորդէ:*

Մօրիս Մեքերիկնի

ԳԵՂԱՄ ԳՈՒՇԱԿԵԱՆԵ

Ն Դ Ո Ջ Ի Ս Մ Է Ջ

Երկէ զիւր, երազիս մէջ ես տեսայ
իմ հեռաւոր, իմ սիրական զիցունին,
Ու զեռ աչկերս հիացումով, կարօտով,
Շողիացած այդ տեսիլին կր նային.

Կարօք սիրսս այրեց, նրմեց, մոխրացուց,
Կարօն անուռ իմ հեռաւոր ազուորիս.
Կարօք սիրսս այրեց, փրկուց իմ հոգին.
Ու ես լացի յուրիկ, անծայն, լալագին...

Լացի կարօն իմ հեռաւոր ազուորիս,
Արցունին առուակ, առուակ վազեց աչեքս,
Լացի սքսում, որբուկ, լրբուն հոգիով,
Լացի կարօն իմ հեռաւոր ազուորիս.

Եկաւ անս, սիրական ու հեռաւոր
իմ զիցունին, տառակ եղած մաքրակէ,
Կարնաղբիւրի շաւրունին մէջ լողցած,
Երկնին լոյսն է խաւեր, լոյսը մէս մէս...

Տաւրակ եղած շքուններուս վրայ կեցաւ,
Ու մարգիտէ կրտսւցով, ումայ ումայ խաւեց
Աչքիս առուէն, արցունին արծաթ, պրսպրպուն,
Արցունին արծաթ, սառած արցունին իմ վրնիս...

Խրմեց, խրմեց, մարգրիտ՝ կոկոն կրտուցով,
Առուակ առուակ վագեց արցունքն աչքերէս,
Խրմեց խրմեց, մինչեւ որ ալ ցամեցաւ
Ակնապփաւրիս վերջին կաթիլը դողդոջ . . .

Երբ ցամեցաւ վերջին կալական արցունքին,
Ոսխուն մ'ըրաւ սասրակն աչքիս առուակէն,
Այերին մեջ, թեւամբարձիկ, նախաւոր
Բուրդի ծրւէն, սանճուած, մաւուր, բապիսակ .

Կաթիլ մ'եղաւ յետոյ վրնիս արցունքի,
Լուսակալակ, արեգակէն ծիածանուած,
Երկնակապոյտ, որուն համար բսէիր
Պիտի, իրաւ, երկինքին աչքն է լացեր .

Ծիածան, պրիանակ, սասրակն արցունք մ'եղաւ հոս,
Ինկաւ, ինկաւ, ու սիւմին մեջ զազրելի,
Ակտոս, անուրգ, կորսուեցաւ, հալեցաւ . . .
Եւ փակեցի աչքերս, ու լալ ուզեցի .

Լալ ուզեցի արցունքն հասեր եր աչքս,
Աչքս հասեր եր ակնապփաւրն արցունքիս . . .
Այսպէս տեսայ իեզ, երազիս մեջ, ա՛ղուոր,
Իմ սիրական, իմ հեռաւոր դիցունիս .

Արցունք չունիմ ալ իմ կարօտս լալու,
Ամբողջ արցունքն աչքերուս դուն խըլեցիր . . .
Տասրակ, արցունք ու սիւմին միջ մահացում,
Այսպէս տեսայ, իեզ, երազիս մեջ, աղուոր . . .

Պարսիզակ, 1911 զեկտեմբեր

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽԱՂԵՐ

ՕՇԱՐԱԿ ԹԷ ՊԱՐԶ ԶՈՒՐ

Կ'աանէք երկու գաւաթ և երկու շիշ որոնց մէկին մէջ պարզ ջուր կայ իսկ միւսին մէջ օշարակ: Կը հարցնէք ձեր շիւրերուն, օշարակ կ'ուզեն թէ պարզ ջուր: Օշարակ ուզողին կը լեցնէք պարզ ջուր որ անմիջապէս օշարակի կը փոխուի, իսկ պարզ ջուր ուզողին օշարակ՝ որ ջուրի կը փոխուի: Թէ ինչպէս կը կատարուի այս՝ բացատրենք:

Իբրև օշարակ գործածած շիշերնից կը պարունակէ մէկ լիզր ջուրի մէջ մէկ կրամ Ֆեռմ սնկանց սր բօքսս և երկու կրամ ապիս սիւլֆուրիդ որ ջուրին մէջ լուծուելով անոյշ կարմիր գոյն մը կ'աանէ: Օշարակը լեցնելիք գաւաթնուղ մէջ նախապէս սու սոլֆուր սր սուս խառնուած 5-10 կաթիլ ջուր կ'աանենաք, որով երբ շիշին պարունակութիւնը մէջը լեցնէք, իսկոյն գոյնը կը ձերմկի, իսկ միւս ձերմակ շիշին ջուրը քիչ մը աւելի ունենալով այս միտունոյն նիւթէն, և գաւաթին յատակն ալ կարմիր գոյն ունեցող քիչ մը սնկիլի բօքսս, որով երբ անոնք իրարու խառնուին գաւաթին ջուրը կը կարմրի:

ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ԳՐՈՒԹԻՒՆ

Առէք կտոր մը թուղթ. վրան գրեցէք բառ մը կամ երկուք, յետոյ թուղթը տուէք ներկաներուն որ այրեն, բայց մոխիրը չի թափեն. վասնզի այդ մոխիրին միջոցաւ մէջանալ պիտի հանէք գրուածքը: Այս գործողութիւնը կատարելու համար ներկաներուն մէջ

ընկեր մը կ'աւնենաք, և անոր կուտաք մոխիրը որ լաւ մը չփէ սփին մէջ. այդ պարագային ներկաները զարմանքով կը տեսնան որ նոյն լաւերը գրուած են ափին մէջ:

Պարզենք գործողութիւնը: Նախապէս ընկերոջդ ափին մէջ սրածայր վայրտով մը կաթով գրած կ'ըլլաս թուղթին վրայ գրելիք բառը. կ'ապասեա որ չորնայ: Երբ այսպէս սրատրաստ է, մոխիրը ափին մէջ չփած տան նրեւան կուգայ զարմանալի գիրը:

ՄՈՒԽԻ ԶԱՐԴԱՆԱԼԻ ՓՈԽՄԻՂԻՐՈՒԹԻՒՆ

Այս խաղը ըրած տաննիդ կ'ըսէք թէ՛ կրնաք ծըխած սիկարնուդ ծուխը փոխադրել ամանի մը մէջ: Կ'աւնէք աման մը և ազակիէ կտփարիչ մը, զոր սեղանին վրայ կը տեղաւորէք, վրան թաշկիհակ մը կը գոցէք, ու զուք հետանալով կ'սկսիք ծխել ձեր սիկաթը. միւսնոյն տանն ըսելով որ ձեր սիկաթէթին ծուխին հրամայած էք ամանին մէջ հաւաքուիլ: Իրաւամբ մէկ երկու վայրկեան վերջ ծածկոյցը երբ բանաք ներկայք զարմացմամբ կը տեսնեն մուխը որ կը ցնդի:

Սոյն գործողութիւնը կատարելու համար պնակին մէջ կը գնէք կաթիլ մը սալիս ֆլորիլ, իսկ կտփարիչին մէջ քանի մը կաթիլ ամոնիակ. երբ ամանը ծածկուելով ամոնիակը սալիս ֆլորիլին խառնուի, կը կազմուի կաղը որ ծուխի ձեւով կ'երեւայ:

ԶՈՒՐԻՆ ՄԷՋ ԶԳՈՒՍԵ ԴՐԱՄԸ ԱՌՆԵԼ

ԱՌԱՆՅ ԶԵՌՔԸ ԹՐՋԵԼՈՒ

Կ'աւնէք աման մը ջուր. մէջը գրամ մը կը նետէք և հրուէք կը կարչաք ներկաներուն որ եթէ աւանց ձեռքերնին թրջելու տանն գրամը, իրենց պիտի ըլլայ ան: Ոչ ոք պիտի կրնայ ընել անշուշտ այդ քանը:

Այն ատեն գրգռաննէդ կը հանէք թուղթ մը լիֆոփոս վաշի, որ ամէն զեղապործի մօտ կը գտնուի. կը լեցընէք ջուրին մէջ ու աջգլէս ձեռքերնիդ չի թրջուիր երբեք, երբ գրամը ասնելու համար ջուրին մէջ խոթէք:

Ո՞վ կ'ընթերցէ ինժեներներու ԲԱՆԱԼԻԻՆ ԵՄԿԷՆ ԱՆՅԸՆՆԵԼ:

Այս ըսելով «ինքզինք» բառը թուղթի մը վրայ կը գրէք, կը կըտրցնէք ու բանալիին ծակէն կ'անցնէք:

Կրակին վրայ նստիլ. — թուղթի մը վրայ կրակ բառը կը գրէք ու վրան կը նստիք:

Հողը նամբուրել. — փոխանակ ծախ հողը համբուրելու կը բանէք ձեր քովի ընկերքը կը համբուրէք. չէ՞ որ մարդն ալ հողէ շինուած է:

ՎԱՐԳԻՆ ԳՈՅՆԸ ՓՈՒՆԵԼ

Վառուած փայտի վրայ քիչ մը ծծումբ նետեցէք ու երբ կ'սկսի այրիլ, վրան բանեցէք կարմիր թարմ վարդ մը՝ որ խկոյն կը ձերմկի, եթէ քիչ վերջը նոյն վարդը ջուրի մէջ ձգէք, վերստին ին նախկին գոյնը կ'առնէ:

Օ Գ Տ Ա Կ Ա Ր Գ Ի Տ Ն Ե Լ Ի Ք Ն Ե Ր

Ձերը զո՞ւս է. Ձէթ պարունակող շիշը լաւ մը ցնցեցէք, պէտք չէ որ փրփուր գոյանայ. այսչափը բաւ է զուտ ըլլալը հասկնալու համար:

Կաթը մաքուր է. Գուլպայի կատարելապէս ողորկ ու փայլուն ասեղ մը ամբողջովին կը խոթէք կաթի ամանին մէջ և ապա նոյն ուղղահայեաց զիրքով կը քաշէք զայն. եթէ կաթը անարտա է ասեղին վրայ քանի մը կաթիլ կը մնայ, իսկ եթէ ջուրով խառնուած՝ ոչ մէկ նետք անոր վրայ:

Ակուսներեւուդ վապըր. Ամէն կերակուրէ վերջ բարակ ազով մաքրէ, ու կրնաս վստահ ըլլալ որ ընկերութեանց մէջ ահապից վաշտովը պիտի վաշտիս:

Մըշխններ վանել. Տախտակի սղոցուկ (թալաշ) ցանկեցէք մըջիւններուն ծակին վրայ. նոյնպէս անոնց քալած ճամբաներուն վրայ սղոցուկով խառն ջուր սրկեցէք. շուտով կ'անհետին:

ձերմակ ձեռնոցներ մաքրել. Թածնացած կաթի մէջ նուրբ սպունգ մը թաթխեցէք և մարսիլիական օճառով փրփրցուցէք. ձերմակ ձեռնոցը լաւ մը պրկելէ ետք սոյն սպունգով ամէն կողմը սրկեցէք: Գործողութեան ընթացքին սպունգը քանի մը անգամ քամեցէք և նորէն օճառին թաթխեցէք: Գործողութիւնը աւարտելուն պէս ձեռնոցը լաւ մը չորս կողմերէն քաշելէ յետոյ կախեցէք որ չորնայ:

Հին պատկերներու վրային ազար նանել. Անոնց թուրթին գեղնութիւնը անցնելու և նախկին ձերմակութեան բերելու համար՝ պատկերին մեծութեան համեմատ ամանի մը մէջ «օ տը ժալէլ» լեցուցէք ջուրի մէջ խառնուած: Երկու վաշտիկանի չափ պատկերը մէջը մնալէ յետոյ, անմիջապէս բաց ծորակի մը ջուրին տակ լանեցէք: Այս գործողութիւնը բաւական ճարպիկութիւն կը պահանջէ, պատկերն ալ չուրելու համար:

ձաններու վանելու դեղ. կէս անուշի դգալ ձեռած սև պղպեղ, մէկ անուշի դգալ շաքար ու դգալ մըն ալ կաթի սեր. լաւ մը իրար խառնելու և պարկի մը մէջ լեցուցած ձանձ կղած տեղը կախէ:

Չեռի քիթի. 90 կրամ «օ տը քօլօներ» և 15 կրամ «թէնթիւր տը պէլասօն» իրար խառնելով օրը մէկ երկու անգամ ձեռքերնից շփեցէք, կէս դգալ առնելով:

Յարկ գլխարկներ մաքրել. Սճառած լաթով լաւ մը շփէ գլխարկը, մինչև որ աղաք երթայ, յետոյ մաքուր

Չուրի մէջ կը թաթխես սրպէսզի օճառ մաքուր: Յետոյ չոր լաթով այնչափ շփեցէ՛ք որ հազիւ քիչ մը թաղութիւն մնայ: Այս գործողութենէն վերջ, ծծումքը կտոր մը կ'աչրէ՛ք և գլխարկը կը կախէ՛ք անոր գոլորշիին տակ որ գեղեցիկ գեղին գոյն մը կ'առնէ:

Լեմոններ խնչպէս պէտք է պահել: Սրպէսզի ձմեռատեն, երբ լեմոնները գծուար գառնելի և սուղ կ'ըլլան, թարմ լեմոններ ունենաք, աման եղած ատենները գնեցէ՛ք և թիթեղի մը մէջ խառ մը աւաղ տարածելով զանոնք կոթերուն վրայ շարեցէ՛ք խնամքով, այնպէս որ անոնք իրարու չի դոչին: և այսպէս թիթեղին մինչև բերանը խառ մը աւաղ խառ մը լեմոն, որով միշտ ձեր ճաշատեղանին վրայ թարմ լեմոններ կ'ունենաք:

Գորգեր մաքել կ'ուզե՞ք: Քիչ մը աղ-ջուրով աւելը թրջելով ալէկ մը աւրեցէ՛ք գորգերը: Անոնց գոյնը պիտի կենդանանան:

Հակիրճներ քամ պահել: Լառ մը փաթեցէ՛ք զանոնք թուղթով և բերանը գոց ամանի մը մէջ չոր տեղ մը դրէ՛ք:

Ուրիշ միջոց. — Առէ՛ք փայտի սղոցուկ. խառ մը լեցուցէ՛ք ամանի մը մէջ, և ազա խառ մը հաւկիթ, որոնք պէտք չէ իրարու դոչին: Այդպէս շարունակաբար մինչև որ ամանը լեցուի. ու միշտ պիտի ունենաք թարմ հաւկիթներ:

ՆԱԽԱԿԱԳՐՈՇՄԻ ԼԵԶՈՒՆ

Ինչպէս ծաղիկները, թաշկինակը իրենց լեզուները ունին, նախակարողմն ալ իրենը ունի, որ կը կայանայ զոչն պահարանին վրայ փակցնելու ձեւին մէջ:

Աջակողմին վարի անկիւնը՝ երբ շխտակ փակցուած է, գլուխը վեր, կը նշանակէ ձեր տեսութեան կարօտը:

կը քաշեմ, գլխի վար՝ այլ ևս մի գրէք ինձի, հորի-
զոնական՝ կը սիրէ՞ք զիս, ծուռ՝ շուտով պատասխա-
նեցէք:

Աջ կողմի վարի անկիւնը շիտակ փակցուած՝ կը
սիրեմ զքեզ:

Ձախ կողմ վերի անկիւն, շիտակ՝ ձեր սէրը զիս
երջանիկ կ'ընէ, հորիզոնական՝ մի թողուր որ սէրս մա-
րի, գլխի վար՝ ամէն բան գժուար է:

Անկիւնին հետ մէկ գծի վրայ, շիտակ փակցուած՝
ընդունէ սէրս, ծուռ՝ շատ կը փափաքիմ ձեզ տեսնել:

Պահարանին ետեւի կողմը ճիշդ մէջտեղը՝ մոռցիր
զիս, ես մոռցած եմ քեզ:

ԹԱՇԿԻՆԱԿԻՆ ԼԵՁՈՒՆ

Այս սեպին պատկանող լեզուներուն մէջ ամենէն
կատարեալը և ամենէն բանաստեղծականը ասպանդա-
բար ծաղիկին լեզուն է. բայց որովհետեւ գժուար է
պէտք եղած ատեն պէտք եղած ծաղիկը ունենալ,—այդ
բանին կարող ըլլալու համար պէտք է գրպանից մէջ
ծաղկատան մը բուսցնես, և որովհետեւ այդ ալ ան-
կարելի է—ստորեւ կը գնենք թաշկինակի լեզուն՝ պարզ
գիւրին ու միանգամայն ճոխ:

Ամէն ոք գրպանը թաշկինակ մը կ'ունենայ ան-
պատճառ. Ան այդ թաշկինակին միջոցաւ կրնայ իր
սրտին սէրն ու փափաքը, յուզումն ու խռովքը, վիշտը
կամ հրճուանքը պատմել իր սիրածին, առանց ամենա-
պզտիկ հետաքրքրութիւն մը արթնցնելու շուրջը, ա-
ռանց կեղծ բարոյախօսներու, զբոսը մամիկներու և
չարամիտ բանասրկուներու քունը խանգարելու:

Ակսինք ուրեմն:

Երբ թաշկինակի երկու հակադիր անկիւնները եր-
կու ձեռքով լռնած կը սրկես և ասպա ձեռքերդ միաց-
նելով ավերուդ մէջ կը փակես՝ շատ կը սիրեմ քեզ:

Երբ մէկ ծայրէն բռնած զեօինն ի վար կը թօթվես՝
չեմ սիրեր քեզ: Երբ ծալլես քառակուսի՝ նամակիդ
կ'սպասեմ: Երբ տիրիզ մէջ սեղմած կուրծքիդ կը տա-
նիս՝ քեզ շատ կարօտցայ: Երբ երկու նակադիր կող-
մերը երկու ձեռքով իրարու կը բերես՝ վաղը քեզի
կ'սպասեմ: Երբ տիրիզ մէջ սեղմած աչքիդ կը սանիս՝
տխուր եմ շատ: Երբ շրթունքիդ կը նսկես՝ ուրախու-
թիւնս անսահման է քեզ տեսնելով: Երբ յօնքերուդ
վրայ կը պտտցնես ծալլուած՝ զգոյշ, մեզ լրտեսողներ
կան: Երբ երկու անկիւններէն բռնած լայն կը բանաս
զայն գողզ ի վար կախած՝ կամաց քալէ, ինչո՞ւ կ'աճա-
պարես: Երբ քառակուսի ծալլելէ վերջ երկու նակադիր
անկիւնները իրար միացուցած ետանկիւն մը կը կազ-
մուի՝ նամակ գրեցի քեզ: Երբ թաշկիւնակը վար կը
ձգես, զեանին վրայ՝ անտարբեր եմ քեզ նկատմամբ:
Երբ մատներուդ կը փաթթես՝ ուշ է, սիրտս ուրիշին
տուած եմ: Երբ գատակիդ կը բուրբես՝ ծնողացս կամ-
քը զիս քենէ կը նետացնէ: Երբ կոկորդիդ կը փաթ-
տես՝ կը ձանձրանամ միմակ, եկուր զիս առ: Երբ աջ
ուսիդ կը նեակես՝ այո՛: Երբ ձախիդ՝ ո՛չ: Երբ քթիթ կը
մօտեցնես՝ յիմարութիւն է ըրածդ, ես քեզ չեմ կրնար
ըլլալ: Երբ կուրծքիդ կը խոթես՝ մինչև ի մահ չեմ
մոռնար քեզ: Երբ աջ ձեռքիդ մէջ հաւաքած, աջ աջող
անոր վրայ կը կռթնցնես՝ գիտ ինձ: Չախ աչախդ, նոյն
ձեւով՝ անգութ ես: Երբ բանալով դէմքիդ կը բռնես՝
մոռցիր զիս: Երբ անութիւդ տակ կը խոթես՝ ոչ մէկ
կամք կրնայ զիս քենէ բաժնել. փախչինք: Երբ մէկ
ծայրէն բռնած ծունկերդ ի վար կը կախես՝ ի դուր կը
յուսաս: Երբ մէջքէդ կապելու ձե մը կուտաս՝ մեր սէրը
յուրաքանական է: Երբ երկու ձեռքիդ մէջ առած դէմքդ
կը թաղես անոր մէջ՝ ա՛ն մի լքէր զիս անգութ: Երբ
թեթև կապ մը կ'ընես՝ ծնողքս խոստացան վերջապես
չընդդիմանալ ձեր սիրոյն: Երբ կապը ամուր է՝ ան-

կարելի: Երբ դէմքդ կը սրբես՝ կ'անուանարկեմ քեզ: Երբ բառնցքիդ մէջ պիտոյ սեղմած կը թողուս որ վար իյնայ՝ վատ ես: Երբ թէզանիքներուդ մէջ կը խոթես՝ հայրդ բաւական կակուղցաւ: Երբ օծիքէդ վար կախես առանց քեզի չեմ սպրիւր: Երբ ափերդ կը սրբես՝ յուսահատ եմ: սէրդ զիս գերեզման պիտի տանի:

Ծ Ի Ծ Ա Ղ Ի Ն Է Զ Ը

Դասատուն. — Ազամ արգիլեալ պառզէն կերած ըլլալուն համար Աստուած ի՞նչ պատիժ սահմանեց անոր.

Աշակերտը. = Զինքը կարգեց եւայի՛ն հետ:

Բնագոսի ծայրայեղ ջերմեռանդներէն մին սասաիկ անձրեւոտ օր մը գինեատունէն դարձած պահուն հաւասարակչութիւնը կորսնցնելով փողոցին մէջտեղ լճացած ջուրին մէջ կ'իյնայ: Ոստիկան մը անոր մօտենալով — ի՞նչ կ'ընես հոգ, ելի՛ր, կը հրամայէ:

Գինովը կէս մը շակուելով իր հեղուկ կալուածին մէջ, սրտնեղած՝

= Կը ներես պարո՛ն ոստիկան, հոս ծովային հաւարարութիւնը կը խառնուի, կը պատասխանէ ու նորէն կ'երկըննայ ջուրին մէջ, երջանիկ:

Յաճախորդ մը կը մտնէ ճաշարան. կերակուրներ կ'ապագրէ ու կշտանալէն ետք, մեղքնալով մնացորդ սեղանին վրայ ձգել, հաւու կտոր մը կամացուկ մը գրպանը կը սահեցնէ:

Կարասնը, որ ի ծնէ հանած վարած մըն է, կը մօ-

աննայ անոր, և ապուրին պնակն ալ միւս գրպանը
կը պարպէ.

— Ի՞նչ ըրիր, կարսօ՛ն, կը պուսայ յաճախորդը վեր-
ջին ծայր զայրացած.

— Ձեզի օգնել ուզեցի. ապուրը կը մտնայիք հե-
տերնից տանելու:

Քահանան. — Օրհնած քու ամենամեծ թշնամից
օղին է, վաղ անցիր անկէ.

Ծուխը. — Ծառայ եմ աէր հայր, բայց անցեալ
կիրակի քարոզնուդ մէջ չըսի՞ք որ «Սիրեցէք ձեր թը-
նամիները».

— Այո՛, բայց ես չըսի թէ կուլ տուէք զանոնք:

Յիսուն սոկինոց մանեակ մը... «չիտակը մեզք է»
կ'ըսէր խեղճ ամուսինը իր կնոջ...

— «Եթէ մեզք է, թող այդ մեզքը իմ հիտս ըլ-
լայ» պատասխանեց կինը

Գասատուն. — Լուծէ նայինք սա նախապատու-
թիւնը. «Պօզոս իրեն նուիրուած ժամացոյցը մերժեց».
այս նախադասութեան մէջ Պօզոս ի՞նչ է.

Աշակերտը. — Իշուն մեծը:

Մամբոյ տակ է՝ Մ. ՈՍԿԵԱՆԻ

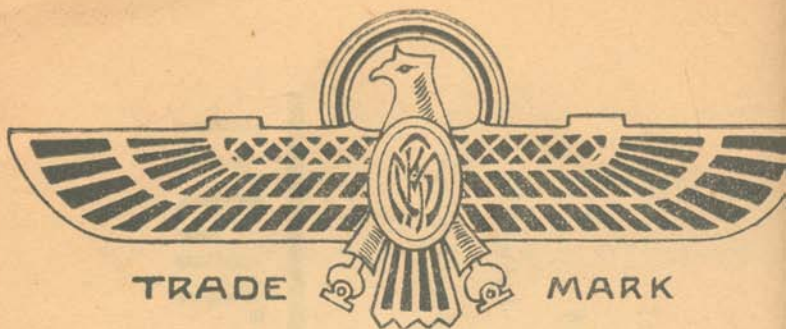
ԽՌՈՎՔԻ ԵՒ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐԸ

ԱՐԱՄ ԱՏԵՓԱՆԵԱՆ

Եթէ կ'ուզէք մտքոր և նորածայակ
ազգայրական ու է գործ շինել սակ դիւրամատչելի պայմաններով

դիմեցէք ԱՐԱՄ ԱՏԵՓԱՆԵԱՆԻ, Շարա Ապրտարար, Թիւ. 16

կամ փոստարկի Թիւ. 600, Աղեքանդիւ

Գ . ԵՒ Կ . ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ

ԱՄԵՆԱՀԻՆ ԵՒ ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ
ՄԻԿԱՐԷԹԻ ՀԱՅ ԳՈՐԾԱՏՈՒՆ
ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ, ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ 1882ԻՆ, Ի ԳՍՀԻՐԷ
ԱՄՄԱԿԱՆ ՍՊԱՌՈՒՄՆ Է
12,000,000 ՄԻԿԱՐԷԹ

ՓՆՏՈՒՅԼ ՄԷԼԳՈՆԵԱՆ ՏԱՆ ԱՌԱՋՆԱՅԱՏՈՒԿ
Ֆիկոր Մաշկն, Սիւբեր Մաշկն և Մաշկն սիկարէթները

Հայթայթիչ՝ մասնաւոր տաանձնաշնորհման հրո-
վարտակով՝ ճարտնական կառավարութեան, Սիամի ար-
քունիքին, Եգիպտոսի անգլիական բարձր Գօմիսէրին
և զօրաբանականերուն, Սուտանի կառավարիչին ու զօ-
րանոցներուն, ևն. ևն.:

Գործատուն՝ Գահիրէ, Թէվֆիկիյէ Թաղ (Ապրաս
թատրոնին գիմաց): Վաճառման գլխաւոր կեդրոններ՝
Աթապա-էլ-իստրա (Շիթայնին գիմաց), Պապ-էլ-Հատիտ
(Կայարանին գիմաց), Ապսինի հրապարակին վրայ, Էզ-
պէքիյէի մէջ, ևն., ևն.:

Ունի իր 80 մասնաձիւղերը Եգիպտոսի և Սուտա-
նի զանազան կեդրոններուն մէջ, ինչպէս նաև իր ներ-
կայացուցիչները՝ Ծայրագոյն-Արևելքի և Եւրոպայի
գլխաւոր քաղաքներուն մէջ:

ՄԻՍԻՍԻՍԻ ԵՒ ՍԻԿՍԻՍԻ

Մ ԱԹ Ո Ս Ե Ա Ն

(Անսուսն Ընկերութիւն)

ՀԱՍՏԱՏԵԱՆ, 1899ԻՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿՈՎ

ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻ

ԿԻՉԷ (Գաճարէ)

ՃԻԻՂ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ

ՄԱՄԱՃԻԻՂ և ԳՈՐԾԱՏՈՒՆԵՔ

ԹԱՆԹԱ և ԱՍԻՈՒԹ

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԵՇԱԳՈՅՆ ԳՈՐԾԱՏՈՒՆԸ

ՄԻՍԻՍԻՍԻ ԵՒ ԱՄԵՆԱԸՆՏԻՐ ՍԻԿՍԻՍԻՅԻՆԵՐՈՒ

ՀԱՅԹԱՅԹԻՉ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԱՆԳԼ. ԲԱՆԱԿԻՆ

Օրական սպառումն է՝ շուրջ 15,000 թիւօկրամ

Կ Ա Մ Ս Ա Ր Ա Կ Ա Ն Ե Ղ Բ Ա Ր Ք

Յարգելի հասարակութեան

կը յանձնարարութիւն մանաւորապէս

ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ ՍԻԿԱՐԷԻՆԵՐԸ

և

ԱՊՈՒՆԻԿՄԷ ԵՐԵՎԱՆԸ

Որ կամսարական տան տւանձնախառուկ է

Գ Ո Ր Ծ Ա Տ Ո Ի Ն

ԶԱԿԱԶԻԿ

ԿԵԴՐ. ԳՐԱՍԵՆԵՍԿ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՍ

Գլխաւոր վաճառատուն

ԳԱՀԻՐԷԻ ՄԷՋ ՕԲԵՐԱՅԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿԻՆ ՎՐԱՅ

ԳԷՈՐԳ ԻՓԷԿԵԱՆ

ԾԻԽԵՅԻՆ Գ ԻՓԷԿԵԱՆ ՍԻԿԱՐԷԹՆԵՐԸ

Իփէկեան սիկարէթները գնահատելու նամար չի բաւեր անոնց լուազոյն արեւելեան ծխախոտներէ պատ-
րաստուած ըլլալը նաստասել, պէտք է նաև գիտնալ որ
ծխախոտի առաջնակարգ մասնագէտ՝ նոյն ինքն Տիար
Գէորգ Իփէկեանի նսկողութեան սակ կը կատարուի ա-
նոնց բազայրութիւնը (խարման)։ Իփէկեան Գործա-
տան մէջ ծխախոտը կը կտրուի նաւանով (և ոչ թէ մե-
քենայով) և բոլոր սիկարէթները ձեռնով կը պատրաս-
տուին ։

Ազեքսանդրիա մեծ մասամբ կ'իմբոշխնէ Իփէկեան
սիկարէթները, որոնք նաև եգիպտական մեծ կեդրոն-
ներու մէջ կը գնահատուին ։

Գահիրէի ամէն ծխալաճառներու մօտ կը գտնուին
Իփէկեան սիկարէթներ։ Գահիրէի Իփէկեան սիկարէթ-
ներու գլխաւոր վաճառատուներ կը գտնուի Սինէմա Վի-
օլէի կից։ Թոյլ տեսակներէն կը յանձնարարուին՝ Պո-
ւա և Սքախալ ։ Խիստ տեսակներէն (սէրթ) կը յանձ-
նարարուին՝ Սամսոն մասկն և Սամսոն սքախալ ։

« Ռ Օ Ս Ի Ա »

ԱՊՐԱՆՈՎ, ԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Արտոնում

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿՈՎ՝ 20 ՄԱՐՏ 1881ԻՆ

Կեդրոն Ընկերութեան՝ Բեթրոկրատ՝ իր սեփական շէնքը

Վրամագլուխ՝ ամբողջապես վճարուած

5,000,000 ռուպլի

Երաւխաւորութեան գումար ֆր. 273,000,000

Ապանովագրելոց ցարդ վճարուած » 933,462,266

Բրիւիել տոկոս us սցուած 4912սրբօլի.ին » 160,684,178

Ընկերութիւնը խիստ նպաստաւոր պայմաններով կը կ'ըքէ կեանքի և փոխադրութեան վտանգներու դէմ ապահովագրութիւններ: Կեանքի ապահովագրութիւն շուղեկառքով և շոգեհաւով ճամբորդութեան արկածներու դէմ: Ապահովագրութիւն ապակիներու կտարուելուն դէմ:

Ամեն Տեղեկութեան համար դիմել

ԳՕ. ՀԻՐԷ՝ Ընկերութեան Եղիպատտի մասնաճիւղին, Բլաս ար լ'Օրէրա, Ապրտէլ-Հակ-էլ-Սոմպաթի փողոց, թիւ 2: Նամակատուփ՝ 1024, թէլէֆօն՝ 13-13:

Ա.Դ.ԵՄԱՆԴԻՐԻՍ՝ Ընկերութեան Ընդհանուր Գործակալութեան, Էճիրքըն Պօնարա Ուլ, Բնաուզ Լիմիթըա րնկերութեան մօտ: Նամակատուփ՝ 482, թէլէֆօն 10-87:

Գուտառական թղթը գլխաւոր քաղաքներուն մէջ Ընկերութեան գործակալութիւններուն:

Ընդհ. Գործակալութիւն Սիւրիոյ և Պաղեստինի.

Պէյրուք, Ամսակատուփ թիւ 161:

ՔՐԷՏԻ ԼԻՑՆԷ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ ԼԻՑՆԻ ՄԷՋ 1863ԻՆ

Գրամագլուխ 250,000,000 Ֆրանկ

ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻ ԲԱՐԻՉ

Ֆրանսայի բոլոր կարեւոր քաղաքներուն մէջ ունի
գործակալութիւններ

Արտաստիճանեան Մասնանիւղեր

Լանտան, Բեթրակրատ, Կ. Պոլիս, Մոսկուա, Մատրիա,
Պարսէլոն, Պրիւսէլ, Օսեսա, Երուսաղէմ, ժընէվ, Իզմիր

Մասնանիւղ Եգիպտոսի

Ազեքսանդրիա, Գահիրէ, Բօր-Սայիտ

Քրէսի Լիցիէն կը զբաղի սեղանաւորական սմէն
տեսակ գործերով, ինչպէս՝ փոխատուութիւն արժե-
թուղթերու վրայ, ընթացիկ հաշիւներու բացում
արժեթուղթերու գրութի փոխարէն, փոխգիր և չէք,
վարկի նամակ, ինչպէս նաև հեռագրու գրամական փո-
խադրութիւն Եւրոպայի և Եգիպտոսի բոլոր քաղաք-
ներուն համար, արժեթուղթերու, գոհարեղէններու և
թանկարժէք իրերու պահեստ, գանձում վաճառականա-
կան թուղթերու Եգիպտոսի և արտաստիճանի մէջ:

Տոկոս՝ 2.50) սա հարիւր տարուան մը և աւելի
ժամանակի համար:

Քրէսի Լիցիէն կը կատարէ նաև գնում և վաճա-
սում սմէն տեսակ պարզեւաւոր արժեթուղթերու, մաս-
նաւորաբար՝ Սուէզի, Յունաստանի սղգ. գրամատան,
Եգիպտոսի քրէսի ֆոնտիէներու ևն.: Կ'ստանձնէ նաև
չահուած պարզեւներու և պարտաթուղթերու գանձումը,
արժեթուղթերու վրայ անոնց արժէքին 50-80) սա հա-
րիւր համեմատութեամբ փոխատուութիւն կ'ընէ:

Քրէսի Լիցիէն փոխատուութիւն կ'ընէ նաև սղ-
քանքներու վրայ, ինչպէս բամպակի, բամպակի հուն-
տի, արմախքի, շաքարի ևն.: Կ'ընդունի նոյնպէս սղ-
քանքներ, ըլլայ պահեստի ձեւով փոխան միջերոզչէքի,
ըլլայ իրը իրեն յանձնուած ազրանք՝ տէրերուն հաշ-
ւոյն ծախուելու համար Եգիպտոսի և արտաստիճանի մէջ:

ԺԻԼ ԲԱՐԱԶԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ

7, Թուսում Փառա փողոց, 7, Ալեքսանդրիա
ԹԷԼԷՖՈՆ՝ 17-80

*Երաժշտական ամէն տեսակ կտորներ
Գաշնակներ*

Միակ ներկայացուցիչ Allison անգլիական հռչակաւոր
դաշնակներու սան

*Ամէն տեսակ նուագարաններ, նուագահաններու թելեր
և ՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ*

*Բաժանորդագրութիւն դաշնակներու հոգասարութեան
և դաշնաձայնութիւն*

Վանառում, Վարձում, Փոխանակութիւն

KODAK (Egypt) Ltd.

ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՄԵՆՍԳՈՅՆ ՏՈՒՆԸ

ԼՈՒՍՆԿԱՐՁԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐՈՒ ԵՒ ՊԻՏՈՅՔՆԵՐՈՒ

Գանիք՝ ԲԱՍ ՏԸ ԼՕԲԷՐԱ

Ալեքսանդրիա՝ 30, ԲԻ ԾԷՐՖ ՓԱՇԱ

ՇԱՆԹԷՔԼԵՌ

Մ Ե Ն Կ Թ Շ Կ Ա Վ Ա Ճ Ա Ռ Ա Տ Ո Ւ Ն

Մոսկ Արքային փողոց

Խիստ ճաշակաւոր և ստիւն կօշիկներ = Կրքնայ գոճացիներ ամենէն նրբաճաշակ և գժուարած յաճախորդները = Կիներու յատուկ մասնաւոր ճիւղ մը սնի, որ կրնայ մրցիլ Քաղաքիս եւրոպական կոշուած ամենէն փայլուն կօշիկի ստներուն հետ = Պատրաստ և չափու վրայ =

ԳԻՆԵՐԸ ԽԻՍՏ ՉԱՓԱՒՈՐ ԵՆ

Գիմեցեք ու գոն պիտի մնաք

ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ, ՔԷՇԻԿԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.

Գ Ր Ա Ի Ա Տ Ո Ւ Ն

Ապսինի նրապարակը, Էմասքսին փողոց

Կրամ փոխ կուտայ արժեթուղթերու և պարտաթուղթերու վրայ տարեկան հարիւրին 9) տոկոսով վճարումներու մասին ամենազիւրամատչելի պայմաններ

ՄԵԼՔՈՆ ԱՐՉՈՒԿԱՆ

Վ Ա Ճ Ա Ռ Ա Կ Ա Ն - Գ Ե Ր Չ Ա Կ

Ֆրանկ փողոց, թիւ 2, Ազեմաանդրիս

Կ'ուղէք ճաշակաւոր և շիք հագուստներ հագնիլ գիմեցէք Մ. Արզուեան գերձակատունը: Գիները չափաւոր, և կերպասները շատ ընտիր տեսակէ են: Այցեւելեցէք և գոճ պիտի մնաք:

Կր շինեք նաև հայկական դրօշակներ խիստ չափաւոր գիմերով

Յ Ա Կ Ո Ւ Ց Ս Ա Ր Գ Ի Ս Ե Ա Ն

Գ Ր Ի Մ Ե Ք Ե Ն Ա Ն Ե Ր ՈՒ Ն Ո Ր Ո Գ Ի Զ

Կրնայ ամենէն անգործածելի դարձած գրի մեքենաները, որ մարքայի, որ գործարանի ալ պատկանին անանք, նորոգել այնպիսի եղանակով մը, որ կարելի կ'ըլլայ իբրև նոր գործածել երկար ատեն:

Փորձառութիւն, վարպետութիւն ու մաքուր և խզճամիտ աշխատանք յատկութիւնները կը կազմեն գրի մեքենաներու այս երխաստարգ նորոգիչին:

Գիմեցե՞ք Արթուրին փուլոց բիւ 82:

Ա Տ Ա Մ Ն Ա Ր Ո Յ Ի Հ . Տ . Փ Ա Փ Ա Ջ Ե Ա Ն

Պօրաւ փուլոց, թիւ 10

Հաստատուն և մսմուր գործ խիստ զիւրաւանջելի զինե՞ր

Գիմեցէ՛ք և դո՛ւ պիտի մնաք

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն Գ Ա Ր Ե Ջ Ր Ա Տ ՈՒ Ն Է Ի Ն Ա Շ Ա Ր Ա Ն

Շարա էլֆի Պէյ, Գոսիբէ

Անփակումստե՛ք՝ Կ. ՆՌՆՈՒԵԱՆ ԵՒ Բ. ԹԵՔԵԵԱՆ

Իր օգուէտ գիրքով, ծայրայեղ մաքրութեամբ և խզճամիտ սպասարկութեամբ՝ միակ հայկական իտէալ բնատանկան գարեջրատունն է:

Ճաշարանը իր ճոխ արեւելեան և եւրոպական ճաշացուցակով և խնամուած կազմակերպութեամբ բացարձակ գոհացում կուտայ ամենէն նուրբ ճաշակներուն:

Համեղ քնկասպը՝ մասնագիտութիւն, որուն համբաւը տարածուած է ամբողջ Եգիպտոսի մէջ:

ՏԻԿԻՆ, Հ. ՄԱՐԱՆԿՕԶ

Փարիզէն վկայեալ գերձակուհի կանանց

22, Պուլվար սը Բամէ, Ալեքսանդրիա

Ամենէն նրբաճաշակ տիկիներն ու օրհորդները կրնան յատանարար գիմեւ Տիկին Մարանկօզեանին, որ իր անոգիւս ձեւագիտութեամբ իզմիրի գեղեցիկ սեւին պէս վայելչասէր ու գժուարահաճ տարր մը հմայած է Բարիզէն վերադարձին, և որ տասնեակ տարիներէ ի վեր կանացի արդուչարդի արուեստին մէջ կը գերաւանցէ Ազեքսանդրիոյ նրապարակին վրայ:

